

Högsta Domstolen

Svenska avdelningen

Civilrätt.

Associationsrätt

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

OM
IDEELLA FÖRENINGAR

INLEDNING TILL PROMEMORIA FÖR FÖREDRAGNING I HÖGSTA
DOMSTOLEN APRIL 1907 AF FÖRSLAG TILL LAG OM
REGISTRERADE FÖRENINGAR FÖR ANNAN
ÄN EKONOMISK VERKSAMHET

UTARBETAD

AF

HERMAN FALK

HÖGSTA DOMSTOLEN
Biblioteket

STOCKHOLM 1908

ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

Syftet med föreliggande lagförslag kan anses vara att åstadkomma en allmän lagstiftning om föreningar, att sålunda meddela rättsregler för alla föreningar, om hvilka annan lagstiftning icke finnes, och som icke blifvit särskildt undantagna från antingen föregående lagar eller berörda lagförslag. Vid sådant förhållande torde det vara lämpligt att till en början något undersöka, hvilka rättsbildningar föreningslagstiftningen såsom helhet bör omfatta och alltså försöka att uppdraga de allmänna gränserna för ifrågavarande lagstiftningsområde samt att sedermera tillse, i hvad mån detta område tidigare blifvit regleradt, för att däraf sluta till den omfattning lagförslaget äger och dess förhållande till förut gällande rätt.

Begreppet förening plägar icke i lag bestämmas, utan det öfverlämnas åt rättsvetenskapen och lagskipningen att angifva, hvad detta begrepp i juridisk mening innebär. I den mån frågan härvid afser att utröna föreningsbegreppets inre väsen och dess däraf följande rätta plats i det vetenskapliga systemet, synes denna fråga såsom varande af hufvudsakligen teoretiskt intresse i detta sammanhang kunna lämnas å sido. Man torde kunna gå ut ifrån, att berörda begrepp, som icke skapats af rätten utan utvecklat sig i det praktiska lifvet, i den allmänna uppfattningen har en innebörd, som är tillräckligt klart gifven för att motsvara lagstiftningens och den praktiska juridikens behof. Ett annat, med det förra nära sammanhängande spörsmål af omedelbart praktisk betydelse är däremot att uppdraga den yttre gränsen mellan föreningar och närstående rättsbildningar samt angifva de kännetecken, som i sådant afseende äro afgörande.

*Skilnaden
mellan för-
enningar och
bolag.*

Det rättsinstitut, som står föreningen närmast, är bolaget. I själfva verket stå de hvarandra så nära att någon bestämd skillnad icke kan uppgifvas. Denna svårighet framträder af naturliga skäl starkast vid ekonomiska föreningar, men samma förhållande förefinnes dock äfven vid de icke ekonomiska (ideella) föreningarna.

Ännu mera saknades en tydlig gräns mellan dessa begrepp i äldre tider. Lagstiftningen lämnade i sådant afseende icke någon ledning, ty, såsom längre fram kommer att vidare påvisas, dröjde det långt fram i tiden, innan några som helst lagbestämmelser om föreningar kommo till stånd, och hvad den äldre bolagsrätten angår, var den sådan, att man finner den föranleda justitierådet Olivecrona till det yttrandet¹⁾, att en hvar, som förvärfvat sig närmare kännedom om den svenska privaträtten, säkerligen iakttagit, att icke någon del däraf är så ofullständig, så i alla afseenden bristfällig som just den, hvilken berör bolag.

Beträffande åter rättsvetenskapen gifver *Nehrman* i sin »Inledning til Then Svenska Jurisprudentialiam Civilem» åt bolagsbegreppet en beskrifning, genom hvilken åtminstone de ideella föreningarna torde vara utesltna. Bolag är enligt *Nehrman* två eller flera personers förening att vilja för en viss handels, arbetes eller angelägenhets tillbörliga skötsel och att de däraf måtte hafva mera fördel och båtnad sammanskjuta sin egendom eller slöjd och arbete på sådant sätt, att det, som vinnes och förvärfvas, bör dem alla tillfalla antingen till lika eller olika delar. Har denna afhandling — säger *Nehrman* vidare — något annat syftemål, kan den ej kallas bolag. Om *Nehrman*, hvilket knappast är antagligt, alls haft sin uppmärksamhet fäst på de rättsbildningar, som nu betecknas såsom ideella föreningar, hafva de säkerligen tillhört dem han med det sista yttrandet velat utesluta. En annan rättslärare, hvilkens verksamhet inföll ett århundrade senare, professor *Schrevelius* i Lund, upptager i sin »Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt» (första upplagan 1844) ifrågavarande spörsmål till särskild behandling. Han säger därom följande. »Det är väsentligt, att det ändamål, som bolaget åsyftar, skall vara ett sådant, som

¹⁾ Vid granskning af ett lagförslag i högsta domstolen.

står i något sammanhang med contrahenternas förmögenhet. Således äro föreningar, som afse något religiöst eller vetenskapligt ändamål eller endast vänskaplig sammanlefnad (sällskaper, klubbar etc.), icke egentligen att anse såsom bolag. Men för såvidt som sådana föreningar likväl förorsaka kostnader och därför gemensamma bidrag äro nödiga, eller i allmänhet gods användes till uppnående af ett sådant ändamål, äro äfven sådana föreningar att anse som verkliga bolag.» Då väl så godt som alla ideella föreningar i någon mån röra sig med ekonomiska medel och alltså motsvara Schrevelii beskrifning på de föreningar, som äro verkliga bolag, torde man kunna säga, att enligt Schrevelius de ideella föreningarna ingå under bolagsbegreppet. Att detta begrepp såväl för honom som i äldre lagspråk hade en mycket vidsträckt betydelse, framgår än mer af hans därefter följande yttrande, att »själfva äktenskapet kan i detta hänseende anses såsom en art af bolag och kallas så äfven i 11:3 G. B.»²⁾

Lagkommittén och *lagberedningen* upptogo icke i sina förslag föreningarna till särskild behandling. Deras uppfattning af bolagsbegreppet synes stå nära den som Nehrman uttalade. De yttra därom i motiverna till 13 Kap. HB. bland annat följande: »Allt som under äganderätt eller annan i lag auctoriserad grund för besittning af fast eller lös egendom innehafves, människans personliga krafter och arbetsförmåga samt alla lofliga företag och yrken, däraf man kan vänta sig fördel och vinst, kunna blifva ämnen för bolagsinrättningar.» Under denna

²⁾ »Räcker det ej till fulla gälden, då fylles det, som brister, af bägges enskilda arfvejord och odalfasta å landet, efter den andel, hvardera i gälden och bolaget äger.» — Jfr *Montgomery*: Om bolagskontraktet i 1734 års lag, s. 74. 1734 års lag brukar ordet bolag om egendomsgemenskap öfverhufvud antingen den är grundad på aftal eller icke, såsom i fråga om den rätt till det gemensamma boet, som enligt lag tillkommer äkta makar. — *Densamme* s. 80. Verksamhet för gemensam ekonomisk vinst utgör bolagets kännetecken gent emot en omfattande grupp af på aftal hvilande personföreningar, hvilka verka med samma slags medel som bolaget men för andra syftemål. Till denna grupp höra föreningar för befordrande af mänsklighetens stora andliga intressen — — — De antaga stundom yttre form af korporationer men understundom äfven af bolag, från hvilka de då till begreppet skilja sig endast genom ändamålet, en skillnad som likväl i den positiva rätten betingat väsentliga afvikelser i behandlingen af dessa slags föreningar.

beskrifning kunna de ekonomiska föreningarne innefattas men icke gärna de ideella.

Under det lagstiftningsarbete, som föregick antagandet af 1895 års lagar om bolag och föreningar, blef däremot skillnaden mellan dessa begrepp föremål för noggrann undersökning. Denna afsåg visserligen bland föreningar egentligen endast de ekonomiska, men mycket af hvad som då anfördes äger tillämpning äfven på de ideella föreningarna.

Bolagskommittén yttrade i sin motivering³⁾, att hvad med bolag förstodes tillkomme doktrinen att besvara. För sin del hade kommittén utgått från den uppfattningen, att därmed menades en på aftal grundad sammanslutning mellan två eller flera bestämda personer (rättssubjekt) till vinnande af ett gemensamt ändamål. Till bolag skulle sålunda, enligt kommitténs åsikt, jämväl associationer för s. k. ideella syften vara att räkna, tydligtvis dock endast under förutsättning att de för ändamålets vinnande använde materiella medel.

Såsom *justitierådet Herslow* sedermera i HD. framhöll vid granskningen af kommitténs förslag, utgick kommittén från den förutsättningen att benämningarna »bolag» och »förening» i språket betecknade alldeles olika begrepp, mellan hvilka således en bestämd gränsskillnad redan vore uppdragen af den allmänna uppfattningen. Från ekonomisk synpunkt skulle den karaktäristiska skiljaktigheten mellan dessa två hufvudformer af fri association bestå däri, att föreningens verksamhet vore allenast accessorisk, i det att den understödjande anslöte sig till föreningsmedlemmarnas ekonomi, under det att bolaget däremot fullföljde ett själfständigt ändamål. Från juridisk synpunkt åter skulle enligt kommitténs uppfattning bolaget och föreningen väsentligen skilja sig från hvarandra däri, att bolaget vore en sluten association, antingen så att för ny medlems inträde erfordrades medgifvande af samtliga delägare (enkelt bolag och handelsbolag) eller ock i den mening att det kapital, hvarmed associationen opererade, vore på förhand fixerad (aktiebolag); däremot föreningen skulle vara en öppen association, hvori såväl medlemmarnas antal som summan af det insatta kapitalet kunde växla.

³⁾ s. 76.

Klart är dock, såsom kommittén själf framhöll⁴⁾, att i verkligheten gränsen i förstberörda afseende ofta är sväfvande. En förenings verksamhet kan vara för medlemmarna af så väsentlig betydelse, att föreningen förlorar sin accessoriska karaktär, under det att å andra sidan ett verkligt bolag kan vara så organiseradt och hafva en sådan uppgift, att detsamma erhåller mycken likhet med en förening.

Enligt hvad justitierådet Herslow under hänvisning till ett yttrande af kommittén vidare anförde, hölle icke heller den sistberörda åtskillnaden alltid streck, om det också måste erkännas, att föreningens organisation i berörda afseenden vanligen vore mera elastisk än bolagets. Associationer funnes, hvilka icke blott kallade sig förening utan äfven jämlikt de remitterade lagförslagen måste hänföras till denna institution, icke till bolag, oaktadt icke blott upptagandet af ny medlem berodde af de förutvarande delägarnas samtycke utan ock medlemsantalet äfvensom associationens kapital vore begränsadt till en viss siffra.

Kommittén själf⁵⁾ ansåg föreningen tydligast skilja sig från det enkla bolaget och handelsbolaget. I bägge dessa arter af bolag vore såväl delägarna till antal och personer som deras insatser i bolaget genom aftal bestämda, och någon rubbning i ena eller andra hänseendet finge ej ske utan nytt aftal. Med aktiebolaget däremot ägde föreningen flera beröringspunkter. Aktieägaren kunde genom att afhända sig aktier själf utträda ur bolaget eller förskaffa annan inträde däri. Men härvid borde dock märkas att, om än aktierna växlade ägare, deras antal likväl och i följd däraf jämväl bolagskapitalet förblefve fixa. Häremot strede naturligtvis icke det faktum, att aktiekapitalet kunde ökas eller minskas och i sammanhang därmed nya aktier utsläppas eller gamla indragas. Ty hvarje sådan åtgärd berodde i själfva verket på en modifikation af bolagsaftalet, och åtgärden vore till sitt omfång inskränkt inom bestämda, på förhand aftalade gränser. Föreningen vore däremot till sin natur så att säga elastisk, i det att densamma principiellt medgäfve nya medlemmars intagande och förutvarande medlemmars

⁴⁾ s. 135. ⁵⁾ s. 136.

afgång, utan att någon viss gräns för denna växling blifvit uppdragen, hvilket förhållande såsom en själfklar följd medförde möjligheten af växling jämväl i föreningskapitalets storlek.

Justitierådet Herslow däremot uttalade den uppfattningen, att den osäkerhet, som rådde i fråga om hvad som utgjorde den utmärkande skiljaktigheten mellan bolag och förening, vore af jämförelsevis underordnad betydelse för möjligheten att igenkänna och från hvarandra skilja de olika slag af associationer, som af kommittén benämndes handelsbolag, aktiebolag och registrerade föreningar. Åt dessa associationer, hvilka enligt de remitterade förslagen hade det gemensamt, att de, i motsats till det enkla bolaget och den oregistrerade föreningen, alla ägde rättssubjektivitet eller rättspersonlighet, men däremot skilde sig från hvarandra dels genom den olika ordningen för deras bildande och dels genom den olika beskaffenheten af deras verksamhet och af delägarnas däraf beroende förhållande inbördes och till tredje man, vore en tillräckligt utpräglad individualitet beredd. Men då det enkla bolaget icke af kommittén utrustats med annat kännemärke än att det vore ett bolag, som icke vore hänförligt till annan af lagstiftningen erkänd bolagsform, syntes, till följd däraf att skillnaden mellan bolag och förening ännu i allmänna uppfattningen vore högeligen osäker och sväfvande, det icke vara möjligt att erhålla en redig och noggrann föreställning angående omfattningen af det enkla bolagsbegreppet. Detta s. k. bolag liksom den oregistrerade föreningen bestode i själfva verket i ett blott och bart kontraktsförhållande med betydelse allenast för kontrahenterna själfva.

På dessa och andra skäl samt under framhållande ytterligare, att föreningen i detta ords vidsträcktare betydelse obesträddligen omfattade äfven bolaget, som endast vore en särskild art af förening eller association, tillstyrkte justitierådet Herslow, att de remitterade förslagen skulle omarbetas i så måtto bl. a. att i afseende å alla associationer för ekonomisk verksamhet, vare sig de kallades bolag eller förening eller betecknades med annan kollektiv benämning, meddelades gemensamma allmänna bestämmelser, att dessa allmänna bestämmelser inginge såsom första afdelningen i en icke blott bolag utan äfven

annan förening för ekonomisk verksamhet omfattande lag, hvars öfriga afdelningar bildades af de föreslagna lagarna angående handelsbolag, aktiebolag och registrerade föreningar, *samt att allt hvad de remitterade förslagen innehölle om enkla bolag och oregistrerade föreningar utginge.*

Att justitierådet Herslow i den sålunda antydda planen till en systematisering af förenings- och bolagsrätten upptog endast föreningarna för ekonomisk verksamhet, torde hafva sin förklaring däri, att det dåvarande lagstiftningsarbetet icke afsåg andra föreningar. Hvad han anförde därom att föreningen i teknisk, juridisk bemärkelse samt bolaget vid sidan af hvarandra äro arter af föreningen i mera vidsträckt bemärkelse, har emellertid lika väl giltighet för de ideella föreningarna och likaledes hvad som yttrades angående den särskilda svårigheten att skilja mellan det enkla bolaget och en förening, som icke är ett rättssubjekt. Båda äro endast obligatoriska förhållanden mellan deltagarna, och äfven det enkla bolaget kan hafva tillkommit för ideella syften. För att finna gränsen dem emellan torde man icke hafva annat att hålla sig till än det af kommittén för dylika bolag angifna kännetecknet, att såväl delägarna till antal och personer som deras insatser i bolaget skola vara genom aftal bestämda och någon rubbning i ena eller andra hänseendet ej får ske utan nytt aftal. Då äfven en oregistrerad förening är oförhindrad att ordna sig efter grundsatser, som mer eller mindre likna dessa, kan skillnaden tydligen blifva ganska sväfvande.

I öfverensstämmelse med bolagskommitténs förslag behandlar vårt lands *gällande lagstiftning* bolag och föreningar såsom skilda institut. Exempel på ett motsatt uttryckssätt finnes dock äfven. Sålunda stadgas i 1 § af lagen om försäkringsrörelse den 24 juli 1903, att sådan rörelse må med visst undantag drifvas endast af försäkringsaktiebolag eller af bolag eller förening, grundad på delägarnas ömsesidiga ansvarighet (ömsesidigt försäkringsbolag). Här betraktas sålunda bolag och föreningar såsom samma sak, och de föreningar, som drifva försäkringsrörelse, sammanföras med de för liknande ändamål bildade bolagen under begreppet försäkringsbolag. Detta sammanförande var med säkerhet en praktisk nödvändig-

het, då på försäkringsområdet aldrig gjorts någon skillnad mellan bolag och föreningar, utan försäkringsanstalter af samma organisation omväxlande användt den ena eller andra benämningen, samt de under berörda lag lydande anstalter, som själfva benämna sig föreningar, åtminstone till antalet väsentligt öfverträffa dem, som kalla sig bolag.

Äfven eljest visar erfarenheten, att i det allmänna medvetandet någon klar gräns icke finnes mellan bolag och föreningar. En sådan slutsats kan bland annat dragas däraf, att upprepade gånger försök gjorts att under formen af förening drifva rörelse, för hvilken bolagsformen enligt lagstiftningens mening torde vara den rätta. Jämväl för vederbörande myndigheter har det stundom mött svårigheter att afgöra, hvar gränsen i det särskilda fallet bör dragas. Föreningskommittén — såsom man plägar kalla den kommitté, genom hvilken nu föreliggande lagförslag utarbetades — häntyder i sitt utlåtande⁶⁾ på ett sådant fall. På förekommen anledning ingåfvo representanter för kooperativa förbundet år 1902 till Kungl. Maj:t en petition med anhållan om sådan ändring i gällande lagstiftning, att konsumtionsföreningar med syfte att drifva handel jämväl med utomstående måtte kunna registreras. Vid föredragning af detta ärende den 4 april 1902 yttrade dåvarande statsrådet Hammarskjöld bl. a. följande.

»Hvad konsumtionsföreningar angår, torde något hinder mot registrering icke i och för sig kunna anses ligga i den omständigheten, att förening afser att sälja förnödenheter äfven till andra än föreningens medlemmar. Denna utsträckning af föreningens verksamhet utgör nämligen ofta allenast ett medel för fullständigare ernående af föreningens egentliga ändamål att med afseende å anskaffandet af förnödenheter bereda föreningsmedlemmarna lättnader och förmåner. För den händelse åter att försäljningen till andra än föreningsmedlemmar icke i föreningens tilltänkta verksamhet intager en sådan underordnad ställning utan hufvudsakligen är att betrakta såsom ett medel att förskaffa föreningen handelsvinst, är enligt gällande lag föreningen utesluten från registrering. Någon ändring härutinnan torde icke böra ifrågasättas, då för sammanslutningar i vanligt handelsändamål bolagsformen

⁶⁾ s. 41.

utan tvifvel är den riktiga.» Då en lagändring i petitionens syfte således syntes föredraganden antingen öfverflödigt eller stridande mot grunderna för åtskillnaden mellan bolag och föreningar, hemställde han, att petitionen icke måtte föranleda till någon vidare åtgärd, och detta blef Kungl. Maj:ts beslut.⁷⁾

Föreningskommittén yttrar härom vidare, att tydligen gränsen mellan de fall, då en förening enligt angifna regler skulle vara eller icke vara berättigad att erhålla registrering, vore mycket sväfvande. För nu förevarande lagstiftningsarbete vore dock denna fråga utan vidare betydelse, då något tvifvel rörande gränsen mellan de icke ekonomiska föreningarna samt de associationer, som af angifna anledning icke skulle vara berättigade till registrering såsom föreningar, icke gärna kunde förekomma.

Att det stundom är ganska svårt att uppdraga skillnaden mellan föreningar och bolag kan emellertid icke förnekas. Gränsen för föreningslagstiftningen åt detta håll är alltså icke fullt klar, om också dylika gränsfall icke så ofta torde förekomma vid de ideella föreningarna som vid de ekonomiska. Å andra sidan finnas fall, då svårigheten att skilja mellan föreningar och närstående rättsbildningar egentligen framträder i fråga om ideella föreningar.

Till dessa närstående rättsbildningar torde man i viss mån få räkna stiftelser. Den inre olikheten mellan föreningar

*Skilnaden
mellan före-
ningar och
stiftelser.*

⁷⁾ Den af Hammarskjöld uttryckta rättsuppfattningen synes numera vara öfvergifven.

Högsta domstolens dom den 23 februari 1906:

»Enär, på sätt hofrätten yttrat, i målet blifvit styrkt, att föreningen under ifrågavarande tid i öppen bod till andra än föreningens medlemmar försålt varor, och dylik handel icke finge äga rum utan sådan anmälan, som föreskrefves i 9 § af K. f. angående utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864; ty och som föreningen jämlikt lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 icke varit berättigad att sådan handel idka och således icke kunnat göra anmälan enligt nämnda § i K. f. ang. näringsfrihet, — — — — —
pröfvade Högsta domstolens flesta ledamöter (justitieråden *Billing, Bohman* och *Hederstierna*) lagligt fastställa det beslut, hvartill hofrätten i målet kommit» (bötesansvar för de tilltalade). (N. J. A. 1906 s. 102). — Jfr *Högsta domstolens dom den 20 februari 1907* (N. J. A. 1907 s. 95). — *1905 års riksdag* anhöll i skrivelse den 12 maj samma år om förslag till lagbestämmelse, i hvad mån och under hvilka villkor konsumtionsförening må sälja äfven till andra än till föreningsmedlemmar.

och stiftelser är dock större än mellan föreningar och bolag. Stiftelsebegreppet är visserligen ett bland de mest oklara och omtvistade i rättsvetenskapen, men att det icke sammanfaller med eller går in under föreningsbegreppet är allmänt erkänt. Föreningskommittén, hvilken äfven afgaf förslag till lag om offentligen erkända stiftelser, yttrade⁶⁾ angående skillnaden mellan föreningar och stiftelser följande, som, äfven om riktigheten af kommitténs stiftelsebegrepp icke är obestridlig, torde motsvara behovet i detta sammanhang. »Föreningar utgöra sammanslutningar af *personer* för ett gemensamt ändamål, för stiftelser åter är det utmärkande, att *egendom* varaktigt anslagits till att främja visst syfte. Ehuru äfven stiftelser äro beroende af personlig medverkan, äro de i förmögenhetsrättsligt hänseende själfständiga. Deras förmögenhet kan visserligen bestå i endast en fordringsrätt på periodiskt återkommande prestationer af varor eller penningar, men deras ekonomiska ställning kan icke vara byggd på frivilliga bidrag. De vanliga pensions- och sjukkassorna, som äro grundade på afgifter af delägarna, äro icke stiftelser utan föreningar. Intet hindrar emellertid, att en dylik kassa delvis kan vara en stiftelse, t. ex. om den har en grundfond, hvilken blifvit gifven till sådant ändamål under villkor, som stå i öfverensstämmelse med stiftelsebegreppet. Det vanligaste torde dock vara, att äfven grundfonden tillhör den förening, för hvilken medlemmar kassan är afsedd.» På samma gång kommittén i korthet angifver skillnaden mellan stiftelser och föreningar, omnämner den alltså exempel på förhållanden, då det kan förefalla svårt att afgöra, huruvida en stiftelse eller en förening föreligger⁷⁾. Dylika fall kunna nog ganska lätt förekomma, om de också ofta torde bero på, att det i själfva verket är fråga om dels en förening, dels en stiftelse. Uppgiften att åt dessa kombinationer bereda deras rätta plats torde åtminstone föreningslagstiftningen få

⁶⁾ s. 92. ⁷⁾ *Cosack*: Lehrbuch des Deutschen bürgerlichen Rechts s. 93. För korporationen karaktäristiskt är, att den måste hafva ett organ, som behärskar dess rättsliga lif; för stiftelsen däremot, att den ej har några härskande utan blott tjänande organ. Denna skillnad kan stundom reduceras därtill, att det härskande organet kan ändra en korporations stadgar, men det tjänande organet icke en stiftelses.

öfverlåta åt vetenskapen och rättskipningen. Att i någon form sammanföra föreningar och stiftelser under en gemensam lagstiftning torde icke ifrågakomma.

Skillnaden mellan det privaträttsliga begreppet förening och vissa rättsbildningar, som tillhöra eller stå på gränsen till den offentliga rättens område, är ganska sväfvande. Gifvet torde vara att — såsom professor *Rydin* framhåller i sin uppsats om föreningsrätt och församlingsfrihet ¹⁰⁾ — man bör skilja mellan privaträttsliga föreningar samt offentligrättsliga korporationer, hvilka ingå i statsorganismen, hafva statsrättslig organisation och på ett lagbestämdt sätt samverka med statsmakten och dess organ. Föreningen är en frivillig förbindelse, och ingen är förpliktad att tillhöra någon viss sådan. Hvarje statsborgare är däremot pliktig att tillhöra t. ex. en kommun, och hans förhållande till denna bestämmes af offentligrättsliga hänsyn. Utanför privaträttens område faller äfven kyrkan, hvilkens egenartade rättsställning i och till staten utbildat sig på grundvalen af den historiska utvecklingen. Med kyrkan följa de till densamma hörande församlingarna. Dylika korporationer äro såtillvida likställda med privaträttsliga rättssubjekt, som de måste lyda de för dessa gällande rättsregler, om de inlåta sig i privata rättsförhållanden. Själfva äro de och hafva alltid varit rättssubjekt äfven på privaträttens område. Men de äro dock till sin karaktär bestämdt åtskilda från privaträttsliga sammanslutningar, och om det, såsom någon gång förekommit ¹⁾, skulle anses lämpligt att gifva uttryck åt en eller annan privaträttslig regels giltighet för dem, är detta en fråga, som faller utanför föreningslagstiftningen.

På det kyrkliga området mötes man emellertid, så snart man kommer utanför gränsen för de egentliga kyrkorna, af rättsbildningar, hvilkas ställning är mera tvifvelaktig. En sådan är enligt svensk rätt församling, som bildats enligt föreskrifterna i *förordningen angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning* den 31 okt. 1873. Denna förordning föreskrifver, att om bekännare af annan kristen troslära än den evangeliskt-luterska vilja bilda särskild församling och önska, att densamma

*Skillnaden
mellan före-
ningar och
offentlig-
rättsliga
korporationer.*

¹⁰⁾ Tidsskrift for Retsvidenskab 1892.

¹⁾ Jfr. Bürgerliches Gesetzbuch § 89.

varder af staten erkänd, de äga att därom hos konungen göra ansökning samt uppgifva sin trosbekännelse och församlingsordning, hvarjämte för tidigare medlemmar af svenska kyrkan bifogas bevis angående anmälan om utträde ur denna. Om konungen finner skäl att bifalla ansökningen, äger en sådan församling rätt till offentlig religionsöfning. Samma rätt tillkommer de på grund af äldre författningar bildade församlingar af främmande trosbekännare. Att statens erkännande å dylika församlingar sökes och meddelas, sker alltså för ett ändamål, som tillhör den offentliga rätten, nämligen i syfte af offentlig religionsöfning. Jämväl i öfrigt innehåller förordningen hufvudsakligen bestämmelser af offentligrättslig natur. Erkända församlingar äro skyldiga att anställa föreståndare, som skall hålla tillsyn å den offentliga gudstjänsten och föra vissa anteckningar angående församlingen m. m., församlingens prästerskap kan få rätt att afsluta vigsel o. s. v. Af delvis privaträttslig innebörd är egentligen blott föreskriften i förordningens 10 §, att främmande trosbekännares församlingar, inrättningar och stiftelser icke må, utan konungens tillstånd, förvärfva och besitta fast egendom i riket. Redan den negativa form, som giffvits åt denna föreskrift, visar, att den begränsade möjlighet till förvärf af fast egendom, som sålunda medgafs ifrågavarande församlingar, icke afsåg att innebära någon förmån, som de skulle hafva saknat, om samma föreskrift icke funnits. Den medförde visserligen en utvidgning af den befogenhet att besitta fast egendom, som tillerkänts främmande trosbekännares församlingar genom den närmast förut gällande 1860 års förordning, enligt hvilken tillåtet främmande trossamfund med konungens tillstånd kunde förvärfva äganderätt endast till den jord, som erfordrades till kyrka och kyrkogård. Men i förhållande till den obegränsade förmåga att besitta egendom, som den privaträttsliga uppfattningen säkerligen på den tiden minst lika väl som nu tillerkände korporationer af sådan natur som dessa församlingar, utgjorde berörda föreskrift tvärtom en inskränkning. Det offentliga erkännandet hade icke ens till biändamål att göra församlingarna till rättssubjekt med däraf följande möjlighet att förvärfva rättigheter, utan syftet var uteslutande det ofvan angifna, offentligrättsliga. Såsom ett villkor för att för-

värfva rätten till offentlig religionsöfning fingo dylika församlingar underkasta sig en privaträttslig inskränkning i fråga om förvärf af fast egendom, en inskränkning, hvilken — enligt hvad förhandlingarna före tillkomsten af 1873 års förordning utvisa — hade sin grund däri att ur synpunkten af högre statsskäl klokheten ansågs fordra en viss restriktion, då därförutan fast egendom skulle kunna förvärfvas i sådana intressen och för sådana ändamål, hvilka af svenska folket ogillades. En medverkande orsak var jämväl den återhållsamhet, som försiktigheten ansågs bjuda med hänsyn till den — såsom 1873 års lagutskott yttrar — tämligen allmänt erkända national-ekonomiska grundsatsen, att äganderätt till fast egendom borde så litet som möjligt lösryckas från personlighetsförhållanden och tillåtas öfvergå i s. k. död hand. — Liksom 1873 års förordning till sitt innehåll är af offentligrättslig natur, torde ifrågavarande församlingar snarare böra hänföras till offentligrättsliga korporationer än till privaträttsliga föreningar. I det erkännande de erhålla af staten och det uttryckliga medgifvandet åt dem af offentlig religionsöfning torde få anses ligga, att staten betraktar dem såsom, vid sidan af statskyrkan, i viss mån utgörande organ för förverkligandet af statens religiösa uppgifter. Föreningskommittén²⁾ räknar dem också till rättsbildningar, hvilka äga någon likhet med de icke ekonomiska föreningarna men böra från dem skiljas. — Samma torde förhållandet vara med mosaiska församlingar.

Religiösa samfund, hvilka hvarken äro statskyrkliga församlingar eller erkända församlingar af främmande trosbekännare eller mosaiska församlingar, få däremot betraktas såsom föreningar.

Såsom andra rättsbildningar, hvilka hafva någon likhet med de icke ekonomiska föreningarna men böra från dem skiljas, nämner föreningskommittén vissa inrättningar, t. ex. svenska kyrkans missionsstyrelse och svenska akademien. Ordet »inrättning» såsom uttryck för ett juridiskt begrepp är synnerligen sväfvande. Det torde i den tyska terminologien närmast motsvaras af »anstalt», ett ord, som äfven enligt svenskt språkbruk torde hafva samma

*Skillnaden
mellan före-
ningar och
inrättningar.*

²⁾ s. 49.

betydelse som inrättning. Användningen af ordet anstalt i den tyska terminologien är emellertid växlande. Bürgerliches Gesetzbuch nämner (§ 89) såsom juridiska personer tillhörande den offentliga rätten — förutom statskassan, fiskus — korporationer, stiftelser och anstalter. Anstalter ställas alltså här vid sidan af såväl korporationer som stiftelser. Att döma af motiveringen synes emellertid anledningen härtill egentligen hafva varit, att på den offentliga rättens område ofta uppstode tvifvel, om en anstalt vore att räkna till korporationer eller stiftelser. På privaträttens område ansåg man däremot alla anstalter ingå under stiftelserna och upptog därför endast två slag af juridiska personer, nämligen föreningar och stiftelser. — På annat håll finnes ordet anstalt begagnadt såsom ett vidsträcktare begrepp, omfattande alla juridiska personer inom såväl den offentliga som den privata rätten.³⁾ — Åter andra författare⁴⁾ dela de juridiska personerna i korporationer och anstalter. Till korporationer räknas då alla juridiska personer, hvilka i det yttre framträda såsom organiska sammanslutningar af fysiska personer. Hvad begreppet anstalt innebär torde tillräckligt framgå däraf, att detsamma i sin ordning indelas i offentliga anstalter och stiftelser. Bland offentliga anstalter nämnas statsanstalter, dit t. ex. riksbanken räknas, kyrkliga anstalter m. fl. Det framhålles, att en anstalt icke kan äga medlemmar i egentlig mening, utan medlemskap endast kan förekomma i den styrelse, som utgör anstaltens organ. — I vårt lands ännu mindre stadgade juridiska terminologi torde de betydelser, som tilläggas orden inrättning och anstalt, vara minst lika skiftande. Någon fast hållpunkt torde det vara omöjligt att finna. Att begreppet inrättning icke alltid utgör någon motsats till förening följer emellertid däraf att i 1 § af lagen angående sparbanker den 29 juli 1892 sparbank betecknas såsom penninginrättning, medan å andra sidan sparbankerna äro bland de ekonomiska föreningar, som i 70 § af 1895 års lag om registrerade föreningar undantagits från lagens tillämpning.⁵⁾⁶⁾ Hvad ordet anstalt beträffar, kan samma

³⁾ Cosack s. 92. ⁴⁾ Gierke: Deutsches Privatrecht s. 474; Crome: System des Deutschen Bürgerlichen Rechts s. 233. ⁵⁾ I Norge har en annan uppfattning gjort sig gällande. I ett tidigare förslag till lagbestämmelser om föreningar med växlande kapital

slutsats dragas däraf, att det bl. a. i försäkringslagstiftningen användes omväxlande med bolag och förening. Att en rättsbildning betecknas såsom inrättning eller anstalt innebär alltså icke något bestridande af, att den kan utgöra en förening. Inrättningar och anstalter kunna emellertid finnas, som icke äro föreningar, och föreningskommittén har därför i 1 § af förslaget till lag om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet upptagit inrättningar jämsides med stiftelser och samfälligheter, det senare ordet ett från lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet hämtadt begrepp, omfattande alla personsammanslutningar från såväl den offentliga som den privata rättens områden, alltså kommuner, bolag, föreningar m. fl.

Huruvida en inrättning faller inom gränserna för föreningslagstiftningen får sålunda bedömas efter förhållandena i hvarje särskildt fall. Beträffande nu de af föreningskommittén omnämnda inrättningarna, synes det otvifvelaktigt, att svenska kyrkans missionsstyrelse icke är någon förening. Den utgör en för ett allmänt ändamål utsedd myndighet utan någon som helst privaträttslig karaktär. Föreskrifter rörande densamma finnas i kungl. skrivelsen den 24 augusti 1878. Vidkommande åter svenska akademien och andra akademier kan erinras om att uttrycket akademi i det allmänna språkbruket förekommer i två olika betydelser⁶⁾, nämligen 1) en högre undervisningsanstalt, afsedd för dem, som redan i andra läroanstalter inhämtat elementen, i hvilken betydelse ordet ofta utbytes mot högskola, universitet eller institut, 2) en förening, ett samfund af lärda eller konstnärer, som har till uppgift att främja någon eller några särskilda vetenskaper eller sköna konster för deras egen skull. I den förra bemärkelsen är akademien icke någon förening utan en inrättning af annat slag, under det att vissa organ för akademien, studentkårer och nationer, äro föreningar.

hade sparbanker undantagits, men stadgandet härom uteslöts sedermera, enär det ansågs gifvet, att sparbanker icke vore några föreningar. Insättarna i en sparbank vore icke medlemmar af en förening utan bankens kreditorer. ⁶⁾ Se däremot 11:15 rättteg. balken: »Är stämning tagen å bolag, förening eller annat samfund, eller å stiftelse eller annan sådan inrättning etc.» ⁷⁾ Nordisk familjebok.

Begreppet akademi i den senare betydelsen står föreningsbegreppet mycket nära, om det icke rent af ingår under detsamma. Hvad som förmått kommittén att anse svenska akademien såsom skild från föreningarna har säkerligen varit dess officiella karaktär, som gör densamma i viss mån till en statsinstitution. Beträffande öfriga akademier uttrycker sig kommittén mera tveksamt och yttrar, att huruvida vissa andra akademier böra anses såsom föreningar eller inrättningar kan vara tvifvelaktigt och ej torde låta sig afgöra utan en noggrann pröfning af hvad för hvarje akademi är stadgadt. För den händelse man ej skall utan vidare anse akademier såsom föreningar, finnes det säkerligen ej heller någon annan utväg än att för uppdragande af gränsen dem emellan hänvisa till en undersökning i de särskilda fallen. Någon afgörande skillnad kan knappast angifvas; om den officiella karaktären skall vara bestämmande, blir det endast fråga om ett mer eller mindre, det totalintryck akademien i sådant afseende ger får då afgöra, om den skall anses såsom en offentlig institution eller en privaträttslig förening. Att det förhållandet, att en förening är i viss mån af officiell natur, att den föreskrifves eller förutsättes i allmänna författningar och har offentliga uppgifter sig anförtrodda, icke i och för sig utesluter föreningen från att lyda under den privaträttsliga föreningslagstiftningen har äfven föreningskommittén ansett. Den framhåller nämligen att under de icke ekonomiska föreningarnas begrepp falla vissa föreningar, för hvilka särskilda föreskrifter gälla. Så vore bl. a. förhållandet med hushållningssällskapen, för hvilka allmänna grunder blifvit fastställda genom Kungl. Maj:ts skrifvelse till landtbruksakademien den 16 maj 1848, och nationsföreningarna vid universiteten i Uppsala och Lund, angående hvilka föreningar universitetens statuter den 10 januari 1876 i §§ 102—110 innehölle bestämmelser.

I fråga om skillnaden mellan akademier och föreningar stannar alltid föreningskommittén vid ett hufvudsakligen negativt resultat. Samtidigt påvisas emellertid, att denna ovisshet i praktiskt hänseende icke kommer att få någon större betydelse, om kommitténs förslag antages. Enligt detsamma skall nämligen den föreslagna lagen icke erhålla tillämpning å föreningar, hvilkas stadgar blifvit af Kungl. Maj:t stadfästade, och då sannolikt alla akademier hafva

kunglig stadfästelse, torde akademierna, äfven om de anses såsom föreningar, icke komma att beröras af lagen.

I den utländska rättsvetenskapen omnämnas s. k. koalitioner vid sidan af föreningar såsom ett från dem skildt begrepp. Skillnaden skall vara, att, medan föreningar hafva en viss varaktighet, äro koalitioner närmast tillfälliga sammanslutningar, särskildt af arbetare i syfte att genomdrifva fordringar beträffande arbetsvillkoren. En koalition föreligger t. ex. vid en gemensam strejk af arbetare, som icke äro sammanslutna i en förening. För den civilrättsliga lagstiftningen torde dylika tillfälliga sammanslutningar vara utan själfständig betydelse. I den mån de organisera sig såsom föreningar, äro de att anse såsom sådana. Föreningslagstiftningen lägger ej några hinder i vägen för att sammanslutningar för något snart öfvergående ändamål välja föreningens form, om också denna egentligen är afsedd för och af naturliga skäl så godt som uteslutande anlitas för uppgifter af en viss varaktighet.

Af ännu mera tillfällig natur än en koalition är en församling, detta ord här användt i betydelsen af ett möte, en sammankomst och alltså i en annan bemärkelse, än då ofvan talades om religiösa församlingar. Förbindelsen mellan deltagarna i en församling upphör med dennas slut, hvaremot medlemmarna i en förening, äfven då de icke äro samlade till sammanträde, hållas tillhopa af ett gemensamt intresse och en för dettas befrämjande skapad organisation. Föreningsrätten och församlingsrätten hafva från den offentliga rättens synpunkt väsentligen samma ändamål samt förutsätta och komplettera hvarandra. Till sin innebörd äro de dock i viss mån skilda. Den civilrättsliga föreningslagstiftningen har icke att taga befattning med andra församlingar än sammanträdena inom föreningarna.

Äfven andra begrepp finnas, som stå föreningsbegreppet nära eller sammanfalla därmed. Såsom exempel kunna nämnas samfund, sällskap, orden, klubb m. fl. Att fullständigt uppräknat dem är knappast möjligt. I allmänhet äro de väl föreningar men dock till sin innebörd så obestämda, att det endast efter förhållandena i hvarje särskildt fall kan med säkerhet afgöras, om de äro att anse såsom sådana eller icke.

Skillnaden mellan föreningar och koalitioner.

Skillnaden mellan föreningar och församlingar (sammankomster).

Andra närstående begrepp.

De gjorda försöken att begränsa området för föreningslagstiftningen å ena sidan mot bolagen å andra sidan mot närstående ideella rättsbildningar hafva på båda hållen kvarlämnat mycken ovisshet. Det område, som föreningarna otvifvelaktigt omfatta, är emellertid mycket vidsträckt och af särdeles växlande beskaffenhet. Då föreningsverksamheten dessutom är af stor betydelse för det moderna samhället, liksom den varit äfven i äldre tider, har föreningslagstiftningen en vidtomfattande och viktig uppgift att fylla.

Föreningslagstiftningens hufvudprinciper.

I stort sedt torde man kunna säga, att denna lagstiftnings utveckling kännetecknats däraf, att två olika rättsåskådningar brutit sig mot hvarandra⁸⁾, dels en som utgått från den senare romerska rätten, nämligen att föreningars bildande är beroende på tillstånd af statsmakten men alla lagligen tillkomna föreningar åtnjuta juridisk personlighet, dels en germansk, att föreningar få fritt bildas men icke utan vidare erhålla rättspersonlighet. Begreppet juridisk person i betydelsen af ett själfständigt, från föreningsmedlemmarna skildt privat rättssubjekt synes öfver hufvud icke hafva varit klart uppfattadt af den äldre germanska rätten⁹⁾. Då detsamma småningom utvecklade sig, torde sådant väsentligen hafva föranledts af vunnen kännedom om den romerska rätten i förening med det ekonomiska livets behof. Med denna kännedom följde emellertid mycken benägenhet hos statsmakten att tillägna sig äfven åskådningen om särskildt tillstånd såsom ett villkor för föreningars bildande. Den ökade kraftutveckling, som en förening innebär vid jämförelse med individernas isole-

⁸⁾ *Bergelmer*: Redogörelse för den utländska föreningsrätten (bilaga till föreningskommitténs betänkande) s. 143; *Baron*: Pandekten, s. 63; *Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürg. Gesetzbuchs* s. 492; *Rosenberg*: Das Vereinsrecht und die Gewerkschaftsbewegung s. 2. ⁹⁾ Annorlunda bl. a. *Gierke* s. 456 etc. jfr. *Montgomery*: s. 57–59. Det germanska begreppet »samnad hand» innebar en familjeartad föreningsprincip, hvilken liksom absorberade individerna och lät dem uppgå i enheten. Härmed följde bl. a. solidarisk ansvarighet för ingångna förbindelser. Först senare upplattades detta såsom en handelskutym. *Densamme*: s. 89. Att det juridiska personlighetsbegreppets första framträdande utmärker ett viktigt framsteg i rättsmedvetande, att det innebar ett framsteg i insikt, är otvifvelaktigt, men huruvida äran däraf tillkommer Rom våga vi ej afgöra.

rade verksamhet, kan lika väl vara skadlig för det allmänna som nyttig, beroende på de ändamål, åt hvilka föreningen ägnar sig. Då skrifven lag först tog befattning med föreningslifvet, synes den förra möjligheten på de flesta håll hafva varit den, som tidigast vann beaktande. Staterna sökte att genom offentligrättsliga bestämmelser skydda sig mot den fara, föreningarna ansågos medföra. För detta ändamål var den romerskrättsliga uppfattningen en lämplig grund att bygga på. Först i andra hand hafva staterna reglerat föreningsväsendets privaträttsliga förhållanden. Numera har den grundsatsen, att rätten till bildande af föreningar utgör en af statsborgarnas medborgerliga rättigheter, nästan öfverallt trängt igenom och är uttryckligt erkänd i de flesta konstitutionella länders författningsurkunder. Juridisk personlighet däremot erhålla föreningar i de flesta stater endast under särskildt föreskrifna villkor.

De inskränkningar, som tidigare gällt i fråga om rätten att bilda föreningar, hafva emellertid ej plägat afse de rent ekonomiska föreningarna. Några faror för det allmänna kunna ej gärna vara förbundna med dessa föreningar, hvilka hafva till ändamål att genom loflig verksamhet antingen bereda sina medlemmar ekonomisk vinst (produktions-, konsumtions-, bostadsföreningar m. fl.) eller ock skydda medlemmarna mot ekonomisk förlust, (försäkringsföreningar, ömsesidiga understödsföreningar, sjuk-kassor o. d.). De torde därför åtminstone i de flesta stater i alla tider hafva varit tillåtna och blott underkastade privaträttens regler. Deras privaträttsliga förhållanden hafva också i allmänhet tidigast blifvit ordnade af lagstiftningen, beroende jämväl därpå, att en ordnad rättsställning varit af större betydelse för dessa föreningar, som röra sig på det ekonomiska området, än för de ideella föreningarne.

Afgörandet af den för föreningslifvet så viktiga frågan, i hvad mån och på hvilka villkor föreningar skola kunna förvärfva rättspersonlighet, tillhör i hufvudsak den privaträttsliga lagstiftningen. Gifvet är emellertid att denna fråga har intresse äfven från den offentliga rättens synpunkt lika väl som frågan om föreningars tillkomst. Den juridiska personligheten med däraf följande förmåga att besitta egendom och i det yttre framträda såsom en enhet medför nämligen en förstärkning af föreningarnas ställ-

ning, en ökad möjlighet att kraftigt verka för föreningsändamålet. Den egendom, som tillhör juridiska personligheter, undandrages i viss mån den allmänna samfärdseln och bindes vid ett visst syfte på ett helt annat och varaktigare sätt än enskilda personers egendom. Offentlig-rättsliga hänsyn hafva därför ofta haft en bestämmande inverkan äfven på rättsreglerna om föreningsars förvärf af juridisk personlighet.

Det är i hufvudsak tre olika system som legat till grund för lagstiftningen i detta ämne:¹⁰⁾

1) systemet med fritt bildande af rättspersonliga föreningar,

2) koncessions- eller sanktionssystemet och

3) normativsystemet.

Enligt det första systemet knyter rättsordningen erkännandet af en förening såsom juridisk personlighet omedelbart vid föreningens tillkomst, under förutsättning endast att föreningens organisation är sådan, att föreningen faktiskt i det yttre framträder såsom en enhet med en viss stadga. Huruvida detta är händelsen, afgöres af domstolarna i hvarje särskildt fall, då på grund af någon rättslig angelägenhet frågan drages under deras pröfning.

En motsats härtil är koncessionssystemet, enligt hvilket för förvärf af juridisk personlighet erfordras ett särskildt erkännande, en förläning af statsmyndighet. Någon rätt till juridisk personlighet förefinnes här icke, utan vederbörande statsmyndighet pröfvar fritt, såväl huruvida föreningens organisation motsvarar förutsättningarna för en själfständig rättsställning, som ock huruvida tillerkännandet af en sådan i öfrigt är lämpligt från det allmännas synpunkt.

En mellanställning intages af normativsystemet, enligt hvilket förvärf af rättspersonlighet är beroende på uppfyllandet af vissa i lag bestämda förutsättningar i afseende å en ordnad inre organisation och trygghet för tredje man vid rättsliga förbindelser. Att dessa förutsättningar äro uppfyllda fastslås genom någon åtgärd af ämbetsmyndighet, i allmänhet genom föreningens införande i ett därför afsedt

¹⁰⁾ *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuchs*, s. 82 etc.; *Protokolle der Kommission* etc., s. 490 etc.; *Denkschrift zum Entwurf eines Bürg. Gesetzbuchs*, s. 15 etc.

offentligt register. I och med denna åtgärd uppkommer den juridiska personligheten. En förening, som motsvarar lagens anspråk, har rätt att påfordra sådan åtgärd.

Föreningars fria erkännande såsom juridiska personligheter har på vissa håll påståtts vara en naturlig följd af rätten till fritt bildande af föreningar. Särskildt i de länder, där den romerskrättsliga åskådningen, att alla lagligen tillkomna föreningar vore juridiska personer, helt eller delvis ägt giltighet, låg det nära till hands att vid undanröjande af hindren mot föreningars bildande ifrågasätta, att rättsuppfattningen i öfrigt skulle lämnas orubbad¹⁾. I allmänhet har man dock ansett, att skillnaden mellan en sammanslutning med eller utan juridisk personlighet är af så ingripande betydelse för det ekonomiska lifvet med hänsyn såväl till föreningsmedlemmarnas inbördes förhållanden som föreningens ställning till tredje man, att genom något yttre, otvetydigt kännetecken borde angifvas, huruvida en rättsbildning vore af det ena eller af det andra slaget. En sådan säkerhet kan emellertid icke gärna vinnas, utan att den juridiska personlighetens tillkomst göres beroende af någon rättshandling af offentlig natur.

Hvad åter beträffar sanktionssystemet, innebär ju detsamma största möjliga trygghet, såväl att tredje man i hvarje särskildt fall kan veta, huruvida han har att göra med en juridisk personlighet eller icke, som ock i det afseendet att en förening icke blir juridisk person utan att till sin organisation motsvara de anspråk man bör ställa på en sådan. Det medför också säkerhet för att de offentligrättsliga intressena blifva tillgodosedda. I äldre tider, då man mera än nu fäste vikt vid den synpunkten, att föreningar kunna vara farliga eller skadliga för det allmänna, var därför också detta system oftast det enda, som statsmakterna godkände. Numera öfvergifves detsamma mer och mer. Att fordra sanktion af hvarje särskild förening anses nämligen för en öfverdrifven försiktighet och på samma gång såsom allt för hinderligt för en rik och kraftig utveckling af det gagnande föreningslifvet. Om det står statsmyndigheterna fritt att förvägra en behörigen organiserad och enligt gällande lagstiftning

¹⁾ *Protokolle. etc., s. 492.*

i och för sig tillåten förening juridisk personlighet, kunna ansökningar härom lätt komma att bedömas efter förvaltningsgrundsatser, som icke erbjuda tillräcklig garanti mot faran, att äfven berättigade föreningssträfvanden hämmas.

Det system, till hvilket den moderna lagstiftningen alltmera vänder sig, är systemet med normativbestämmelser eller — såsom detsamma med hänsyn till dess vanligaste form kan benämnas — registreringsystemet. Genom detta betryggas å ena sidan rättssäkerheten vid affärsförbindelser med föreningar och få å andra sidan föreningarna själfva en säker rätt att under iakttagande af vissa väsentligen formella villkor vinna rättspersonlighet.

*Svensk rätts-
utveckling.*

Om den svenska föreningsrätten i äldre tider är icke mycket att säga. Lagstiftningen iakttagar i allmänhet tystnad i ämnet. Det enda verkliga undantaget är författningarna om skråväsendet och hvad därmed sammanhänger. Med skrå i egentlig betydelse menades²⁾ ett bröd-raskap af industriidkare, som utöfvade sitt yrke såsom ett offentligt uppdrag, men som därjämte genom denna sin förening uppfyllde en mängd religiösa, sedliga och sociala, stundom äfven politiska och militära funktioner. I vidsträcktare bemärkelse innefattade begreppet skrå korporationer i allmänhet; under skrånas blomstring var deras form länge mönstret för föreningar och sammanlutningar af hvarjehanda slag. Utvecklingsgången för hela rörelsen var den, att ursprungligen rent privata föreningar blefvo offentligrättsliga själfförvaltningsorgan, som af egen befogenhet utöfvade vissa öfverhetliga funktioner. Skråordningar funnos i mängd. De äldsta svenska i behåll varande äro från början eller midten af 1400-talet. Författningar af mer eller mindre allmän natur utfärdades i ämnet gång efter annan, till dess skråna 1846 upphäfdes. I fabriks- och handtverksordningen af den 22 december 1846 handlade emellertid art. III om handtverks- och fabriksföreningar. I stället för skråämbetena, hvilka skulle upphöra, då författningen trädde i kraft, skulle i hvarje stad de idkare af handtverk äfvensom af bageri-, bryggeri- och slakterihandteringar, som vore underkastade borger-

²⁾ *Raphael*: »Industrien», i samlingsverket »Det ekonomiska samhällslifvet».

liga utskylder, utgöra en handtverksförening, hvilken samfällt eller genom fullmäktige, som medlemmarna bland sig utsåge, ägde att för befrämjandet af handtverkeriernas förkofran besörja de för dessa gemensamma angelägenheter. För handtverksidkare och med dem likställda var alltså bildandet af föreningar obligatoriskt, och en motsvarande skyldighet att för hvarje stad bilda en handelsförening ålåg handlandena enligt art. III i den samtidigt utfärdade handelsordningen. För fabriksidkare i stad däremot var bildande af fabriksförening frivilligt, och likaså ägde fabriksidkare och handtverkare att, om så lämpligt funnes, bilda en gemensam fabriks- och handtverksförening samt handlande och handverkare, med eller utan fabriksidkares deltagande, att utgöra en gemensam förening. Dessa bestämmelser äro numera ersatta af 13 och 14 §§ i förordningen angående utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864, hvilka §§ handla om förening af näringsidkare samt innehålla, att idkare af samma yrke eller olika yrken må bestämma, om de skola bilda och utgöra förening för angelägenheter, som röra det yrke eller de yrken, hvilka af sådana föreningsmedlemmar utöfas, och att förening af omförmälda beskaffenhet, som för förvaltningen af sin egendom eller för sin verksamhet i öfrigt vill upprätta reglemente och därå erhålla offentlig myndighets fastställelse, äger att därom anmäla sig i Stockholm hos öfverståthållarämbetet och i annan ort hos K. befallningshafvande. Dessa bestämmelser torde emellertid icke äga någon större betydelse. — Till att närmare än ofvan skett ingå på skråväsendet och dess lagstiftning torde anledning så mycket mindre finnas, som sambandet mellan skråna och nuvarande föreningar hufvudsakligen inskränker sig till de nämnda yrkesföreningarna. Öfriga, betydelsefulla arbetsgifvar- och arbetarföreningar kunna icke eller åtminstone endast undantagsvis härledas ur skråna.³⁾

Lagstiftningens tystnad sträcker sig äfven till den offentliga föreningsrätten. Lagarna innehålla icke bestämmelser vare sig till skyddande af staten mot allmänfarliga föreningars tillkomst eller till tryggande af statsborgarnas rätt att bilda föreningar. Säkert synes dock vara, att hinder aldrig funnits för bildande af föreningar af

³⁾ Typografiska föreningen i Stockholm lär anses leda sitt ursprung från en gammal gesällförening.

hvad slag som helst, så snart deras medel eller ändamål ej varit stridande mot sedlighet, rätt eller allmän ordning.⁴⁾ Det slag af föreningar, som utomlands ådragit sig lagstiftarens särskilda uppmärksamhet, nämligen de politiska, har hos oss endast undantagsvis gjorts till föremål för lagstiftning. Någon sådan har i allmänhet icke varit behöflig, då politiska föreningar blott undantagsvis förekommit och ej haft någon betydelse. I 6 kap. 2 § missgärningsbalken af 1734 års lag stadgades emellertid straff för upproriska föreningar, och kanske bör man i detta sammanhang nämna en förordning af den 8 januari 1793, som bl. a. förbjöd s. k. klubbar.⁵⁾ I gällande grundlag finnes ej heller någon bestämmelse om föreningsrätten, om än man velat härleda skydd för denna ur stadgandena i 16 § regeringsformen. Ett annat slag af föreningar, mot hvilka utomlands på vissa håll funnits stränga föreskrifter, är fackföreningarna. Att vårt lands tidigare lagstiftning ej sysselsatt sig med dem behöfver emellertid icke någon annan förklaring än att fackföreningarna hos oss äro en senare tiders skapelse.⁶⁾

Hurudan föreningarnas privaträttsliga ställning varit under tidernas lopp, är svårare att afgöra. Om man lämnar det juridiska personlighetsbegreppet å sido och utgår från att föreningen endast är ett obligatoriskt förhållande mellan medlemmarna, samt därefter söker att ur allmänna rättsgrundsatser härleda föreningens och föreningsmedlemmarnas rättsställning, torde resultatet blifva ungefär följande. Föreningens styrelse är föreningsmedlemmarnas fullmäktige med de befogenheter, som på grund af föreningens ändamål och föreningsaftalets innehåll tillkomma den i sådan egenskap. De rättigheter, som styrelsen å föreningens vägnar förvärfvar, blifva omedelbart föreningsmedlemmarnas och likaså de förpliktelser, som den i föreningens namn ingår inom ramen för sitt uppdrag. Föreningsmedlemmarna ansvara alltså med all sin egenedom för dylika förpliktelser, men endast efter hufvudtalet, om de ej annorledes förbundit sig. Om styrelsen öfverskridit sitt uppdrag, äro de, som ingått förbindelsen, an-

⁴⁾ Jfr *Rydin*: anförda uppsats s. 261. ⁵⁾ Tillkommen i anledning af det s. k. Ebelska upploppet (se *Nordisk familjebok*). ⁶⁾ De första fackföreningarna bildades 1880–1882.

svariga för denna, men föreningsmedlemmarna äro fria från ansvar. Tillämpningen af dessa regler måste emellertid ofta medföra olägenheter på grund af det faktiska förhållandet att föreningarna nästan alltid hafva ett ganska stort antal medlemmar och att dessa växla genom in- och utträde. En viss böjelse gör sig därför lätt gällande att bortse från medlemmarnas personer och i någon form hänföra rättigheter och skyldigheter till den enhet, som kvarstår under medlemmarnas växling. Denna böjelse vinner understöd i det juridiska personlighetsbegreppet, då detta börjar tillämpas på föreningar.

I hufvudsak torde rättsutvecklingens gång hafva följt de sålunda angifna grunddragen. Att med säkerhet uttöna, huru härmed förhåller sig, möter emellertid stora svårigheter. Det ideella föreningsväsendet var i äldre tider i vårt land mycket mindre utveckladt än nu, och under dåvarande enklare förhållanden hafva de flesta föreningar nog aldrig känt behof af förmåga att såsom sådana förvärfva ekonomiska rättigheter och ikläda sig ekonomiska förpliktelser. Åtminstone torde endast undantagsvis deras rättsställning i ena eller andra afseendet hafva behöft blifva föremål för domstolarnas eller andra myndigheters pröfning. Om dem gäller för öfrigt säkerligen hvad Hammarskjöld i sin vid bolagskommitténs betänkande fogade redogörelse för den svenska bolagsrättens utveckling yttrar om bolagen, att erkännas måste, att man under 1700-talet egendomligt nog synes icke hafva närmare reflekterat öfver ansvarets begränsning och förutsättningarna för densamma.⁷⁾ Äfven rättsvetenskapen syselsatte sig mycket litet med dessa frågor.

Bland de äldre juridiska författarna kan nämnas *Tengwall*, som i sitt arbete »Twistemålslagfarenheten» (1794) yttrar: »Persona physica är hvar och en särskild människa, Persona moralis flera enskilda en för alla och alla för en under en endas villkor t. ex. stånd, samhällen, skrå, bolag, byalag, arfvingar i oskift bo.» Bland juridiska eller moraliska personer nämnas sålunda skrån, men då dessa intogo en väsentligt annan ställning än andra ideella föreningar, kan man icke häraf draga den slutsatsen, att

⁷⁾ s. 80.

jämväl dessa enligt Tengwalls mening skulle vara juridiska personer.

Bring i »Grunderna till den svenska civil-lagfarenheten» (1817) synes stå på den romerska rättens ståndpunkt, att alla lagligen tillkomna föreningar äro juridiska personer. Han säger nämligen, att privata juridiska personer uppkomma på tre sätt:

1) genom högsta maktens befallning eller uttryckliga bifall. Hit höra menigheter och publika verk.

2) genom lagens fiktion, när lagen anser tvänne eller flera särskilda personer såsom en, t. ex. en eller flera representanter och den som representeras vid arfsrätt, 2: 2, 3: 2 Å. B., eller stärbhus o. s. v.;

3) genom privatas öfverenskommelse, när föreningen ej är i lag förbjuden.

Mot *Olof Rabenius* anmärker *Bring*, att denne i sitt arbete »Primæ Jurisprudentiæ Extrajudicialis Lineæ» (1769) skall hafva yttrat, att äfven en förening, som sker hemligen och emot lag (t. ex. hemliga religionssammanskomster, sammangaddningar), bör kallas en juridisk person. Detta vore emellertid oriktigt. Ty det vore klart, att en oloflig förening kunde såsom sådan alldeles icke hafva några rättigheter. — Rörande innebörden af begreppet juridisk person säger *Bring*, att det händer dels i privaträtten dels hufvudsakligen i den offentliga rätten, att flera individer betraktas såsom ett och samma subjekt.

Schrevelius i sin ofvannämnda »Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt» tager begreppet juridisk person i en tämligen trång bemärkelse.⁸⁾ Därmed förstår han nämligen ett endast i tanken existerande subjekt för sådana förmögenhetsrättigheter, som icke tillhöra en människa eller ett bestämdt antal människor utan ett obestämdt antal och äfven tillkommande mänskliga individer. »Om flera personer äro med hvarandra i en sådan förening eller gemenskap, att allt hvad denna förening äger står under de närvarande medlemmarnas disposition, eller en sådan att rättigheterna fullständigt tillhöra vissa bestämda personer, så är en sådan förening icke någon juridisk person, fastän det är ingenting mindre än ovanligt, att den, äfven af jurister, så kallas. Således

⁸⁾ Öfverensstämmet med romersk rätt. *Baron*: s. 58. Ej så enl. *Montgomery*: s. 90 m. fl.

t. ex. är ett vanligt handelsbolag icke någon juridisk person, icke heller en konkursmassa, ett bo, ett stärbhus, en by. Däremot är en stad, ett universitet, ett handtverkskrå verkliga juridiska personer i ordets förutnämnda betydelse.» Huruvida ett aktiebolag är en juridisk person är enligt Schrevelius föremål för olika meningar. Till bolag räknar Schrevelius, såsom förut nämnts, under vissa förutsättningar äfven föreningar för ideella ändamål och hänvisar i sådant hänseende till några rättsfall, för hvilka nedan kommer att redogöras. Beträffande frågan, huruvida bolagsmän ansvara för bolagets gäld en för alla och alla för en, anför han, att denna frågas besvarande beror på en riktig tolkning af bestämmelsen i 15:2 H. B., att bolagsmän äga svara alla för en och en för alla till den handel, som för bolaget slutas. Han nämner, att denna bestämmelse enligt vissas mening angår endast handelsbolag. Själf anser han emellertid, att den gifna regeln bör lika väl tillämpas på andra bolag. Rörande betydelsen af orden »alla för en och en för alla» anför han följande. »När ett bolag häftar för gemensam gäld, så bör till dess betalning först det gemensamma bolagsgodset tillgripas. Men räcker icke detta till, så bör bristen fyllas af bolagsmännens enskilda gods efter den andel hvardera i bolaget äger. Finnes då hos någon bolagsman icke full tillgång, så böra den eller de af de öfriga, som hafva att gälda med, betala resten.» — Man får väl antaga, att ett sådant subsidiärt solidariskt ansvar enligt Schrevelii mening skulle åligga äfven medlemmarna i ideella föreningar.

De af Schrevelius omnämnda rättsfallen — i fråga om ideella föreningar sannolikt de enda, som från äldre tider stå till buds — äro nedanstående, återgifna i Schmidts Juridiska Arkif.⁹⁾ *Prejudikat.*

1) Häradshöfdingen C. Hederström instämde till Stockholms kämnarsrätt stadsmajoren N. Linnelius med yrkande om infriande af en utaf denna på sällskapet Vänskap och Välgörenhets vägnar utgifven, på Hederström transporterad skuldsedel å 1,000 rdr b:co.

Kämnarsrätten ådömde genom treds-koutslag Linnelius betalning.

⁹⁾ Band 14 s. 135 och band 19 s. 477.

Stockholms rådstufvurätt yttrade däremot i dom, som af *Seea hofrätt* fastställdes, att då utredt vore, att den valuta, hvilken för ifrågavarande af Limmelius med kontrasignation af P. M. Loström på ofvannämnda sällskaps vägnar underskrifna fordringsbevis blifvit lämnad, bestått i snickeriarbete, verkställt å sällskapets fastighet, samt att Limmelius följaktligen alldeles icke uppburit några penningar eller deras värde såsom valuta för sagda fordringsbevis, utan denna valuta tillkommit sällskapet; och Limmelius för öfrigt i den såsom grund för krafvet åberopade handling icke funnes hafva i någon måtto sig enskildt till gäldens betalande förbundit, helst orden i skuldebrevet lydde: »Till slottssnickaren Joh. Dumrath eller ordres betalar samfundet Vänskap och Vålgörenhet efter ett års uppsägning 1,000 rdr b:co; kvitterad räkning i valuta bekommit», blefve med upphäfvande af kämmersrättens beslut fordringsanspråket ogilladt.

Målet fullföljdes hos Kungl. Maj:t. *N. revisionen* afgaf följande betänkande: Ehuru Limmelius erkänt riktigheten af sin å ifrågavarande löpande och till betalning förfallna förbindelse befintliga namnteckning, likväl och alldenstund han icke i nämnda med kontrasignation af P. M. Loström försedda skuldebref utfäst sig att detsamma för egen del infria, utan i skuldebrevet tydligen finnes utsatt, att samfundet Vänskap och Vålgörenhet, å hvars vägnar Limmelius undertecknat förbindelsen, skulle till Dumrath eller ordres efter ett års uppsägning betala 1,000 rdr b:co med därå löpande 6 proc:s ränta; fördenskull och emedan det måste ankomma på hvarje fordringsägare själf att vid emottagandet af ett dylikt fordringsbevis göra sig undermåttad om hvad säkerhet detta innebär utan att af hans underlåtenhet i detta afseende några vidsträcktare förbindelser kunna för sedelutgifvaren uppkomma; ty och då icke visadt är, att medlemmarna i samfundet Vänskap och Vålgörenhet varit skyldiga att en för alla och alla för en ansvara för betalandet af sällskapets skulder, fann revisionen sig ej kunna i vidsträcktare måtto tillstyrka bifall till ändringssökandet, än att Limmelius måtte förklaras skyldig gälda så stor del af fordrade beloppet, som han icke kunde visa hafva på öfriga ledamöters ansvarighet sig belupit.

Målet afgjordes i H. D. den 12 juni 1838.

Därvid yttrade justitierådet *Nordenstolpe*: Som ifråga-
varande skuldsedel — — — blifvit af Limmeliuss utfärdad
och försedd med hans underskrift på samfundets vägnar;
men Limmeliuss icke gittat visa, att han af nämnda sam-
fund erhållit uppdrag, som berättigat honom till denna
åtgärd; alltså och då berörda nu genom öfverlåtelse i
tredje mans hand komma skuldsedel efter uppsägning vore
förfallen till betalning, pröfvade justitierådet på dessa
skäl samt med stöd af grunderna i 1 och 2 §§ af 18
kap. H. B. rättvist att, med ändring af hofrättens
dom, gilla det slut, hvori kämnarsrätten i målet stannat;
Limmeliuss dock öppet lämnadt, om han förmenade, det
andra ledamöter i samfundet Vänskap och Vålgörenhet
borde i mer eller mindre mån hålla honom skadeslös för
hvad honom blifvit ådömdt att utgifva, därom i laga
ordning utföra.

Häri instämde justitieråden *Backman* och *Engelhart*.

Justitierådet *Bredberg*: Som den åberopade skuld-
sedeln, hvars ordalydelse utmärker, att densamma blifvit
af Limmeliuss i hans egenskap af ordförande för ett sam-
fund under benämning Vänskap och Vålgörenhet utgifven
å nämnda samfunds vägnar till slottssnickaren Dumrath
eller ordres såsom betalning för hvad denne enligt räk-
ning ägt af samfundet att fordra, icke uttrycker någon
förbindelse af Limmeliuss personligen att gälda berörda
skuld utan endast att samfundet Vänskap och Vålgören-
het skulle efter ett års uppsägning erlægga det förskrifna
beloppet; så enär icke visadt är, att emot bemälda sam-
fund något kraf för sedlens innehåll blifvit väckt och att
samfundet eller, om det är upplöst, dess förra ledamöter
undandragit sig att godkänna och fullgöra hvad Limmeliuss
i samfundets namn utfäst, fann justitierådet vid sådant
förhållande skäl ej förekomma till annan ändring af hof-
rättens och rådstufvurättens sammanstämmande domslut
än att, i öfverensstämmelse med hvad Limmeliuss erbjudit,
han förpliktades gälda den andel i omförmälda skuld
och ränta därå, som på honom i egenskap af ledamot i
samfundet Vänskap och Vålgörenhet funnes sig belöpa
vid beräknande af det antal, han kunde styrka öfriga
ledamöterna hafva utgjort vid den tid, då skuldsedeln
meddelades.

Justitierådet *Stråle*: Den af Linnelius undertecknade skuldsedel innefattar förbindelse, att sällskapet Vänskap och Välgörenhet skulle till Dumrath eller dess ordres betala 1000 rdr b.o. Således måste det enligt min mening vara ostridigt, att Linnelius i egenskap af syssloman eller ombudsman för sällskapet utfärdat ifrågavarande skuldsedel. Då nu lagen i 18 kap. 1 § HB. stadgar, att ombudsman skall taga fullmakt af den, som ombeder honom att å dess vägnar något syssla och uträtta, i 2 § att, i fall ombudsman går vidare, än honom betrott är, han själf skall upprätta allan skada, likaledes i 3 §, att syssloman, som utan lof tagit upp penningar i hufvudmannens namn, skall svara till skadan; så anser jag häraf följa, att då ombudsman kräfves af den, som på hans namn försträckt penningar eller varor till hufvudmannen, ombudsmannen är pliktig visa, att han varit berättigad att skuldebref i annans namn utgifva, och att ej förr än han styrkt, att annan eller andra personer äro skyldiga att fordringen betala, han själf kan undgå att därför ansvara. I annat fall och om man antager, att fordringsägaren först skall vända sig mot den uppgifne hufvudmannen, så när det ej kan vara långifvarens ovillkorliga rättighet att, då försträckning lämnas, affordra ombudsmannen hufvudskriften till den fullmakt, denne tilläfventyrs kan innehafva, skulle det komma att bero af ombudsmannen, då han kräfves, huruvida han vill sätta fordringsägaren i stånd att ådagalägga hufvudmannens betalningsskyldighet eller icke, äfvensom fordringsägaren kunde blifva i ovisshet, emot hvilken eller hvilka personer han borde vända sin talan, och där ombudsmannen handlat utan fullmakt och således själf vore pliktig att fylla allan skada och skulden betala, vore fordringsägaren icke i tillfälle att sådant bevisa. På dessa skäl och då Linnelius icke uppgifvit mindre styrkt, hvilka de personer vore, som i följd af ingången förbindelse och till Linnelius lämnadt uppdrag vore pliktiga att infria ifrågavarande skuldsedel, instämmer jag i det af justitierådet Nordstolpe afgifna yttrande.

Af hvad i detta mål förekommit synes följa, att om en person å en förenings vägnar inom ramen för det honom lämnade uppdraget ingått en förbindelse, de dåva-

rande föreningsmedlemmarna skulle svara för denna efter hufvudtalet. Att svaranden i målet af HD:s pluralitet fick sig ålagdt att gälda hela förbindelsen — dock med regressrätt i mån af befogenhet mot öfriga föreningsmedlemmar för deras andelar — berodde därpå, att han icke styrkt sin behörighet att å föreningens vägnar ingå ifrågavarande aftal.

2) Sällskapet The Bachelors Club i Göteborg inrättades 1769. Efter erhållna kungl. privilegier fortsattes sällskapet oförändradt till 1814, då det utvidgades och nya regler antogos. 1815 beslöt sällskapet att inköpa eget hus, möbler m. m., och att medel därtill skulle anskaffas genom aktieteckning inom sällskapet. I följd häraf utfärdades 140 aktiebref, hvarje å 250 rdr b:o eller tillsammans å 35000 rdr b:o, hvilka utom 7 uttogos; och inköptes hus jämte möbler och tillbehör. Aktiebrefven voro af denna lydelse: »att innehafvaren till inköp af sällskapet The Bachelors Club tillhöriga hus och gård — — förskjutit en summa af 250 rdr specie bankosedlar, som komma att återbetalas på sätt sällskapet framdeles beslutar samt emellertid 6 % ränta å kapitalet, att af sällskapets kassa årligen utbetalas — —.» Aktierna, som först togos inom sällskapet, kommo sedermera i främmande personers händer, och då räntan ej ordentligt betalades, söktes inteckning i fastigheten. Sådan beviljades också ¹⁰⁾, och i följd häraf beslöt sällskapet att göra konkurs.

Vid rådstufvurätten uppstod tvist bl. a. därom, huruvida sällskapet eller endast den af sällskapet afträdde egendomen borde anses såsom gäldenär, och i förra fallet om antingen de ledamöter, som vid afträdestiden ännu stodo kvar i sällskapet, eller de, som voro ledamöter däraf den 1 mars 1815, då förbindelserna utgåfvos, eller ock alla både dåvarande och sedermera intill afträdestiden tillkomna ledamöter eller de direktörer enskildt, som utfärdad samma förbindelser, borde ansvara för bristen i full betalning ur de afträdde tillgångarna och det antingen gemensamt eller en för alla och alla för en. *Rådhusrättens konkursdom*, som meddelades den 24 maj 1826, innehöll bl. a., att enär ifrågaställda förbindelser blifvit ansedda

¹⁰⁾ Häröfver klagade sällskapets styrelse, men rns beslut fastställdes såväl af hofren som af K. Mt.

för hvad de i själfva verket vore eller skuldsedlar, hvilkas innehafvare, om de ock alla, såsom i början, förblifvit inom sällskapet, likväl ostridigt varit fordringsägare hos hela sällskapet, som genom sin direktion upptagit förskotten eller lånen af dem bland ledamöterna, som velat lämna sådana på de i förbindelserna utsatta villkor, liksom ock det inköpta huset jämte möbler m. m. icke ansetts tillhöra blott de ledamöter, som förskjutit pennin-garna, utan sällskapet gemensamt, och de utfästa räntorna bort betalas af sällskapets kassa och ej endast af de ledamöter, som icke deltagit i förskotten; alltså förklarades sällskapet skyldigt att gemensamt hålla alla fordrings-ägare skadeslösa för bristen i full betalning af deras fastställda kraf så till hufvudstol som ränta; och ålades di-rektionen, som således frikändes från enskild betalnings-skyldighet liksom sällskapets ledamöter i allmänhet från betalningsansvar en för alla och alla för en, att besörja om medels anskaffande till gäldens betalning.

23 ledamöter sökte ändring häri hos *Göta hofrätt*, som genom dom den 29 juni 1827 befriade dem från allt betalningsansvar för bristen i de till aktieinnehafvarnas förnöjande afträdde tillgångar.

Sedermåra uppgjordes sluträkning i massan, uppta-tagande en brist, som ansågs böra gäldas icke blott af dem, som varit ledamöter den 31 mars 1819, då sällska-pets egendom afträdde, utan äfven af dem, som varit ledamöter vid aktiernas utgifvande den 1 mars 1815 men sedermera före konkursen afgått ur sällskapet. Från be-talningsskyldighet befriades emellertid dels åtskilliga, som antingen dött eller gjort konkurs, utan att något anspråk blifvit bevakadt i deras konkurser eller efter utfärdad årsstämmning, eller också afflyttat till okänd ort, dels ock de 23 ledamöter, som i hofrätten vunnit ändring i råd-stufvurättens dom och hvilkas 14 aktier däremot anså-gos ej böra belasta massan.

Rättegång anställdes mot åtskilliga f. d. ledamöter eller deras stärbhusdelägare på grund af vägran att be-tala på dem belöpande andelar. Twisten angick hufvud-sakligen, när vederbörande ledamöter skulle anses hafva afgått ur sällskapet och hvem bevisningsskyldigheten i sådant afseende ålåg, samt i hvad mån de, som afgått, skulle härigenom vara befriade från betalningsskyldighet.

Kämnersrätten ansåg, att de personer, som varit ledamöter i sällskapet, då aktierna utfärdades, utan att veterligen hafva gjort anmärkning däremot, äfven om de sedermera afgått ur sällskapet vore skyldiga att utgifva en hvar det för honom i likviden upptagna belopp jämte ränta. — *Rådstufvurätten* ogillade fordringsanspråket, enär svarandena afgått ur sällskapet, innan dess konkurs började.

Hofrätten fastställde detta beslut i fråga om de svarande, hvilka styrkt, att de afgått ur sällskapet, innan dess konkurs började; men emedan icke blifvit ådagalagdt, att öfriga svarande före samma tid varit skilda från sällskapet, fastställdes i fråga om dem kämnersrättens utslag.

N. revisionen tillstyrkte godkännande af det slut, hvartill rådstufvurätten kommit, enär det icke vore styrkt, att svarandena vid konkurstillfället tillhört sällskapet. *H. D:s* pluralitet ansåg ej styrkt, att svarandena upphört att vara ledamöter af sällskapet, innan detta gjorde cession, och fastställde för den skull hofrättens dom.

Ett justitieråd biföll *n. revisionens* hemställan.

Rådstufvurätten gaf i sin konkursdom uttryck åt den uppfattningen, att klubbledamöterna voro ansvariga för klubbens skulder efter hufvudtalet. Rörande anledningen till att hofrätten upphäfde denna dom för de klubbledamöter, som i hofrätten sökt ändring, finnes ej någon upplysning. I den sedermera uppkomna rättegången blefvo grunderna för ansvarigheten ej föremål för pröfning, enär domstolarna då hade att utgå från rådstufvurättens mot de då ifrågavarande klubbledamöterna lagakraftvunna konkursdom.

Att klubben erhållit kungl. privilegium synes icke hafva tillmätts någon som helst betydelse ¹⁾.

Klubben har emellertid tydligen betraktats som ett rättssubjekt såtillvida, som inteckning beviljats i den klubben tillhöriga fastigheten till säkerhet för klubbens gäld, hvilket väl äfven torde angifva, att klubben erhållit lagfart å samma fastighet ²⁾.

¹⁾ För öfrigt synes det vara ovisst om detta privilegium gällde klubben äfven i dess nya gestalt. ²⁾ Enligt inteckningsförordningen den 13 juli 1818 fordrades dock blott, att den, som medgifvit inteckning, skulle »veterligen» vara ägare af den fastighet, hvari inteckning söktes.

Från en tid, som ligger närmare 1895 års lagstiftning om bolag och ekonomiska föreningar, kan erinras om, att *Rydin* i ofvanberörda uppsats om föreningsrätt och församlingsfrihet ³⁾ uttalar den uppfattningen, att för att en förening må kunna uppträda såsom ett själfständigt rättssubjekt, som kan förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara, förutsättes att den är underkastad någon officiell kontroll och erhåller någon slags officiell bekräftelse i form af sanktion utaf konungen eller af underordnad offentlig myndighet, vanligen kbfdde. *Rydin* hänvisar i sådant afseende till förordningen om främmande trosbekännare och deras religionsöfning, 1848 års lag om aktiebolag samt näringsfrihetsförordningens bestämmelser om föreningar af näringsidkare. De stadganden, som sålunda vore gifna, innebure icke inskränkning i friheten att bilda föreningar; de bestämde de villkor, under hvilka föreningen kunde göra anspråk på egenskapen af juridisk personlighet.

Den sålunda uttryckta uppfattningen — hvilken i fråga om främmande trosbekännares församlingar strider mot hvad härofan yttrats i samma ämne — torde ej stå i öfverensstämmelse med hvad i allmänhet anses och vid domstolarna tillämpades. Icke ens på det område, där kunglig stadfästelse mest förekom och en tid var i lag föreskrifven, nämligen aktiebolagens, var densamma någonsin afgörande för rättspersonligheten. *Hammar skjöld* i sin redogörelse för den svenska bolagsrättens utveckling framhåller, att under 1700-talet det icke kunde anses hafva haft någon grundläggande privaträttslig betydelse, om regeringen stadfäst ett bolags ordning eller icke. Särskildt kunde det ingalunda antagas, att ansvarighetens begränsning till aktiekapitalet varit till sin möjlighet beroende af sådan stadfästelse ⁴⁾. Att det äfven under den förra hälften af 1800-talet ansetts möjligt att utan privilegium eller stadfästelse af regeringsmakten bilda bolag med begränsad ansvarighet, hade likaledes den öfvervägande sannolikheten för sig ⁵⁾. Jämväl efter 1848 syntes i osanktionerade aktiebolag de medlemmar, som ej å bolagets vägnar ingått en förbindelse, hafva kunnat vara fria

³⁾ s. 259. ⁴⁾ s. 79. ⁵⁾ s. 82.

från personligt ansvar för densamma, beroende på associationens form och organisation ⁶⁾). *Bolagskommittén* ⁷⁾ yttrade i samma ämne, att meningarna ej borde vara delade därom, att ett osanktionerat aktiebolag, vare sig det betraktades såsom handelsbolag enligt 15 kap. H. B. eller såsom ett verkligt aktiebolag, enligt gällande lag ägde rättssubjektivitet och således kunde såsom bolag blifva berättigadt och förpliktadt.

Såsom ett allmänt omdöme om föreningarnas rättsliga ställning före 1895 års lagstiftning yttrade *bolagskommittén* ⁸⁾, att denna ställning var synnerligen osäker och vacklande. Den stora beredvillighet, hvarmed hos oss juridisk praxis tillerkänt en viss grad af rättssubjektivitet åt associationer af alla slag, hade visserligen kommit äfven föreningarna till godo, så att hinder i allmänhet ej mött för dem att t. ex. lagfara fång af fast egendom eller att uppträda såsom käre och sökande. Däremot hade den viktiga frågan om medlemmarnas ansvarighet för förbindelser, som ingåtts i och för föreningsverksamheten, ännu icke erhållit sin lösning, och det vore lätt att inse, att innan sådant skett någon fast grundval för föreningsväsendet ej kunde finnas. — På ett annat ställe, ⁹⁾ där frågan gällde förenings firma, yttrade emellertid kommittén, att enligt den allmänna uppfattningen ansåges medlemmar af ekonomisk förening icke vara personligen ansvariga för föreningens förbindelser. Utan att ingå i någon pröfning af denna uppfattnings riktighet hade kommittén ansett rättsmedvetandet i detta hänseende vara så stadgadt att något särskildt firmatillägg ej erfordrades för att utmärka, att endast föreningens tillgångar häftade för dess förbindelser. — Hvad sålunda anförts torde äga giltighet äfven för ideella föreningar.

Ett uttalande därom, att föreningar vid ifrågavarande tidpunkt kunde vara, åtminstone i vissa afseenden, att anse såsom rättssubjekt, finnes äfven från *högsta domstolen*. Enligt det förslag till lag om sjukkassor, som uppgjorts af den äldre arbetarförsäkringskommittén, innehöll 1 §, att för att komma i åtnjutande af de förmåner, hvarom i 9—11 §§ af förslaget stadgades, skulle sjukkassa vara inregistrerad hos riks-försäkringsanstalten. 9 § föreskref, att inregistrerad sjukkassa ägde att i sitt namn

⁶⁾ s. 87. ⁷⁾ s. 108. ⁸⁾ s. 135. ⁹⁾ s. 140.

sluta aftal, mottaga gåfvor och testamenten samt kära och svara inför domstol, *att* sjukkassan lydde under allmän underrätt i den ort, där styrelsen hade sitt säte, och ägde styrelsen att å dess vägnar tala och svara, *att* för sjukkassans förbindelser vore dess ledamöter icke personligen ansvariga, där icke sådant blifvit särskildt utfäst, *samt att*, om sjukkassan upplöstes, årsstämming å dess borgenärer finge sökas. Mot föreskriften i 1 § anmärkte emellertid H. D., att då den kunde lämna rum för den uppfattning, att sjukkassa, som icke inordnade sig under ifrågavarande lag, icke heller skulle vara i åtnjutande af någon enda bland de förmåner i rättsligt afseende, som i 9 § omförmäldes, men en sådan uppfattning icke syntes öfverensstämma med eljest gällande rätt, H. D. ansåge stadgandet, såsom i denna del vilseledande, böra ändras.

*Gällande
svensk rätt.*

Gällande svensk rätt om föreningar hvilat väsentligen på lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895. Åtskilliga specialförfattningar eller specialbestämmelser af större eller mindre betydelse finnas emellertid från såväl föregående som efterföljande tid.

För de i 1864 års *näringsfrihetsförfordning* meddelade bestämmelserna om föreningar af näringsidkare är förut redogjort.

Någon förening i civilrättslig bemärkelse förutsattes ej af de bestämmelser om »förening», som förekomma i 1857 års *stängselförfordning*, 1866 års *skiftesstadga* och 1879 års *lag om dikning och annan afledning af vatten*.

Såsom verkliga föreningar kan man däremot anse flottningsföreningarna. Enligt 10 § i *flottningsstadgan* den 30 december 1880 skola de, som låta flottgods löst framflyta i allmän flottled, vara pliktiga att deltaga i gemensam flottning och för sådant ändamål utgöra en förening, där deltagarnas inbördes förhållande bestämmes genom reglemente, som kbhfde efter pröfning af därtill afgifvet förslag fastställer. Vidare stadgas dels i 11 § bl. a., *att* flottningsföreningen har att gälda vissa kostnader samt ersätta all genom flottledens inrättande och begagnande för gemensam flottning uppkommen skada, *att* föreningen skall för ombesörjande af dess angelägenheter välja styrelse med säte inom den ort, där flottleden är, samt i hvarje län, där flottningen bedrivs, tillsätta en i orten boende syssloman att utan särskildt uppdrag å föreningens vägnar ej mindre mottaga

stämningar och andra delgifvanden i mål, som röra flottningen, än äfven i sådana mål svara, *samt att* i mål, som angå föreningen, densamma, så framt ej annorledes är i lag stadgadt, svarar vid den rätt, där styrelsen har sitt säte; dels i 14 §, att huru redovisning skall af styrelsen afgifvas och af föreningen granskas äfvensom huru föreningen till stämma kallas samt inom föreningen rösträtt utöfvas och ärendena i öfrigt behandlas, därom liksom ock i andra dylika ämnen gäller hvad i reglementet föreskrifves, och är beslutad ändring i reglementet ej gällande, med mindre den blifver af kbfdde fastställd. — Att dylika föreningar äro rättssubjekt synes vara otvifvelaktigt.¹⁰⁾ Till sin beskaffenhet äro de väl att anse såsom föreningar för ekonomisk verksamhet. De tillhöra emellertid icke dem, som i 70 § 1:a stycket af 1895 års föreningslag särskildt undantagits från lagens tillämpning. Däremot kan 70 § 2:a stycket äsyfta dem.

Af större vikt är *lagen om sjukkassor den 30 oktober 1891*. Med sjukkassa förstås förening för inbördes sjukhjälp. Om föreningen består af minst 25 medlemmar samt i enlighet med ifrågavarande lag antagit stadgar och utsett styrelse, kan den registreras (1 §), på landet, hvartill jämväl hänföres stad lydande under landsrätt, hos kbfdde, i Stockholm hos öfverst-äm:t och i rikets öfriga städer hos magistraten (2 §). Registrerad sjukkassa kan förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstol och annan myndighet söka, kära och svara. För kassans förbindelser äro styrelsens ledamöter och kassans medlemmar icke personligen ansvariga, därest de sig ej därtill särskildt utfäst (11 §). — Här påträffas för första gången i svensk rätt bestämmelser om förenings registrering och i samband därmed uttrycklig förklaring, att en registrerad förening är ett rättssubjekt, detta förhållande uttryckt i de ordalag, som sedermera alltid användts för detta ändamål. Registreringen är emellertid enligt sjukkasselagen icke ett villkor för rättssubjektiviteten utan

¹⁰⁾ Mot talan af en flottningförening invändes, att föreningen ej vore behörig att föra talan vid domstol, enär densamma, som vore en förening för ekonomisk verksamhet, ej blifvit registrerad. Denna invändning ogillades i alla instanserna. — H. D:s dom den 15 okt. 1906. (N. J. A. 1906 s. 469.)

endast en säker utväg att vinna sådan. Att det ursprungliga förslaget gick i annan riktning, men att H. D. gjorde anmärkning häremot, är förut omnämndt.

Vidare är att nämna *lagen om sparbanker den 29 juli 1892*. Med sparbank förstås penninginrättning, som utan rättighet för dess stiftare eller dessas rättsinnehafvare att tillgodonjuta andel i den vinst, som å rörelsen kan uppkomma, har till ändamål att af allmänheten till förräntande mottaga penningar och genom räntans läggande till hufvudstolen dem ytterligare förkofra samt medlen i mån af uppsägning återbetala. Sparbanks reglemente och ändringar däri skola stadfästas af kbfdde (3 §). Utöfvar sparbank sin verksamhet utan att hafva erhållit stadfästelse å sitt reglemente, står en hvar, som emellertid ingår förbindelse å sparbankens vägnar, i personlig ansvarighet till fordringsägaren såsom för annan sin förbindelse efter allmän lag (33 §) — Sparbankskommittén anför härom, att förut gällande lagstiftning utginge från den grundsats, att i regel sparbanks förvaltare skulle vara underkastade ansvarighet endast efter de grunder, som i 18 kap. H. B. funnes stadgade i fråga om sysslomän. Kommittén hade icke funnit skäl att frångå denna grundsats men däremot ansett nödigt inskränka dess tillämpning till de sparbanker, hvilka vunne fastställelse å sina reglementen. I fråga om de sparbanksinrättningar, som icke ville underkasta sig kbfdes pröfning, huruvida de fullgjort de villkor, vid hvilka lagen knöte tillvaron af en verklig sparbank, hade kommittén ansett, att full personlig ansvarighet borde hvila på en hvar, som å sådan sparbanks vägnar inginge någon förbindelse. — Sparbanks rättsliga förmåga är såtillvida inskränkt, som sparbank ej må äga annan fastighet än som är afsedd för sparbankens inrymmande. Dock må sparbank inropa för dess fordran pantsatt eller utmätt fast egendom, som å auktion försäljes, där det finnes erforderligt för skyddande af dess rätt. Sådan egendom skall åter afyttras, när det pröfvas lämpligt, och i hvarje fall, när det kan ske utan förlust (14 §).

Från tiden före 1895 års lagar torde till sist böra nämnas den kbfdde, enligt kungl. kungörelsen den 22 mars 1861 angående ändring i mom. 14 och 15 af § 31 i *instruktionen för landshöfdingarna den 10 november 1855*, tillkommande befogenheten att efter vederbörandes hörande

pröfva och, såvidt med lag och laga stadgar är förenligt, fastställa förslag till reglementen för särskilda genom menighetsföreningar tillkomma stiftelser på landet, äfven om de afse hela länet, äfvensom att, när förslag till upphäfvande af eller ändringar eller tillägg i dylika reglementen, som förut af Kungl. Maj:t blifvit stadfästade, ifrågakomma, desamma på lika sätt till pröfning upptaga. — Detta stadgande, som enligt sin ordalydelse afser stiftelser, har i ganska stor utsträckning tillämpats å föreningar.

Så kringspridda och ofullständiga som de tidigare stadgandena om föreningar äro, är det tydligt, att lagstiftaren hade fritt fält för sig, då det lagstiftningsarbete, som ledde till *1895 års föreningslag*, påbörjades. Att man ej heller då kom att upptaga ämnet till en mera fullständig och systematisk behandling, torde väsentligen hafva berott på de förhållanden, under hvilka frågan bragtes å bane.

Den under 1870. talet i vissa städer, synnerligast i hufvudstaden, rådande bostadsbristen och de i följd häraf högt uppdrifna hyrorna särskildt för mindre bostadslägenheter föranledde uppkomsten af en mängd byggnads- och bostadsföreningar med syfte att bereda medlemmarna möjlighet att för skäligt pris förvärfva bostadslägenheter i hus, som af föreningarna för ändamålet uppfördes eller inköptes. Då dylika föreningsars rättsliga ställning icke var genom några lagbestämmelser tryggad, gjorde behofvet af en lagstiftning i ändamål, att de måtte kunna blifva på lagligt sätt konstituerade och representerade, sig inom kort gällande, särdeles vid de affärsförbindelser, hvori föreningarna kommo till penning- och försäkringsinrättningar. Det förnämsta önskningsmålet inom föreningarna synes dock hafva varit, att lagbestämmelser måtte gifvas, hvarigenom föreningsmedlems rätt till viss bostadslägenhet kunde tryggas för all framtid. I detta syfte inom riksdagen väckta motioner föranledde en af 1882 års riksdag i skrifvelse till Kungl. Maj:t gjord anhållan om utredning, huruvida särskilda lagbestämmelser kunde meddelas angående de rättsförhållanden, som uppstode genom samegendom i stadsfastighet, samt beträffande delning af sådan fastighet.

Vid föredragning af detta ärende uppdrog Kungl. Maj:t åt den kommitté, som tidigare tillsatts för utarbetande af lagstiftning om stadsplaners genomförande, att inkomma med utlåtande i ämnet och utarbета de lagförslag, som kunde anses vara af behovet påkallade. I anledning häraf afgaf kommittén ett förberedande utlåtande och anförde häri bl. a., att under kommitténs arbeten framställt sig en fråga, hvars snara lösning otvifvelaktigt vore af vikt. Man sökte nämligen i gällande lag förgäfvos några bestämmelser rörande den rättsliga karaktären ej mindre af byggnads- och bostadssällskap än ock af de många andra för olika ändamål bildade föreningar, som icke motsvarade begreppet af vanliga handelsbolag och ej heller vore så organiserade, att stadgandena om aktiebolag på dem ägde tillämpning. Äfven om bostads- och byggnadssällskap i åtskilliga ej oviktiga afseenden skilde sig från andra kooperativa föreningar, ägde dock alla dylika för ekonomiska syften bildade föreningar så väsentliga likheter i fråga om organisation och verksamhetssätt, att det endast såsom en nödfallsåtgärd kunde försvaras att såsom föremål för ett lagstiftningsarbete utbryta en särskild art af dessa sammanhörande föreningar. Och då vid bestämmande af kooperativa föreningars rättsliga karaktär och reglerna för deras verksamhet naturligen äfven måste tagas hänsyn till lagstiftningen om aktiebolag, hade kommittén ansett sig böra, innan den fortskred i sitt arbete, framhålla dessa synpunkter.

Emellertid hade 1885 års riksdag i skrifvelse anhållit, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till ny lag om aktiebolag.

Den 30 december 1885 anmäldes inför Kungl. Maj:t dessa båda ärenden, och beslöt Kungl. Maj:t uppdraga åt en kommitté att utarbета förslag till lagar om solidariska bolag och aktiebolag samt med dem jämförliga föreningar för ekonomisk verksamhet. Kommitténs utlåtande afgafs den 30 juni 1890 och innefattade särskilda förslag jämte motiv till bl. a. lag om föreningar för ekonomisk verksamhet.

Det bolagskommittén lämnade uppdraget omfattade alltså blott föreningar, som voro jämförliga med solidariska bolag och aktiebolag. I motiveringen till kommitténs utlåtande framhölls¹⁾, att ehuru själfva titeln å lagför-

¹⁾ s. 137.

slaget om föreningar för ekonomisk verksamhet angåfve, att detsamma afsåge endast sådana föreningar, som hade en ekonomisk verksamhet till mål och uppgift, det dock enligt kommitténs uppfattning skulle vara att lägga en obehörig tonvikt på uttrycket »verksamhet», om man ansåge förslaget icke kunna vinna tillämpning på sådana föreningar, som hade till syfte försäkring, vare sig i egentlig mening eller t. ex. beredande af sjuk- eller begravningshjälp. Å andra sidan hade kommittén ej förbisett, att förslagets bestämmelser ingalunda vore tillräckliga för att på tillfredsställande sätt normera denna art af föreningar. Men då frågan om ordnande af försäkringsanstalter i allmänhet redan vore föremål för Kungl. Maj:ts pröfning, hade kommittén ansett det icke tillkomma sig att framlägga något förslag till de särskilda bestämmelser, som torde finnas erforderliga i afseende å föreningar, hvilka hade försäkring till ändamål. — Därjämte borde, enligt hvad kommittén vidare yttrade, anmärkas, att frågan om ordnande af föreningar med ideellt syfte (klubbar, läsecirklar o. d.), ehuru nära sammanhängande med föreliggande ämnen, dock med afseende å det kommittén lämnade uppdrag där icke bort blifva föremål för behandling.

Lagförslagets omfattning angafs i dess 1 § sålunda, att detsamma afsåg »förening för ekonomisk verksamhet.»

Vid förslagets granskning i *HD.* ansågo dess samtliga ledamöter nödigt att förslagets omfattning närmare bestämdes. *Justitierådet Lindbäck* anförde i sådant hänseende, att begreppet »ekonomisk verksamhet» vore så obestämdt och vidtomfattande att, därest, i öfverensstämmelse med förslaget, den lag, som i förevarande ämne kunde komma att utfärdas, icke lämnade någon ledning för omdömet vid afgörande af frågan, huruvida en förening vore ingången för ekonomisk verksamhet eller i annat syfte, alltför stor och våldig osäkerhet otvifvelaktigt skulle i tillämpningen uppkomma beträffande nämnda särdeles viktiga fråga. Det syntes därför blifva nödigt att i lagen såsom exempel på de föreningar, hvarå lagen hade afseende, uppräknade mera kända arter af föreningar för ekonomisk verksamhet, hvilka, enligt hvad erfarenheten gafve vid handen, förekomme inom vårt land, ett förfaringssätt, hvilket ägde

motsvarighet i de flesta främmande lagstiftningar rörande föreningsväsendet. *Justitierådet Hammarskjöld*, med hvilken *justitieråden Heranmarck, Ahlgren, Åbergsson* och *Norberg* förenade sig, yttrade, att föreningar funnes, hvilkas verksamhet måste anses vara af ekonomisk art, men för hvilka den föreslagna lagen uppenbarligen icke passade, t. ex. hypoteksföreningar, försäkringsföreningar, sparbanker, sjukkassor. Flera af dessa hade ock redan gjorts till föremål för särskild lagstiftning. Begreppet ekonomisk verksamhet kunde dessutom icke anses vara så bestämdt, att icke vid afgörande af frågan, huruvida en förening ingåtts för ekonomisk verksamhet eller i annat syfte, mången gång tvekan måste komma att uppstå. Om än dessa olägenheter icke i allo låte sig undanröja, skulle de dock väsentligen minskas, om, såsom man funne iakttaget i vissa utländska lagar i ämnet, i själfva texten, å ena sidan, de viktigaste och mest kända föreningarna, såsom produktions-, konsumtions-, bostads- och byggnadsföreningar, anfördes såsom exempel på de föreningar, som i lagen afsåges, samt, å andra sidan, så fullständigt som möjligt angåfves de föreningar, på hvilka, ehuru de hade ekonomiskt syfte eller intoge en med föreningar med sådant syfte jämförlig ställning, lagen dock icke skulle utan ytterligare särskildt meddelade bestämmelser äga tillämplighet. Äfven den återstående i ärendet deltagande ledamoten, *justitierådet Herslow*, förklarade sig, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad redan blifvit anmärkt, anse det vara nödigt, att gränserna för det område, inom hvilket den föreslagna lagen skulle gälla, blefve närmare bestämda.

Innan förslaget därefter förelades riksdagen, blef det samma delvis omarbetadt i syfte bl. a. att få tydligare angifvet, hvilka arter af föreningar lagen afsåge att reglera. *Föredragande departementschefen (Östergren)* ansåg, med anslutning till hvad i detta ämne inom HD. yttrats, berörda syfte bäst kunna nås därigenom, att dels i 1 § några af de viktigaste och mest kända arter af föreningar, för hvilka lagen vore afsedd, omnämndes såsom exempel, dels i en särskild § (70 §) angåfves de slag af föreningar för ekonomisk verksamhet, å hvilka lagen icke skulle komma att äga tillämpning. I öfverensstämmelse härmed gafs åt förslagets 1 § i denna del följande lydelse:

»Förening för ekonomisk verksamhet med syfte att åt medlemmarna anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter, eller

att afsätta alster af medlemmarnas verksamhet, eller att bereda bostäder åt medlemmarne,

eller att på annat därmed jämförligt sätt främja medlemmarnas ekonomiska intressen må, där den består af minst sju medlemmar samt i enlighet med denna lag antagit stadgar och utsett styrelse, kunna, på sätt nedan sägs, varda registrerad.» — 70 § i förslaget erhöll den lydelse, som numera återfinnes i 70 § af 1895 års lag. Genom densamma undantagas från lagens tillämpning sparbanker, försäkringsföreningar och föreningar för anskaffande af lån mot säkerhet af inteckning i fast egendom, hvarjämte föreskrifves, att genom lagen ej göres ändring i hvad om föreningar för visst ändamål eljest är i lag eller författning särskildt stadgadt. I sammanhang härmed ändrades lagens titel, för att vinna bättre öfverensstämmelse med dess innehåll, till »lag om *vissa* föreningar för ekonomisk verksamhet».

Vid förslagets behandling i riksdagen godkändes 1 § af första kammaren i enlighet med förslaget men af andra kammaren med den ändring, att femte stycket erhöll följande lydelse: »eller att på annat sätt främja medlemmarnas intressen.» Denna ändring berodde på den af en ledamot (David Bergström) framställda anmärkning, att det vore ovisst, huruvida t. ex. byggnadsföreningar för byggande af föreningslokaler, goodtemplarlokaler m. m. kunde anses främja medlemmarnas ekonomiska intressen ¹⁾. En annan ledamot (Hedin) fann det vara öfverflödigt att tala om ekonomiska intressen, då redan förut angifvits, att §:n afsåge endast ekonomiska föreningar. — Särskilda utskottet ansåg sammanjämkning af kamrarnas skiljaktiga beslut bäst kunna ske på det sätt, att i öfverensstämmelse med första kammarens beslut orden »därmed jämförligt» bibehölles, men i öfverensstämmelse med andra

¹⁾ Jfr *Hammar skjöld*: »Närmare bostadsföreningarna stå de ganska talrika sammanslutningarna för anskaffande af samlingslokal m. m. åt föreningar för ideellt syfte, af hvilka de associerade äro medlemmar. Icke heller dessa sammanslutningar kunna dock rätteligen hänföras till föreningar för understödjande af medlemmarnas ekonomi» (s. 141).

kammarens beslut ordet »ekonomiska» uteslötes. Utskottet framhöll tillika, att genom uteslutande af de förstnämnda orden skulle det förut i §:en intagna anförandet af exempel uppenbarligen vara så godt som ändamålslost. — Utskottets förslag bifölls af kamrarna, och ifrågavarande stycke erhöll härigenom sin nuvarande lydelse: »eller att på annat därmed jämförligt sätt främja medlemmarnas intressen». — Lagens titel ändrades af särskilda utskottet till den nuvarande lydelsen. Om ordet »vissa» utbyttes mot ordet »registrerade», framginge enligt utskottets förmenande med större klarhet begränsningen af lagens föremål. En enda § (2 §) handlade om föreningar, som icke blifvit registrerade, och angåfve i själfva verket allenast i negativ form hvad som utmärkte de registrerade föreningarna.

Såsom föreningskommittén ³⁾ framhållit, torde af de förhandlingar, som sålunda föregått gällande lagstiftning om ekonomiska föreningar, framgå, att densamma är afsedd att med vissa särskildt angifna undantag innehålla rättsregler för alla sammanslutningar, hvilka under formen af föreningar och med syfte att främja medlemmarnas intressen bedriva sådan ekonomisk verksamhet, att den lämpligen kan och må under denna form utöfvas.

Undantagen utgöras af de i 70 § omförmälda föreningarna, hvilka ansetts vara af den beskaffenhet, att särskild lagstiftning för dem erfordrades. Hvad lagens 1 § innehåller rörande de olika sätt, hvarpå ifrågavarande syfte kan fullföljas, har icke till ändamål att innebära någon ytterligare begränsning af området för lagens tillämpning utan allenast att underlätta uppfattningen, huruvida en förening bör betraktas såsom en förening för ekonomisk verksamhet.

Vid bedömande, huruvida en förening afser ekonomisk verksamhet, är, såsom föreningskommittén ⁴⁾ vidare anført, föreningens hufvudsyfte af afgörande betydelse. Jämväl föreningar för rent ideella ändamål måste oftast i större eller mindre utsträckning använda ekonomiska medel. Så länge en förening icke gjort ekonomisk verksamhet till sin hufvudsakliga uppgift, anses föreningen dock vara af icke ekonomisk natur, äfven om den fullföljer ett ekono-

³⁾ s. 41. ⁴⁾ s. 42.

miskt syfte såsom biändamål till understödjande af det ideella hufvudsyftet.

Begreppet *ekonomisk verksamhet* begagnas emellertid af lagen i en betydelse, som torde vara i viss mån en annan än orden i sig innebära. Enligt vanligt språkbruk skulle man väl med ekonomisk verksamhet snarast förstå all verksamhet, som hufvudsakligen bedrivs med ekonomiska medel. Sätillvida torde uttryckssättet i lagen öfverensstämma härmed, som en verksamhet, hvilken hufvudsakligen bedrivs med andra medel än ekonomiska, icke faller under lagen. De uppräknade verksamhetssätten äro nämligen af ekonomisk natur, och verksamheten skall bedrivas antingen på något af dessa eller också på annat därmed jämförligt sätt. Men icke all sådan verksamhet faller under lagen, utan denna gör i fråga om syftet en begränsning, som i och för sig synes vara främmande för frågan, om verksamheten är af ekonomisk natur eller icke. Syftet skall vara att främja föreningsmedlemmarnas intressen, verksamhetens resultat skall alltså komma dem till godo. Om man såsom motsats till ekonomisk verksamhet ställer ideell verksamhet, skall alltså därmed, i enlighet med lagens uttryckssätt, förstås hvarje verksamhet, som har till syfte att bereda fördelar åt andra än föreningsmedlemmarna, och detta äfven om verksamheten är af rent ekonomisk natur och jämväl resultatet af densamma är i och för sig ekonomiskt. All verksamhet i andras intressen anses innebära något filantropiskt, ideellt. Såsom exempel skulle kunna nämnas en bostadsförening med syfte att bereda bostäder icke åt medlemmarna utan åt andra, obemedlade personer. Verksamheten bedrivs på fullkomligt samma sätt, som om den afsåge medlemmarna; den framträder alltså i det yttre lika mycket såsom ekonomisk verksamhet i det ena fallet som i det andra. De åsyftade fördelarna äro också i båda fallen i och för sig lika ekonomiska. Men 1895 års lag är icke tillämplig å föreningen. — Att det åsyftade resultatet af verksamheten skall i och för sig vara af ekonomisk natur synes efter den förändring, som riksdagen vidtog i 1 § af 1895 års lag, icke kunna anses såsom ett villkor för att en förening skall lyda under lagens bestämmelser. Det ekonomiska ligger däri, att verksamheten hufvudsakligen bedrivs med ekonomiska medel och att den åsyftar

medlemmarnas fördel, oafsedt om denna fördel är mer eller mindre ekonomisk eller ideell.

Till belysande af *lagens tillämpning*, som i allmänhet gått i annan riktning än hvad ofvan föreslagits, kan erinras om följande.

Genom beslut den 11 maj 1900 i fråga om Umeå nykterhetsförenings byggnadsförening utan personlig ansvarighet och den 2 maj 1902 i fråga om Wattjoms byggnadsförening utan personlig ansvarighet har K. M:t icke funnit skäl göra ändring i länsstyrelsernas beslut, hvarigenom registrering förvägrats nämnda föreningar, bildade i syfte att bereda ideella föreningar samlingslokaler.

Beträffande Sandö byggnadsförening utan personlig ansvarighet — med ändamål enligt stadgarna att genom uppförande af en eller flera byggnader dels bereda bostadslägenhet åt sina medlemmar, dels tillhandahålla Sandö baptistförsamling lokal för dess verksamhet samt såväl härigenom som genom upplåtande af föreningens fastigheter i mån af ledighet jämväl åt i orten varande nykterhetsföreningar samt till andra förädlande och nyttiga företag verka för medlemmarnas andliga och ekonomiska förkofran -- har K. M:t genom beslut den 25 april 1902, enär föreningen finge anses hafva till hufvudsakligt ändamål att bereda bostäder åt föreningsmedlemmar, funnit hinder icke möta för föreningens registrering.

Genom beslut den 21 september och den 5 oktober 1900 har K. M:t icke funnit skäl göra ändring i särskilda af kbfdde i Göteborg meddelade beslut, genom hvilka beträffande Göteborgs sadelmakare- och tapetserareyrkesidkareförening u. p. a. och Göteborgs värdshusidkareförening u. p. a. förklarats, att som ifrågavarande föreningar icke till hufvudsakligt syfte hade sådan verksamhet, som angäfvos i lagen den 28 juni 1895, utan syntes utgöra sådana sammanslutningar af yrkesidkare, hvarom i 13 och 14 §§ af förordningen angående utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864 stadgades, registrering icke kunde föreningarna beviljas. Den förra föreningen hade till ändamål att afsätta alster af medlemmarnas verksamhet, att förena dem till rådpläging och ömsesidig hjälp, att med alla till buds stående medel arbeta för yrkets höjande i hvarje hänseende samt att i öfrigt, på sätt i stadgarna närmare angafs, främja medlemmarnas gemensamma in-

tressen. Den senare föreningens syfte var att främja en tidsenlig utveckling af restaurationsverksamheten i Göteborg samt bevaka gemensamma intressen äfven i ekonomiska angelägenheter, att verka därför att föreningens medlemmar såväl själfva som genom sina tjänare med allvar i uppsåt sökte förhindra synbarligen berusade personer att ytterligare berusa sig, att afhjälpa oegentligheter vid betygssättning för tjänare, att i mån af tillgångar understödja hjälpbehöfvande föreningsmedlemmar och att utdela lämpliga belöningar till tjänare, hvilka däraf gjort sig förtjänta.

Genom beslut den 27 juli 1906 har K. M:t lämnat utan afseende de besvär Malmöns kyrkobyggnadsförening u. p. a. anfört öfver vägrad registrering. Föreningens ändamål var att efter inköp af Lysekils gamla kyrka uppföra densamma å Malmön samt däri tillhandahålla gudstjänst- och andaktslokal för föreningens medlemmar och andra personer äfvensom bereda föreningen inkomst genom att upptaga bänkhjor af utom föreningen stående personer.

Föreningen Folkets hus i Stockholm u. p. a. har registrering. I landsorten har i vissa fall registrering beviljats sådana föreningar. I andra åter har den vägrats, ehuru de stadgar, som åberopats vid ansökningen, varit desamma som Stockholmsföreningens.

Lagen gör *registrering* till en ovillkorlig förutsättning för att en förening, hvarå lagen äger tillämpning, skall kunna åtnjuta rättspersonlighet. Enligt kommittéförslaget innefattades ett stadgande om, att registrerade föreningar äro rättssubjekt, redan i 1 §, som hade ett andra stycke af följande lydelse: »Registrerad förening kan förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstol och annan myndighet söka, kära och svara». 57 och 58 §§, som tillsammans utgjorde 2 kap. »Om oregriserade föreningar för ekonomisk verksamhet», lydde sålunda:

57 §.

»Förening för ekonomisk verksamhet, hvilken ej, efter ty i 1 kap. sägs, blifvit registrerad, kan ej förvärfva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, ej heller inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara.»

58 §.

»Ingås förbindelse å oregistrerad förenings vägnar, vare de, som ingått förbindelsen, ansvariga därför såsom för annan sin gäld, en för alla och alla för en.»

Beträffande stadgandet i 57 § yttrades i motiveringen⁵⁾, att detsamma vore ett så själfallet korollarium af 1 §, att dess upptagande nödvändiggjorts allenast af det formella skäl, att oregistrerade föreningar behandlats i ett särskildt kapitel.

Ofvannämnda positiva bestämmelse om registrerade föreningars rättssubjektivitet uteslöts i propositionen, som jämväl bl. a. upphäfde kapitelindelningen och gaf bestämmelserna i 57 och 58 §§ annan plats. Dessa bestämmelser, med något ändrad lydelse, sammanfördes af särskilda utskottet i 2 §. Utskottet föreslog för denna § följande lydelse: »Innan förening blifvit registrerad, kan den ej etc.» Första kammaren tillade efter ordet »förening» orden »hvarom i 1 § sägs». I utskottets sammanjämningsmemorial framhölls, att syftet med denna förändring uppenbarligen vore allenast att förebygga det missförstånd, att 2 § skulle handla om föreningar af hvilket slag som helst. Ett sådant förtydligande kunde äfven anses önskvärdt. Då emellertid nämnda tillägg skulle kunna erhålla den tydning, att 2 § afsåge allenast sådana föreningar, som uppfyllde jämväl de i sista stycket af 1 § uppställda fordringar, hemställde utskottet i sammanjämningsändamål, att §:en måtte erhålla den lydelse, som sedermera af riksdagen antogs och fortfarande gäller.

Att föreningar utan registrering skulle kunna vara rättssubjekt synes icke från något håll hafva ifrågasatts. Skälet härtill torde hafva varit detsamma, som af kommittén⁶⁾ anförts beträffande aktiebolags registrering, nämligen att då lagen för en viss bolagsform föreskrefve en viss kontroll, vare sig i form af sanktion eller medelst registrering, det måste betraktas såsom en brist i lagstiftningen, om bolaget rättsligen kunde, utan vidare olägenhet, undandraga sig den lagstadgade kontrollen. Äfven yttrade kommittén⁷⁾, att först genom den pröfning, som

⁵⁾ s. 151. ⁶⁾ s. 108. ⁷⁾ s. 107.

skulle föregå registreringen, kunde erforderlig visshet ernås, att bolaget bildats och organiserats i enlighet med lagens föreskrifter, och innan sådan visshet vunnits, borde staten ej medgifva en själfständig tillvaro såsom rätts-subjekt, hvilken innebure väsentliga förmåner för delägarna och fritoge dem från den personliga ansvarighet för deras förbindelser, hvilken eljest skulle följa ur allmänna civilrättsliga grunder. För att registreringen desto säkrare skulle framtvingas, hade kommittén, enligt hvad den på annat ställe⁸⁾ framhöll, föreslagit, att de å en oregistrerad förenings vägnar förhandlande föreningsmedlemmarnas ansvarighet skulle vara direkt och obegränsad.

Angående 1895 års lag i öfrigt torde i detta sammanhang icke böra nämnas annat än att kommittén, enligt hvad i motiverna⁹⁾ framhålles, vid förslagets utarbetande haft till hufvudsakligt ögonmärke att framlägga bestämmelser, genom hvilka dels föreningarnas ställning såsom själfständiga bärare af rättigheter och skyldigheter tryggades och bekräftades, dels ock medlemmarnas ansvarighet för föreningens förbindelser till art och omfång fullständigt reglerades. Däremot vore de i egentlig mening organisatoriska stadgandena ej beräknade på att i detalj ordna föreningarnas verksamhet utan afsåge allenast att bilda den ram, inom hvilken det kunde öfverlätas åt föreningarna att fritt utveckla sig efter olika art och uppgift. Kommitténs tillvägagående i detta hänseende hade ej uteslutande eller ens hufvudsakligen föranledts af de betydande svårigheter, det vid ett första försök att lagbinda föreningsformen alltid skulle möta att uppställa regler för hvart och ett af de mångfaldiga, sinsemellan till syfte och verksamhetssätt olikartade slagen af föreningar. Fastmera hade kommittén ansett det med skäl kunna ifrågasättas, huruvida icke en i detalj gående lagstiftning, långt ifrån att stödja denna associationsform, snarare skulle komma att pålägga densamma band, som kunde verka hämmande på dess utveckling.

Bland de i 70 § af 1895 års lag undantagna slagen af ekonomiska föreningar hafva *försäkringsföreningarna* sedermera varit föremål för särskild lagstiftning. 1903 års lag om försäkringsrörelse afser, såsom redan framhållits, både föreningar och bolag. Enligt 163 § i sistnämnda lag undantagas från dess tillämpningsområde bl. a.

⁸⁾ s. 137. ⁹⁾ s. 135.

dels anstalt, som inrättats af staten, dels ränte- och kapitalförsäkringsanstalter, dels sjuk- och begravningskassor eller andra dylika understödsföreningar, hvilkas verksamhet icke afser affärsmässigt drifvande af försäkringsrörelse. Sedermera har inom civildepartementet utarbetats ett särskildt *förslag till lag om understödsföreningar* och i samband härmed ett förslag till ändrad lydelse af vissa §§ i lagen om försäkringsrörelse. Enligt 65 § i det förra förslaget skall hvad däri föreskrifvits ej äga tillämpning å pensionsanstalter, som inrättats af staten, ränte- och kapitalförsäkringsanstalter samt understödsföreningar, som bestå af mindre än fem medlemmar. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna föras enligt förslaget in under lagen om försäkringsrörelse. 1891 års lag om sjukkassor upphäfves, då sjukkassor räknas till understödsföreningar. Enligt såväl 1903 års lag som nämnda lagförslag är registrering ett villkor för rättspersonlighet på samma sätt som enligt 1895 års lagar. Dessutom fordras för rätt att drifva försäkringsrörelse i vissa fall stadfästelse å bolagsordning.

Därefter har emellertid inom civildepartementet utarbetats ett särskildt *förslag till lag om sjukkassor* i syfte att bereda dessa en egen, efter deras förhållanden afpassad rättsställning, oberoende af öfriga understödsföreningar. Enligt detta förslag är registreringens betydelse för kassans rättspersonlighet densamma som enligt 1891 års sjukkasselag, hvars bestämmelser i öfrigt väsentligt utvidgats och fullständiggats, hufvudsakligen med ledning af 1895 års lag om ekonomiska föreningar och 1903 års lag om försäkringsrörelse.

Vidare kan nämnas, att enligt 1904 års riksdags beslut¹⁰⁾ statslån för egnahemslånerörelse får tilldelas bl. a. föreningar, som vilja genom utlämnande af egnahemslån bereda mindre bemedlade arbetare tillfälle att på landsbygden förvärfva egna hem, dock att dylikt statslån tilldelas endast sådan förening, hvilken K. M:t vid pröfning i hvarje särskildt fall finner vara såsom mellanhand vid lånerörelsen lämplig samt bereda tillräcklig trygghet för att egna hems förvärfvande af mindre bemedlade arbetare

¹⁰⁾ Se *kungörelsen angående allmänna villkor och bestämmelser för den af K. M:t och riksdagen beslutade egnahemslånerörelse den 17 juni 1904*.

blir på ett oegennyttigt och ändamålsenligt sätt befrämjad, och hvars stadgar äro upprättade i öfverensstämmelse med af K. M:t särskildt föreskrifna grunder. Genom *kungörelsen med särskilda föreskrifter till iakttagande af hushållningssällskap, aktiebolag eller föreningar, hvilka vilja erhålla statslån från egnahemslånefonden, den 17 juni 1904* har förordnats bl. a., att förening för att kunna erhålla statslån från egnahemslånefonden skall vara behörigen registrerad såsom förening för ekonomisk verksamhet; att föreningens stadgar skola innehålla vissa bestämmelser, bl. a. att föremålet för föreningens verksamhet är att bereda medlemmarna tillfälle att på landsbygden förvärfva egna hem; att föreningen skall i afseende å sin verksamhet stå under kontroll från statens sida; samt att vid ansöknigen om statslån skola fogas vissa handlingar.

Slutligen kan erinras om *lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärfva fast egenom den 4 maj 1906*. Enligt 8 § i samma lag afses med förening allenast förening för ekonomisk verksamhet, hvilken icke drifver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse.

Förslag om att begära lagstiftning angående *föreningsrätten* har under de senare åren några gånger, sist 1904, förevarit vid riksdagarna utan att föranleda någon åtgärd.

Härofvän har i korthet redogjorts för den svenska föreningslagstiftning och de förslag därtill, som finnas vid sidan af det nu ifrågavarande lagförslaget. Innan detta företages till behandling, torde det vidare vara lämpligt att lämna en kort öfverblick öfver hufvudbestämmelserna i den utländska föreningslagstiftning, som i föreliggande fall kan vara af intresse för vår rätt. Denna redogörelse kommer hufvudsakligen att afse rättsreglerna för förvärf af rättspersonlighet, för dennas innehåll och för förlust af rättspersonlighet. Beträffande de s. k. fackföreningarna torde särskild redogörelse böra lämnas för några länder, där speciallagstiftning om dylika föreningar finnes eller föreslagits.

Vid berörda öfverblick komma de föreningsrättsliga stadganden, som höra till den offentliga rätten, att behandlas mera i förbigående och endast till sina hufvuddrag. De äga ej och hafva ej heller någonsin ägt någon mot-

Den utländska föreningslagstiftningen.

svarighet i vår rätt, och den utländska offentliga rätten i ämnet är därför icke af något större omedelbart intresse för föreliggande lagstiftningsarbete.

Tyskland. Hvad då först beträffar den allmänna tyska privaträttsliga föreningslagstiftningen, finnes densamma numera i Bürgerliches Gesetzbuch (civillagen) af den 18 augusti 1896, som trädt i kraft den 1 januari 1900. Först i denna lag hafva föreningsars rättsförhållanden blifvit allmänt ordnade genom rikslag d. v. s. en för det tyska riket gemensam lagstiftning. Förut gällde *dels* bestämmelser i landslagar, d. v. s. de särskilda tyska staternas lagar, *dels* Gemeine Recht, den romerska rätten, som i Tyskland haft en vidsträckt subsidiär giltighet, *dels* fransk rätt, byggd på de grunder, för hvilka sedermera kommer att redogöras för Frankrike. Enligt landslagarna, i den mån de innehöllo bestämmelser i ämnet, fordrades i allmänhet för förvärf af rättspersonlighet koncession af vederbörande statsmyndighet. Praxis inom Gemeine Recht stod i allmänhet på samma ståndpunkt, men inom vetenskapen tvistades om, huruvida ej lagligen bildade föreningar utan vidare vore juridiska personer, ifall de ville vara det och inrättade sig därefter, och äfven i praxis synes en ganska stark böjelse för en utveckling i sådan riktning delvis hafva framträdt. Genom speciallagar af rikslags natur hade registrering såsom villkor för rättspersonlighet införts för åtskilliga föreningar, bl. a. kooperativa föreningar, hvarjämte i vissa delar af Tyskland genom landslag registrering genomförts i större utsträckning.

Antagandet af civillagens bestämmelser rörande föreningsrätten föregicks af långvariga och vidlyftiga förhandlingar, under hvilka de mest skilda åsikter uttalades. Såväl koncessionssystemet som registreringssystemet och systemet med fritt bildande af rättspersonliga föreningar förordades därvid, det förstnämnda dock egentligen endast af representanter för regeringarna.

Enligt bestämmelserna i ämnet, sådana de till sist blefvo, skiljes mellan

1) föreningar, som hafva ekonomisk verksamhet till sin uppgift (Vereine, deren Zweck auf einen wirtschaftlichen Geschäftsbetrieb gerichtet ist),¹⁾ och

¹⁾ § 22.

2) föreningar, som icke hafva ekonomisk verksamhet till sin uppgift (Vereine, deren Zweck nicht auf einen wirtschaftlichen Geschäftsbetrieb gerichtet ist). ²⁾

Med ekonomisk verksamhet bör man, att döma efter förhandlingarna före lagens tillkomst, förstå en sådan, som afser antingen förvärf eller besparingar för föreningsmedlemmarna ³⁾. Vid föreningar, som med ett ideellt syfte förena ekonomisk verksamhet, beror deras hänförelse till det ena eller andra slaget föreningar däraf, om den ekonomiska verksamheten hör till föreningens hufvudsyften eller endast tjänar till att underlätta anskaffandet af de medel, som erfordras för fullföljande af det ideella hufvudsyftet ⁴⁾.

De ekonomiska föreningarnas rättsförhållanden äro till största delen ordnade genom speciallagstiftning, i allmänhet på grundvalen af registreringssystemet. Utöfver de rikslagar i sådant syfte, som funnos före civillagen, hafva sedermera ytterligare några utfärdats ⁵⁾. Dessutom tillhöra vissa lagstiftningsområden med därinom befintliga föreningar fortfarande landslagstiftningen, t. ex. jordbruks-, vatten- och skogsrätten. Endast i den mån andra bestämmelser icke finnas, lyda ekonomiska föreningar under civillagens allmänna föreskrifter, och dessa äro alltså väsentligen af subsidiär natur. Tankegången härvid påstås vara, att om nya ekonomiska sammanslutningar af något visst slag visa sig lifskraftiga, de regelbundet blifva föremål för reglering genom särskild lagstiftning. Genom denna erhålla de då frihet att vinna juridisk personlighet. Men till dess sådant skett har man velat hafva tillfälle att i hvarje särskildt fall bedöma, huruvida juridisk personlighet bör tilläggas sådana föreningar eller icke ⁶⁾.

²⁾ § 21. ³⁾ Jfr *Leonhard*: Der allgemeine Theil des Bürg. Gesetzbuchs s. 113. ⁴⁾ *Denkschrift* s. 18. Annorlunda bl. a. *Planck*: Kommentar des Bürg. Gesetzbuches s. 80. Ekonomisk verksamhet äger rum, om produktion eller omsättning af ekonomiska nyttigheter bedrifvas affärsmässigt. Det är icke nödvändigt, att vinst äsyftas. T. o. m. välgörenhetsföreningar kunna vara ekonomiska. *Brütt*: Das Koalitionsrecht der Arbeiter s. 26. Det afgörande kännetecknet är att en förening drifver en verksamhet med större kapital och under väsentligt anlitande af krediten. ⁵⁾ Bl. a. Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften den 20 maj 1898 (en omarbetning af lagen den 1 maj 1889, hvilken väsentligen tjänat till mönster för den svenska lagen om ekonomiska föreningar). ⁶⁾ *Crome* s. 236.

Ekonomiska föreningar erhålla därför enligt civillagen juridisk personlighet endast genom koncession. Denna meddelas af regeringen i den förbundsstat, inom hvars område föreningens styrelse har sitt säte⁷⁾. Har styrelsen sitt säte på annan plats än inom någon förbundsstats område (t. ex. i en tysk koloni), meddelas koncession af förbundsrådet⁸⁾.

De ideella föreningarna hafva genom civillagen erhållit den länge efterlängtade rätten till juridisk personlighet. Denna förvärfvas genom föreningens införande i det hos vederbörande amtsdomstol (Amtsgericht) förda föreningsregister⁹⁾. Föreningen har rätt till registrering under förutsättning att den uppfyller vissa villkor af hufvudsakligen formell natur: föreningen skall bestå af minst 7 medlemmar¹⁰⁾ samt hafva utsett styrelse och antagit stadgar, hvilka skola angifva föreningens namn och ändamål samt styrelsens säte¹⁾ äfvensom innehålla bestämmelser om medlemmars inträde och utträde, om styrelseval, om kallelser till föreningssammanträde m. m.²⁾ Vid registreringsansökningen skola fogas stadgarna i hufvudskrift och afskrift samt handlingarna rörande styrelsevalet i afskrift³⁾.

En materiell pröfning af registreringsansökningen förekommer endast i följande fall: ⁴⁾

1) Om föreningen befinnes i själfva verket hafva ekonomisk verksamhet till sin uppgift. Ansökningen afslås då af amtsdomstolen⁵⁾.

2) Om föreningen enligt den offentliga föreningsrätten är förbjuden eller kan förbjudas. Då denna fråga är af offentligrättslig natur, är dess afgörande öfverlämnadt icke åt domstolen utan åt vederbörande förvaltningsmyndighet, hos hvilken domstolen skall göra anmälan om alla registreringsansökningar, hvilka icke afvisas redan på grund af den domstolen tillkommande pröfningsrätt⁶⁾. Förvaltningsmyndigheten kan därefter inom sex veckor inlägga protest (Einspruch) mot registreringen, hvilken i sådant fall icke kommer till stånd. Om tiden gått till ända utan protest eller förvaltningsmyndigheten dessför-

⁷⁾ § 22. ⁸⁾ § 23. ⁹⁾ § 21. Äfven handelsregistret föres i Tyskland af domstol. Handelsgesetzbuch § 8. ¹⁰⁾ § 56. ¹⁾ § 57. ²⁾ § 58. ³⁾ § 59. ⁴⁾ Jfr *Crome* s. 237 etc. ⁵⁾ § 60. ⁶⁾ § 61.

innan förklarar sig icke ämna inlägga protest, beviljas registrering ⁷⁾. Protest kan öfverklagas ⁸⁾.

3) Om föreningen fullföljer ett politiskt, socialpolitiskt eller religiöst syfte (Wenn der Verein einen politischen, socialpolitischen oder religiösen Zweck verfolgt), har vederbörande förvaltningsmyndighet likaledes rätt att inlägga protest mot registreringen ⁹⁾. Protesten kan öfverklagas, men ändring kan vinnas endast, om man visar att föreningens syfte icke är politiskt, socialpolitiskt eller religiöst. Förefinnas däremot de lagliga förutsättningarna för en protest, äger denna alltid bestånd, oafsedt om den är mer eller mindre lämplig och af behovet påkallad. Vederbörande förvaltningsmyndighet kan alltså städse, utan att behöfva angifva några skäl, hindra föreningar med dylika ändamål från att vinna rättssubjektivitet, och för dessa föreningar tillämpas sålunda faktiskt ett koncessionssystem.

För att afgöra, hvilka föreningar skola anses vara af politisk, socialpolitisk eller religiös natur, har man att fästa sig vid att föreningen skall »fullfölja» något af ifrågavarande syften. Det är sålunda icke nog, att föreningen på ett eller annat sätt tjänar sådana ändamål, utan den skall vara en afsiktligt politisk, socialpolitisk eller religiös förening ¹⁰⁾. Enligt en sannolikt riktig uppfattning kan en förening betecknas såsom politisk, endast då den med sin verksamhet äsyftar att utöfva inverkan på statsliga eller kommunala organ och dessas förhållande i offentliga angelägenheter. Socialpolitiska föreningar äro blott ett särskildt slag af de politiska. De afse att på det sociala området inverka på offentlig myndighet. En förening, hvars verksamhet är riktad blott på utbredande af åsikter eller kunskaper, är alltså icke politisk, och ej heller är en förening socialpolitisk, därför att den söker uppnå sociala mål, t. ex. billiga och goda bostäder, livsmedel eller arbetsvillkor. Socialpolitisk karaktär får föreningen först, om förbättringen i de sociala förhållandena skall åstadkommas genom nya politiska uppslag. Vid religiösa föreningar är det icke behöfligt, att föreningens ändamål sålunda riktar sig mot det offentliga; icke blott religionspolitiska utan alla religiösa föreningar

⁷⁾ § 63. ⁸⁾ § 62. ⁹⁾ § 61. ¹⁰⁾ Leonhard s. 117.

kunna blifva föremål för protest. Religiös är en förening, som i någon form afser gudsdyrkan men icke endast höjandet af moral och sedlighet ¹⁾).

Ideella föreningar med säte i utlandet ²⁾ få, liksom de ekonomiska, juridisk personlighet genom koncession af förbundsrådet ³⁾.

I sammanhang härmed torde böra nämnas, att civil-lagen icke gör någon ändring i de i vissa stater (Preussen och Oldenburg) gällande bestämmelser, enligt hvilka religionssamfund och andliga samfund endast på lagstiftningens väg kunna blifva juridiska personer.

Genom civillagens föreskrifter angående juridiska personers rättsliga förmåga göres ej heller någon förändring i de bestämmelser i landslag, som inskränka juridiska personers förvärf af rättigheter eller göra detsamma beroende af statsmyndigheternas godkännande, såvida dylika bestämmelser angå föremål af högre värde än 5,000 mark ⁴⁾. Inskränkningarna kunna afse hvarje slag af förvärf, oneröst eller lukrativt, lös eller fast egendom. Sådana bestämmelser af olika omfattning finnas i de flesta tyska stater.

Föreningar med juridisk personlighet ansvara ej blott för fullgörandet af åtagna förbindelser utan äfven, enligt uttrycklig bestämmelse ⁵⁾, för ersättande af den skada, som tillfogas tredje man genom någon af styrelsen, en medlem af styrelsen eller annan laglig representant vid fullgörande af dess uppdrag begången handling af beskaffenhet att föranleda skadeståndsskyldighet.

För öfrigt finnas i civillagen åtskilliga föreningsrättsliga bestämmelser, som gälla antingen ovillkorligt eller om motsvarande föreskrifter saknas i stadgarna.

Civillagen skiljer mellan föreningsars upplösning och deras förlust af juridisk personlighet.

Upplösning sker ⁶⁾:

1) Om samtliga medlemmar utgå ur föreningen.

2) På de grunder, som kunna vara i stadgarna bestämda, särskildt om föreningen bildats för viss tid och denna är utlupen ⁷⁾.

¹⁾ *Crome* s. 239; *Brütt* s. 28. ²⁾ Härmed afses tyska föreningar med säte i utlandet. Samma regel gäller för utländska föreningar enligt art. 10 promulg.-lagen. ³⁾ § 23. ⁴⁾ Promulg.-lagen art. 86. ⁵⁾ § 31. ⁶⁾ Jfr *Crome* s. 252. ⁷⁾ Jfr § 74.

3) Om föreningen besluter sin upplösning ⁸⁾. För giltigheten af ett sådant beslut fordras emellertid, då fråga är om en förening med koncession, godkännande af den statsmyndighet, som beviljat koncessionen.

4) Om föreningen tvångsvis upplöses på grund af den offentliga föreningsrätten ⁹⁾.

Föreningen förlorar sin juridiska personlighet:

1) Om dess egendom afträdes till konkurs ¹⁰⁾. Förlusten inträder i och med konkursen.

2) Om föreningen icke längre motsvarar de förutsättningar, under hvilka den erhöll juridisk personlighet ¹⁾. Denna fråntages då föreningen, i allmänhet genom beslut af vederbörande förvaltningsdomstol ²⁾. Sådant beslut kan meddelas, *om* föreningen genom olagligt beslut å sammanträde eller genom olagligt förfarande af styrelsen föranleder fara för det allmänna; *om* en förening, som enligt stadgarna icke har ekonomisk verksamhet till sin uppgift, likväl fullföljer sådan verksamhet; *samt om* en förening, som enligt stadgarna icke har ett politiskt, socialpolitiskt eller religiöst syfte, i alla fall fullföljer ett sådant syfte. Dessa bestämmelser gälla alla föreningar. En förening, hvars juridiska personlighet beror på koncession, kan dessutom förklaras densamma förlustig, om den fullföljer något som helst syfte annat än det i stadgarna bestämda.

3) Om en registrerad förenings medlemsantal sjunker under tre, äger registreringsdomstolen förklara föreningen förlustig dess rättspersonlighet. ³⁾

Föreningar utan juridisk personlighet skola behandlas såsom Gesellschaften ⁴⁾ (i hufvudsak motsvarande de svenska enkla bolagen ⁵⁾). Lagstiftningen om Gesellschaften ⁶⁾ ger emellertid dessa och därmed äfven de föreningar, som ej äro juridiska personer, möjlighet att genom stadgarna ordna sina rättsförhållanden så, att deras rättsställning faktiskt mycket närmar sig de rättspersonliga föreningarnas ⁷⁾. Särskildt kan genom stadgarna bestämmas, *att* föreningen icke upplöses genom en medlems utträde, död eller konkurs, *att* en utträdande medlem icke har anspråk på andel i föreningsförmögenheten, *att* förenings-

⁸⁾ § 41. ⁹⁾ Jfr § 74. ¹⁰⁾ § 42. ¹⁾ § 43. ²⁾ § 44. ³⁾ § 73
⁴⁾ § 54. ⁵⁾ Medlemmarna svara solidariskt för ingångna förbindelser, liksom i allmänhet enligt tysk rätt vid gemensam förbindelse (Civill. § 427). ⁶⁾ Civillagen §§ 705–740. ⁷⁾ Brött s. 30.

medlemmarna endast med sina andelar i föreningsförmögenheten svara för förbindelser, som styrelsen ingår å föreningsens vägnar, *att beslutanderätten utöfas genom majoritetsbeslut å en medlemsförsamling och verkställigheten sker genom en styrelse o. s. v.* De olägenheter, från hvilka föreningar utan rättspersonlighet icke kunna frigöra sig, bestå endast däri, *att de icke kunna få rättigheter, för hvilkas förvärf erfordras införande i fastighetsbok, införda på föreningens namn, att styrelsemedlemmarna personligen ansvara för förbindelser, ingångna å föreningens vägnar,⁸⁾ samt att föreningarna väl kunna svara men icke kära.⁴⁾ Huruvida de icke kunna uppträda äfven såsom kärande, är emellertid omtvistadt.¹⁰⁾ Å andra sidan åtnjuta föreningar utan juridisk personlighet den fördelen, att de icke ansvara för skadestånd på grund af styrelsens eller andra representanters handlingar.¹⁾*

Den offentliga föreningsrätten²⁾ tillhör i Tyskland ännu landslagstiftningen. Bestämmelserna äro ganska växlande i de olika staterna. I Preussen och de flesta öfriga stater erfordras tillstånd af offentlig myndighet endast för bildande af beväpnade föreningar. Föreningar, som sysselsätta sig med offentliga angelägenheter, hafva emellertid i dessa stater en viss anmälningsskyldighet för vederbörande polismyndighet. I Preussen får dessutom en förening, som har till syfte att på sammankomster afhandla politiska angelägenheter, icke såsom medlemmar antaga kvinnor och skolungdom eller läringar. I de flesta stater kan en förening upplösas af vederbörande förvaltningsmyndighet, om föreningen utgör en fara för allmän ordning och säkerhet. I Preussen kan emellertid en af strafflagen icke förbjuden förening upplösas endast af domstol, och detta blott för det fall att föreningen har till ändamål att å sammankomster afhandla politiska angelägenheter samt antager kvinnor och minderåriga till medlemmar. — Bestämmelser, gemensamma för hela riket, finnas emellertid äfven. Så stadgas i strafflagen för tyska riket, att bildandet af eller deltagandet i förening är förbjudet, *om* föreningens tillvaro, organisation eller syfte

⁸⁾ § 54. ⁹⁾ Civilprocessordnung § 50. ¹⁰⁾ *Rosenberg*: Das Vereinsrecht und die Gewerkschaftsbewegung, s. 35. ¹⁾ *Rosenberg* s. 30; *Crome* s. 262; *Brütt* s. 32. ²⁾ *Bergelmer* s. 145.

skall hemlighållas för statsregeringen, *eller om* föreningens medlemmar måste förbinda sig till lydnad mot en okänd öfverordnad eller till obetingad lydnad mot en känd öfverordnad, *eller om* till föreningens ändamål eller verksamhet hör att genom olagliga medel förhindra eller neutralisera förvaltningsåtgärder eller genomförandet af lagar.

I England, där allmän rätt att bilda föreningar — med undantag vissa tider för politiska föreningar, religiösa föreningar och föreningar med syfte att inverka på arbetsvillkoren — sedan gammalt förefunnits och föreningsfriheten för närvarande icke synes vara underkastad annan inskränkning än att föreningar för olagliga ändamål äro förbjudna och hänföras under det engelska begreppet »sammansvärjning» (conspiracy), har däremot någon allmän lagstiftning till reglerande af föreningars privaträttsliga ställning icke kommit till stånd. Föreningar, om hvilka särskilda bestämmelser ej finnas, erhålla rättspersonlighet endast genom lag eller beslut af konungen i privy council (order in council).³⁾

England.

Emellertid hafva flera slag af föreningar genom speciallagar fått sina rättsförhållanden ordnade på grundvalen af registreringssystemet. De föreningar, från hvilka man härvid utgått, hafva varit s. k. friendly societies, ömsesidiga understödsföreningar särskildt bland de kroppsarbetande klasserna, hvilka föreningar i England vunnit en storartad utveckling och äro af större betydelse än i något annat land. Redan i slutet af 1700-talet⁴⁾ bereddes åt dylika föreningar möjlighet att genom registrering hos fredsdomarna vinna en i viss mån tryggad rättsställning med befogenhet bl. a. att kära och svara. Från denna början har för dessa föreningar genom åtskilliga lagar utvecklats sig ett utbildadt rättssystem, hvilket för närvarande finnes sammanfördt i *Friendly societies Act af år 1896*. Lagstiftningen om Friendly societies har tjänat till mönster för en del andra lagar, genom hvilka på hufvudsakligen samma grunder en mer eller mindre fullständig juridisk personlighet tillerkänts bl. a. kooperativa föreningar och fackföreningar.

Friendly societies Act gäller⁵⁾ dels friendly societies

³⁾ Jfr *Bergelmer*, s. 154. ⁴⁾ *Baernreither*: Die englischen Arbeiterverbände und ihr Recht, s. 302. ⁵⁾ art 8.

i egentlig mening, hvarunder inbegripas åtskilliga föreningar för olika slag af personförsäkring och brandförsäkring, *dels* föreningar för försäkring af kreatur, *dels* föreningar för välgörenhet, *dels* föreningar för socialt umgänge, ömsesidig hjälpsamhet, intellektuell och moralisk uppbyggelse samt rationell vederkvickelse⁶ (s. k. arbetarklubbar), *dels* föreningar för ändamål, till hvilka the Treasury (finansdepartementet) förklarar lagens bestämmelser eller vissa af dem kunna utsträckas.

De vidlyftiga bestämmelserna i lagen härleda sig till stor del från behovet af grunder för eller kontroll å den försäkringsrörelse understödsföreningarna utöfva. Af mera allmän betydelse äro bl. a. följande stadganden. För registreringen finnes en central registreringsmyndighet i England, en i Skottland och en i Irland.⁷ De båda senare äro i viss mån underordnade den engelska. I England kunna finnas biträdande registreringsmyndigheter. För att kunna registreras måste en förening bestå af minst 7 medlemmar samt hafva antagit stadgar.⁸) Dessa skola⁹) angifva föreningens namn och ändamål samt den plats, där den skall hafva sin byrå (office), äfvensom innehålla dels rent organisatoriska bestämmelser såsom om val af styrelse, om revision o. d., dels stadganden om villkoren för att vinna delägarskap i föreningen och för åtnjutande af de utfästa förmånerna, om böter och andra påföljder, som kunna åläggas delägarna, om verkan af underlåtenhet att betala förfallna afgifter eller böter samt huru föreningens fonder skola placeras och huru uppkomna tvister skola slitas. Vid registreringsanmälan skola fogas¹⁰) en afskrift af stadgarna samt en förteckning å föreningens sekreterare och förtroendemän (trustees) eller andra tjänstemän, som äga att kära och svara å föreningens vägnar. Hvarje registrerad förening måste hafva en eller flera förtroendemän,¹⁾ hvilka utan vidare företräda föreningen. Genom förtroendemännen och i deras namn kan förening förvärfva och besitta fast och lös egendom samt i fråga om sin egendom, sina rättigheter eller fordringar kära och svara inför domstol.² Registrerade välgörenhetsför-

⁶) »for purposes of social intercourse, mutual helpfulness, mental and moral improvement and rational recreation». ⁷) art. 1—4. ⁸) art. 9:1. ⁹) bil. 1 till lagen. ¹⁰) art. 9:2. ¹⁾ art. 25. ²⁾ art. 47, 49, 51 m. fl., 94.

eningar få dock ej besitta fast egendom till större areal än 1 acre (40.5 ar).³⁾ En registrerad förenings egendom behandlas formellt såsom tillhörande förtroendemännen. Vid förtroendemens död, afgang eller entledigande öfvergår egendomen utan vidare på hans efterträdare.⁴⁾ Om någon obehörigen sätter sig i besittning af eller vägrar att lämna ifrån sig förening tillhörig egendom eller använder sådan egendom för andra ändamål än som angifvas i stadgarna eller tillåtas i lagen, kan talan härom föras ej blott af föreningen och dess vanliga representanter utan äfven af registreringsmyndigheten å ämbetets vägnar, och denna talan är ej inskränkt till den kriminella sidan af saken utan kan äfven afse återställande af det rubbade rättsförhållandet.⁵⁾ Erläggandet af medlemmarnas afgifter kan ej på laglig väg utkrävas utom i kreatursförsäkringsföreningar och föreningar, som af finansdepartementet ställts under lagen.⁶⁾

Förenings upplösning kan af registreringsmyndigheten föreskrifvas på ekonomiska grunder.⁷⁾ Vidare upplöses förening på de skäl, som kunna vara angifna i stadgarna, samt genom beslut af föreningsmedlemmarna.⁸⁾ För sådana beslut gälla emellertid, särskildt i de egentliga försäkringsföreningarna, stränga regler. Dessutom kan registreringsmyndigheten upphäfva en förenings registrering,⁹⁾ om det styrkes, att registreringen erhållits genom svek eller på grund af misstag, eller att föreningen verkar för ett olagligt ändamål eller uppsåtligen handlat mot föreningslagens föreskrifter eller i själfva verket upphört att finnas till. I samtliga dessa fall kan registreringsmyndigheten äfven suspendera registreringen för viss tid samt förnya suspensionen. För upphäfvande af registrering och för förnyad suspension fordras emellertid finansdepartementets godkännande. Upphävande eller suspension skall tillika föregås af skriftlig varning viss tid förut. Om registreringen upphäfves eller suspenderas, upphör föreningen, i senare fallet för suspensionstiden, helt och hållet att åtnjuta en registrerad förenings rättigheter men ansvarar liksom förut för tidigare ingångna förbindelser.

³⁾ art. 47: 3. ⁴⁾ art. 50. ⁵⁾ art. 87: 3, 4. ⁶⁾ art. 23 och 31. ⁷⁾ art. 80. ⁸⁾ art. 78. ⁹⁾ art. 77.

För de engelska bestämmelserna om fackföreningar redogöres sedermera.

Frankrike.

Beträffande den franska föreningslagstiftningen kan erinras, att före 1901 föreningsfrihet fanns endast för vissa slag af föreningar, särskildt ömsesidiga understödsföreningar och fackföreningar. Äfven för dessa var denna frihet ganska sent tillkommen. Den stora franska revolutionen förbjöd alla föreningar, i första rummet arbetarföreningar. Anledningen härtill var, att man fruktade för försök att återupplifva skräväsendet och hyste misstro till hvarje sammanslutning utom staten. Detta förbud, som sedermera för andra föreningar än fackföreningar modifierades därhän, att för bildande af föreningar med mer än tjugu medlemmar sanktion af regeringen erfordrades, kunde emellertid i verkligheten icke uppehållas.

För att en förening skulle kunna åtnjuta rättspersonlighet erfordrades, att den skulle förklaras för en allmännyttig inrättning.

Den viktiga och mycket omtvistade *lagen af den 1 juli 1901* afser alla föreningar, som icke fullfölja det rent privatekonomiska syftet att fördela vinst bland föreningsmedlemmarna.¹⁰⁾ Undantagna äro fackföreningar, ömsesidiga understödsföreningar och handelsföreningar (*sociétés de commerce*),¹⁾ för hvilka särskilda lagar gälla. Föreningar få fritt bildas utan tillstånd eller föregående anmälan,²⁾ men de komma i åtnjutande af juridisk personlighet endast under de villkor, som äro föreskrifna i lagen.

I sådant afseende gäller³⁾, att förening har att till prefekten i det departement eller underprefekten i det distrikt, där föreningen skall hafva sitt säte, ingifva en anmälan med uppgift å föreningens namn och ändamål, de orter, där den skall drifva sin verksamhet, samt styrelseledamöternas namn, yrke och hemvist. Vid anmälan skola föreningens stadgar fogas i två exemplar. Hvar tredje månad skall anmälan göras om företagna förändringar i stadgarna eller i styrelsens sammansättning. Dylika förändringar skola — sannolikt af föreningen själf — införas i ett — af densamma fördt — register, som på anfordran hålles tillgängligt för administrativa och judiciella myndigheter.

¹⁰⁾ art. 1. ¹⁾ art. 21. ²⁾ art. 2. ³⁾ art. 5

En sålunda anmäld förening åtnjuter en likväl ganska inskränkt rättskapacitet.⁴⁾ Föreningen kan föra talan inför domstol och genom oneröst fång förvärfva samt äga och förvalta vissa slag af egendom, nämligen:

1) egendom, som bildats genom medlemmarnas periodiska afgifter eller i stället därför erlagda tillskott en gång för alla, hvilka senare emellertid icke få öfverstiga 500 francs;

2) den för föreningens styrelse och sammanträden afsedda lokalen;

3) fast egendom, som är verkligen nödvändig för uppfyllande af föreningens ändamål. Dessutom kan föreningen erhålla bidrag från staten, departement eller kommuner, men får i öfrigt ej mottaga gåfvor eller testamenten.

Full rättskapacitet kan en förening liksom förut erhålla blott därigenom, att den af republikens president förklaras för en allmännyttig inrättning⁵⁾. Sådana föreningar⁶⁾ kunna företaga alla rättshandlingar, som ej äro förbjudna i stadgarna, men de få ej äga eller förvärfva annan fast egendom än sådan som är nödvändig för föreningsändamålet. Deras lösa egendom får icke placeras i innehafvarpapper. Vidare få föreningarna endast med särskildt tillstånd mottaga gåfvor eller testamenten. Fast egendom, som de på sådant sätt bekommit, skall, om den ej är nödvändig för föreningsändamålet, föryttras inom viss vid tillståndets meddelande bestämd tid.

Föreningar för ändamål, som står i strid med lag eller goda seder eller hotar statsområdets integritet eller den republikanska styrelseformen, äro en nullitet⁷⁾. De förklaras upplösta af domstol på yrkande af någon intressent eller allmän åklagare⁸⁾. På samma sätt upplösas föreningar, som icke fullgöra dem åliggande anmälningskyldighet m. m. En förening, hvars medlemmar till större delen äro utlänningar eller som har utländsk styrelse eller sitt säte i utlandet, kan upplösas af republikens president, om föreningens verksamhet synes ägnad att hota statens inre eller yttre säkerhet eller att störa de normala villkoren för varuhandeln eller handeln med värdepapper⁹⁾.

Ofvan angifna regler gälla icke religiösa ordnar

⁴⁾ art 6. ⁵⁾ art. 10. ⁶⁾ art. 11. ⁷⁾ art. 3. ⁸⁾ art. 7. ⁹⁾ art. 12.

(*congrégations religieuses*), om hvilka lagen innehåller mycket strängare bestämmelser. För religiösa föreningar (*associations religieuses*) gälla däremot lagens allmänna regler¹⁰⁾. Hvad skillnaden är mellan en orden och en förening angifves icke.

Religiösa ordnar få bildas endast med tillstånd genom lag, i hvilken tillika villkoren för deras verksamhet bestämmas¹⁾. De kunna upplösas genom beslut i ministerrådet. Orden, som vid den tid, då lagen trädde i kraft, ägde bestånd utan att hafva erhållit vederbörligt tillstånd, skulle inom tre månader visa, att den vidtagit nödiga åtgärder för att vinna tillstånd²⁾. Gjorde den ej detta eller beviljades ej det sökta tillståndet, var den att anse såsom upplöst. Ordnar äro skyldiga att föra vissa räkenskaper samt förteckning öfver medlemmarna äfvensom att på anfordran hålla räkenskaperna och förteckningen tillgängliga för prefekten eller ombud för honom³⁾. Angående de lagligen bestående ordnarnas rättsliga ställning innehåller lagen icke några föreskrifter⁴⁾.

Belgien.

Enligt författningen af 1830 finnes fullkomlig föreningsfrihet. Något tillstånd af myndighet är icke behöfligt för en förenings bildande. Förening kan upplösas af domstol, om den fullföljer olagliga ändamål. Särskilda lagar om föreningars privaträttsliga förhållanden finnas för ömsesidiga understödsföreningar och fackföreningar⁵⁾. För den senare lagen redogöres sedermera.

Nederländerna.

I den nederländska grundlagen af 1848 tillförsäkras statsborgarna rätt att bilda föreningar, men förbehålles åt särskild lag att närmare reglera utföningen af denna rätt⁶⁾. I enlighet härmed utfärdades 1855 en lag om förenings- och församlingsrätten. För att en förening skall äga rättskapacitet erfordras, att densamma blifvit sanktionerad. Om föreningen bildats för alltid eller för längre tid än trettio år, skall sanktion meddelas genom särskild lag, eljest genom beslut af regeringen. Sanktion meddelas i form af stadfästelse å föreningens stadgar, hvilka,

¹⁰⁾ *Recueil général des lois*. 1901. s. 209. ¹⁾ art. 13. ²⁾ art. 18.

³⁾ art. 15. ⁴⁾ Enligt uppgift i tidningarna har emellertid under sista tiden antagits en lag, enligt hvilken de religiösa ordnarna få ungefär samma rättsställning som öfriga föreningar enligt 1901 års lag ⁵⁾ Motiven till det tyska lagförslaget om fackföreningar (1906) s. 47; *Bergelmer* s. 152. ⁶⁾ *Bergelmer* s. 153; tyska lagförslaget s. 60.

såsom lagen helt allmänt föreskrifver, skola angifva »föreningens ändamål, grundsatser och verksamhetsområde samt öfriga regler för föreningen». Sanktion kan vägras endast i det allmännas intresse och under anförande af skäl. Bryter en förening mot de fastställda stadgarna, kan allmän åklagare vid domstol yrka, att föreningen förklaras förlustig sin rättspersonlighet. Vid straff förbjudna äro föreningar, som hafva till ändamål 1) öfverträdelse af lag, 2) fördärfvande af goda seder, 3) störande af laga rättigheters utöfvande.

Förening, som ej erhållit sanktion, kan icke såsom förening företaga några rättshandlingar. För förbindelser, som ingås å sådan förenings vägnar, svara de, som ingått förbindelserna, personligen.

Österrike⁷⁾ torde, jämte vissa kantonen i Schweiz, vara det enda land, där enligt lag rättspersonlighet tillkommer alla lagligen bestående föreningar.

Österrike.

I grundlagen af 1867 är grundsatsen, att statsborgarna äga fritt bilda föreningar, erkänd men med förbehåll af inskränknings i särskild lag. Enligt en samma år utfärdad lag om föreningar skall bildandet af en förening, som icke uteslutande äsyftar ekonomisk verksamhet, föregås af anmälan hos vederbörande landsmyndighet (Statthalterei eller Landesregierung). Denna kan förbjuda bildandet, om föreningens ändamål eller organisation synes strida mot lag eller innebära fara för staten. Vid anmälan skola fogas föreningens stadgar, hvilka skola innehålla vanliga föreningsrättsliga bestämmelser. Om landsmyndigheten icke inom viss tid förbjuder föreningens bildande eller om den dessförinnan förklarar sig icke komma att meddela förbud, får föreningen komma till stånd. Föreningen har viss anmälningsskyldighet hos polismyndighet. För politiska föreningar gälla inskränknings i fråga om kvinnors och barns antagande till medlemmar samt upprättande af filialer eller förbindelse mellan olika föreningar.

Hvarje förening kan upplösas, om den fattar beslut, som stå i strid med strafflagen, om den öfverskrider sitt verksamhetsområde, eller om den »öfverhufvud icke mer motsvarar betingelserna för sin rättsliga tillvaro».

Enligt den österrikiska civillagen af 1811 hafva alla

⁷⁾ Bergelmer s. 148.

tillåtna Gesellschaften, hvarunder inbegripas föreningar, rättspersonlighet, i regel utan någon inskränkning.

Schweiz.

I den schweiziska förbundslagstiftningen af 1874 har rätt att bilda föreningar tillförsäkrats alla statsborgare⁸⁾

I flera kantoner förvärfva föreningar för ideella ändamål rättspersonlighet genom att i sina stadgar bestämma sådant. Desutom kan enligt *förbundslagen om obligationsrätten af 1881* i hela Schweiz hvarje ideell förening erhålla rättspersonlighet genom att införas i handelsregistret⁹⁾. En sådan förening kan af domstol upplösas, om den fullföljer ett otillåtet eller osedligt ändamål eller använder otillåtna medel. För oregistrerade föreningars förbindelser svara de, som ingått förbindelserna, personligen och solidariskt¹⁰⁾.

Italien.

I Italien¹⁾ finnas ej några bestämmelser om föreningars offentligrättsliga ställning och ej heller privaträttsliga bestämmelser om föreningar för ideella syften. Det anses dock, att föreningar i allmänhet äga rättspersonlighet.

Spanien.

I Spanien²⁾ finnes en lag om föreningar af 1887. Enligt denna lag skall före bildandet af en förening, som icke uteslutande har till ändamål att förskaffa sina medlemmar ekonomisk vinst, göras anmälan med bifogande af stadgarna, hvilka skola stå i öfverensstämmelse med lagens föreskrifter. Föreningen införes i ett provinsialregister och erhåller härigenom enligt civillagen af 1889 rättspersonlighet.

Förening kan upplösas af domstol, om den fullföljer ett ändamål, som strider mot sedligheten eller är riktadt på begående af straffbara handlingar, eller om föreningslagens föreskrifter öfverträdas.

*Amerikas för-
enta stater.*

Frihet att bilda föreningar har städse funnits, ehuru denna grundsats icke blifvit uttryckligt omnämnd i unionsförfattningen.³⁾

Rörande föreningars privaträttsliga ställning finnas särskilda lagar i olika stater. I staten New-York hafva genom *General Corporation Law af 1892* meddelats allmänna bestämmelser för alla slag af föreningar, däribland Nonstock Corporations d. v. s. föreningar, som ej hafva

⁸⁾ Bergelmer s. 149. ⁹⁾ art. 716. ¹⁰⁾ art. 717. ¹⁾ Bergelmer s. 152; tyska lagförslaget s. 60. ²⁾ Bergelmer s. 152. ³⁾ Bergelmer s. 157.

till ändamål att bereda sina medlemmar ekonomisk vinst på i föreningarna insatta kapital. Sådana föreningar indelas i religious corporations och membership corporations. De senare omfatta såväl en del ömsesidiga understödsföreningar som föreningar för rent ideella ändamål. En förening erhåller rättskapacitet genom att till statssekreterarbyrån (the office of the secretary of state) ingifva ett »certificate of incorporation», som där registreras. Detta certifikat är en af dem, som ingå såsom medlemmar i föreningen, undertecknad handling, hvari de förklara sig vilja bilda en membership corporation. Certifikatet skall före registreringen i regel godkännas af en medlem af högsta domstolen. För vissa välgörande föreningar skola certifikaten godkännas af State Board of Charities (en statsmyndighet för kontroll å välgörenhetsanstalter). Hvarje membership corporation är underkastad offentlig tillsyn genom en medlem af högsta domstolen eller någon af domstolen förordnad person. För religiösa föreningar finnes en Religious Corporations Law, hvilken hvilar på i hufvudsak samma grunder som Membership Corporations Law.

Enligt Danmarks grundlag af 1849 äro statsborgarna utan föregående sanktion berättigade att ingå föreningar för hvarje lofligt ändamål. Regeringen får ej upplösa en förening annat än provisoriskt och i sammanhang med anställande af rättegång om dess upplösning. Privaträttsliga bestämmelser om föreningar för ideella ändamål saknas, men såväl i teori som i praxis tillerkännes rättspersonlighet åt sådana föreningar⁴⁾.

Danmark.

Norge saknar såväl offentligrättsliga som privaträttsliga bestämmelser om föreningar, men full föreningsfrihet råder, och äfven föreningar för ideella ändamål erkännas såsom rättssubjekt⁵⁾.

Norge.

Enligt ett af professor Platou uppgjordt förberedande utkast till lag om aktiebolag m. m. handlade kap. IV om föreningar med växlande kapital. Härmed afsågos föreningar för ekonomiska syften⁶⁾. I motiverna yttras, att lagen icke gällde föreningar för ideella syften, litterära, sällskapliga, religiösa, allmännyttiga. Dessa vore visser-

⁴⁾ *Bergelmer* s. 158. ⁵⁾ *Bergelmer* s. 158. ⁶⁾ »Selskaber der ville drive Forretninger».

ligen alla i behof af en ekonomisk grundval, men detta vore ej någon anledning till att ordna dem efter samma regler som nu ifrågavarande föreningar. Ville de emellertid af ett eller annat skäl konstituera och anmäla sig såsom föreningar i lagens mening, mötte detta ej något hinder och alla lagens föreskrifter blefve då användbara på dem.

I den på Platous utkast och en därpå följande kommittéutredning grundade proposition till lag om aktiebolag, kommanditaktiebolag och föreningar med växlande kapital, som förelades 1900—1 års storting, innehöll tredje delen bestämmelser om föreningar. Härmed förstods »selskab med vekslende kapital og med et paa besparelse eller erhverv rettet øiemed».

Sådana föreningar skulle registreras i öfverensstämmelse med lagstiftningen om handelsregister, och först när en förening vore registrerad skulle den såsom sådan i förhållande till tredje man kunna förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter. De föreningsrättsliga bestämmelserna i öfrigt voro ganska vidlyftiga och stränga.

Under propositionens behandling, som skedde först vid 1902—3 års storting, blefvo odelstinget och lagtinget ense om att utesluta lagförslagets tredje del, om föreningar. Anledningen härtill synes hafva varit farhåga, att bestämmelserna i denna del skulle utgöra hinder för bildande af föreningar på landtbrukets område i de former och efter de principer, som förut varit rådande, och att detta skulle vara till skada för det norska jordbruket. I den förnyade proposition, som förelades 1904—5 års storting, var denna afdelning utesluten. Någon lag i berörda ämnen har ännu icke kommit till stånd.

Fackföreningar.

De s. k. fack- eller yrkesföreningarna hafva, såsom förut nämnts, i vissa länder blifvit föremål för särskild lagstiftning eller ännu icke genomförda förslag därtill. Till sådana föreningar i vidsträcktare bemärkelse räknas alla föreningar mellan personer, tillhörande samma yrke eller närstående yrken, i syfte att befrämja medlemmarnas gemensamma intressen. Hit höra då föreningar såväl af

arbetsgifvare som af arbetare samt arbetsgifvare och arbetare gemensamt. Oftast användes dock ordet fackförening i den trängre bemärkelsen, att därmed förstås sammanslutningar af lönarbetare i det särskilda hufvudsyftet att uppehålla och förbättra arbetsvillkoren. Lagstiftningarna i ämnet bestämma begreppet ganska olika.

Fackföreningarnas hufvuduppgift att bereda föreningsmedlemmarna så fördelaktiga arbetsvillkor som möjligt har delvis tagits i arf efter de skrån, i hvilka näringsidkarna tidigare voro fördelade och ordnade. Något direkt historiskt samband mellan fackföreningarna och skråna torde emellertid endast undantagsvis kunna påvisas. Det finnes i så fall icke med de egentliga skråna, hvilka voro sammanslutningar af arbetsgifvare, utan med de gesällföreningar, som under skråväsendets senare tid bildades och delvis införlivades med skråorganisationen.

Då skråväsendet med dess trånga regler och dess subordinationsförhållande mellan mästare och gesäller försvann samt ersattes af fritt arbetsaftal mellan arbetsgifvare och arbetare, innebar detta, formellt sedt, ett utomordentligt framsteg för arbetarna. Deras lika berättigande med arbetsgifvarna blef af lagstiftningen principiellt erkändt. Denna formella likhet fann emellertid icke sin motsvarighet i verkligheten. Arbetaren har, för att förskaffa sig medel till sitt uppehälle, i allmänhet icke någon annan utväg än att afytttra sin arbetskraft. Den förtusättning, från hvilken nationalekonomi och lagstiftning utgått vid bestämmelserna om det fria arbetsaftalet, nämligen att arbetaren liksom andra säljare skulle vara i tillfälle att afpassa tillbudet efter efterfrågan och därigenom bereda sig en skälig ersättning för sitt arbete, förefinnes alltså icke. Arbetaren *måste* ingå arbetsaftal på de villkor, som kunna stå honom till buds. Arbetsgifvarens ekonomiska ställning är i allmänhet mycket starkare. Han är icke på samma sätt beroende af att få den ene eller andre arbetaren i sin tjänst som denne af att få arbete och därigenom förvärfva medel till sitt uppehälle. Vid arbetsaftal mellan en arbetsgifvare och en ensam arbetare är det därför den förre, som bestämmer villkoren, och gifvet är under sådana förhållanden, att aftalet i allmänhet kommer att mera taga hänsyn till hans fördel än till arbetarens. Genom arbetarnas sam-

manslutning i fackföreningar afhjälpes detta. De förvärfa därigenom den styrka, som förmögenheten gifver arbetsgifvaren. Fackföreningarna bereda arbetarna möjlighet att, liksom andra säljare, själfständigt uppställa sina villkor, att begagna sig af förbättringar på arbetsmarknaden och att vid för låga köpeanbud för någon tid afstå från afyttrande af sin vara, arbetskraften. Arbetarna försättas alltså i samma läge, hvori andra säljare befinna sig, och förutsättningarna för det fria arbetsaftalet förverkligas.

Fackföreningarna hafva därför haft och hafva, enligt hvad i allmänhet erkännes, fortfarande en viktig uppgift att fylla. I naturen af denna uppgift har legat, att den icke kunnat fyllas utan strid, och fackföreningarna hafva därför till stor del fått karaktären af stridsorganisationer med arbetsinställelse, strejk, såsom kraftigaste vapen. Härutöfver hafva dock fackföreningarna plägat för sig uppställa mera fredliga mål och tillgodose på många olika sätt sina medlemmars intressen. Hit höra särskildt beredande af understöd vid arbetslöshet — äfven oberoende af arbetsstrider — samt vid sjukdom eller ålderdomssvaghet, arbetsförmedling, föreningsmedlemmarnas utbildning i yrket genom föredrag och undervisningskurser samt öfverläggningar och beslut rörande alla angelägenheter, som stå i samband med medlemmarnas yrke. Stundom hafva särskildt understödssträfvandena tagit den omfattning, att de blifvit det hufvudsakliga ändamålet och dylika understödsföreningar framträdt såsom en egen klass vid sidan af de fackföreningar, hvilkas hufvudsyfte är uppehållande och förbättrande af arbetsvillkoren. I allmänhet erkännes dock det senare syftet såsom hufvuduppgiften, om också på vissa håll, åtminstone i lugna tider, väsentligt mera arbete och kostnad nedlägges på det förra. Under sista tiden hafva fackföreningarna ytterligare fått och få alltmer en viktig uppgift i sin medverkan vid de kollektiva arbetsaftalen. En mycket betydelsefull sida af deras verksamhet är slutligen den politiska; fackföreningarna hafva i regel en starkt politisk läggning, oftast i socialdemokratisk riktning.

I den mån lagstiftningen tagit särskild befattning med fackföreningarna, har denna till en början plägat gå ut på att bereda skydd mot de faror för allmänna och

enskilda intressen, som dylika föreningars verksamhet ansetts innebära. Småningom har dock i allmänhet uppfattningen hos de lagstiftande myndigheterna blifvit mera välvillig och ett sträfvande gjort sig gällande att bereda dylika fööreningar en tryggad och efter deras behof afpassad rättsställning.

Den lagstiftning om föreningsväsendet, som den tyska civillagen innehåller, omfattar i och för sig äfven fackföreningarna. Att dessa tillhöra de föreningar, som fullfölja ideella syften och enligt lagens bestämmelser kunna vinna rättspersonlighet genom registrering, är nämligen obestriddt och framhölls äfven under förarbetena till lagen. Man insåg dock från början, att denna icke motsvarar fackföreningarnas behof, och samtidigt med lagens antagande beslöt därför tyska riksdagen en framställning till regeringen med begäran om särskild lagstiftning för fackföreningar. Ett regeringsförslag i sådant syfte förelades riksdagen den 12 november 1906.

Tyskland.

Hvad som gör, att civillagen i själfva verket saknar all betydelse för fackföreningarna, är den protesträtt, som tillerkänts administrativ myndighet, så snart fråga är om registrering af en förening, som fullföljer ett socialpolitiskt syfte. Ett sådant syfte fullfölja nämligen alla fackföreningar såsom en bland sina viktigaste uppgifter. Visserligen skall berörda protesträtt icke alltid begagnas, utan äfven socialpolitiska föreningar skola med myndigheternas medgifvande kunna vinna registrering. Denna möjlighet hafva emellertid fackföreningarna nästan alls icke försökt att använda, och i verkligheten finnes den ej heller för dem. Det erkännes nämligen äfven från officiellt håll ⁶⁾, att förvaltningsmyndigheterna icke utan särskilda garantier i fråga om föreningarnas ändamål och sammansättning skulle kunna underlåta att inlägga protest. Att för undvikande af sådan underkasta sig några större uppoffringar hafva föreningarna så mycket mindre haft anledning till, som de anse att lagens bestämmelser äfven i andra afseenden icke äro för dem lämpliga. Sålunda äro de obenägna att underkasta sig föreskrifterna i lagens 72 och 79 §§, enligt hvilka en registrerad förening är skyldig att när som helst på begäran af vederbörande amtsdomstol till

⁶⁾ Förslaget s. 12.

denna ingifva en förteckning öfver föreningsmedlemmarna, af hvilken förteckning en hvar därefter har rätt att taga del. Härigenom få nämligen arbetsgifvarna tillfälle att utöfva en fullständig kontroll öfver arbetarnas medlemskap i registrerade föreningar, en kontroll, som anses kunna för arbetarna medföra faror och obehag samt mången gång faktiskt föranleda en inskränkning i deras rätt att sammansluta sig. En ännu viktigare erinran mot lagen grunda föreningarna på det ansvar dess 31 § ålägger de registrerade föreningarna för den skada, som styrelsen, någon medlem af styrelsen eller annan laglig representant för föreningen vid fullgörande af sitt uppdrag tillfogar tredje man.

Så godt som alla fackföreningar i egentlig bemärkelse stå därför för närvarande utanför civillagens bestämmelser om föreningar. Vissa bland dem lära hafva vunnit en mera tryggad ställning på grundvalen af speciallagarna om ekonomiska föreningar⁷⁾; för flertalet gälla i öfverensstämmelse med 54 § civillagen de allmänna föreskrifterna om enkla bolag (Gesellschaften). I allmänhet synas dock fackföreningarna ganska väl hafva funnit sig till rätta med de möjligheter, lagstiftningen erbjuder, och om de också erkänna, att vissa olägenheter äro förbundna med nuvarande förhållanden och att det vore önskvärdt, om lagstiftningen i lämpliga former skänkte dem rättspersonlighet, äro de dock ingalunda villiga att för sådant ändamål underkasta sig någon inskränkning i sin själfbestämningsrätt. De i tyska riksdagen gång efter annan från enskildt håll framlagda förslagen till lagstiftning i ämnet hafva ej heller utgått från fackföreningarnas ojämförligt viktigaste grupp⁸⁾, de socialistiska (Gewerkschaften), utan från de af dessa såsom motståndare ansedda Hirsch-Dunckerska fackföreningarna (Gewerkvereine) och kristliga fackföreningarna.

Det nu framlagda regeringsförslaget afser att bereda

⁷⁾ *Brütt* s. 29.

⁸⁾ År 1905 räknade (enl. uppgift i Socialdemokraten):

Gewerkschaften	1,345,000	medlemmar
Gewerkvereine	117,000	»
Kristliga fackföreningar	188,000	»
Andra organisationer	145,000	»

bland 5,145,000 arbetare.

fackföreningarna en något ökad om också fortfarande mycket begränsad möjlighet att vinna registrering och att äfven eljest i viss mån gifva dem en fördelaktigare ställning än enligt civillagens bestämmelser.

Registrering kan enligt förslaget ⁹⁾ vinnas af en förening af yrkesidkare eller yrkesarbetare inom samma yrke eller närstående yrken eller af sådana yrkesidkare och arbetare gemensamt, med villkor att föreningens ändamål är antingen endast att skydda och befrämja de för medlemmarna gemensamma näringsintressen (gewerbliche Interessen), som stå i omedelbart samband med deras yrke, eller därjämte att bereda medlemmarna understöd, på hvilket dock icke något rättsanspråk tillerkännes dem. Med yrkesidkare och yrkesarbetare förstås arbetsgifvare och arbetare inom sådana yrken, som falla under näringsfrihetsförordningen (Gewerbeordnung). Uteslutna äro därför särskildt sjömän, järnvägspersonal och jordbruksarbetare. Hvad de sistnämnda beträffar, anföres i motiveringen ¹⁰⁾, att de hade ojämförligt mindre behof af en närmare reglering af deras rättsförhållanden än arbetarna inom de egentliga yrkena. Äfven hade man att taga hänsyn till det allmännas intressen. På landthushållningens område, t. ex. under skördetiden, liksom ock vid samfärdselns stora pulsådror, järnvägarna, skulle omfattande lönerörelser antaga en vida farligare karaktär än på det industriella området — Förslaget utesluter vidare från registrering dels föreningar, som sysselsätta sig icke med en enskild näringsgrens särskilda yrkesangelägenheter utan helt allmänt med näringslivet eller omfattande yrkesgrupper utan närmare begränsning ¹⁾, dels föreningar med medlemmar, som icke tillhöra yrket ²⁾. Om sådana personer i större antal skulle tillhöra en fackförening, låge faran mycket nära, att föreningen under åsidosättande af sina yrkesuppgifter mer och mer sysselsatte sig med ämnena, som låge fjärran från dess egentliga verksamhetskrets, och därvid särskildt utan berättigande grepe in på den allmänna politikens område.

Beträffande ändamålets begränsning till omedelbara yrkesangelägenheter framhålles i motiveringen ³⁾, att staten hade ett bestämdt intresse af, att en förening icke under

⁹⁾ § 1. ¹⁰⁾ s. 13. ¹⁾ s. 20. ²⁾ s. 21. ³⁾ s. 22.

falsk flagg fullföljde sträfvanden af politisk eller social-politisk natur. Allmänt politiska angelägenheter fölle utanför fackföreningarnas intressesfär och kunde icke in- dragas under föreningsverksamheten på grund af en förefigven eller verklig medelbar inverkan på yrkesintressena. Detta gällde äfven och framför allt om valen till politiska, kommunala och kyrkliga representationer. Så snart en fackförening på något sätt befattade sig med sådana val eller anslog medel därtill, fullföljde densamma ett med förslaget oförenligt syfte. Under yrkesintressena inbegreps däremot de andliga och sedliga intressen, som stode i samband med medlemmarnas yrke, och ej heller vore det förslaget afsikt att utesluta sedvanliga sällskapliga anordningar. — Det understöd, fackföreningarna beredde, måste tillgodokomma föreningsmedlemmarna, icke tredje man, utom i de fall då understöd till tredje man låge inom ramen för skyddande och befrämjande af medlemmarnas egna yrkesintressen.⁴⁾ För den skull vore t. ex. understöd åt yrkeskamrater utanför fackföreningen icke otillåtet i sådana fall, då föreningsmedlemmarna tillsammans med dessa inlåt sig på en rörelse till förbättrande af arbetsförhållandena, ty ofta hade fackföreningarna utsikt till framgång i en sådan rörelse endast om äfven de yrkeskamrater, som icke vore organiserade, understöddes.

Förslaget uppställer vidare vissa fordringar till skyddande af minoriteternas intressen. I sådant afseende stadgas rätt att när som helst utgå ur förening,⁵⁾ förande af protokoll öfver beslut å föreningssammanträden⁶⁾, rätt att öfverklaga dylika beslut genom stämning till domstol, om de strida mot lag eller föreningens stadgar,⁷⁾ samt en viss offentlighet rörande föreningens inre förhållanden⁸⁾. För hvarje år skall en öfversikt öfver föreningens inkomster och utgifter för olika ändamål, medlemmarnas antal och yrken m. m. ingifvas till vederbörande förvaltningsmyndighet och införas i allmänna tidningarna samt jämte bilagor hållas tillgänglig för föreningsmedlemmarna.

De fackföreningar, som uppfylla de sålunda angifna betingelserna, erhålla enligt förslaget⁹⁾ den förmånen, att en protest mot deras registrering icke kan grundas därpå, att föreningens ändamål, bestämdt på sätt ofvan angifvits,

⁴⁾ s. 24. ⁵⁾ § 14. ⁶⁾ § 9. ⁷⁾ § 10. ⁸⁾ § 13. ⁹⁾ § 4.

betraktas såsom politiskt eller socialpolitiskt. Endast i den mån föreningens politiska eller socialpolitiska syften gå utanför den angifna ramen, kan en protest på grund af civillagens bestämmelser inläggas. Dessutom har förvaltningsmyndigheten rätt till protest, om fackföreningen eljest icke motsvarar förslagets förutsättningar, om den alltså icke inskränker sin medlemskrets till personer, tillhörande samma yrke eller närstående yrken o. s. v.

Åt de föreningar, som vinna registrering enligt förslaget, bereder detta, förutom juridisk personlighet, vissa lättnader bl. a. i fråga om förande och tillhandahållande af medlemsförteckning¹⁰⁾ samt kvinnliga medlemmars intagande i föreningar¹⁾.

Däremot eftergifves icke föreningarnas civilrättsliga ansvar enligt 31 § civillagen. Motiveringen²⁾ innehåller härom bl. a., att sådant ansvar vore en nödvändig följd *dels* däraf att styrelsen innehade den rättsliga ställningen af en syssloman för föreningen, och dess handlingar sålunda grundade såväl rättigheter som förpliktelser för denna, *dels* däraf att hvarje juridisk person, i det den erhöile en fysisk persons rättigheter, också måste öfvertaga motsvarande förpliktelser. Det vore helt och hållet uteslutet, att staten kunde medgifva en såsom privaträttslig personlighet erkänd samfällighet och dess representeranter rätt att utan skyldighet till ersättning tillfoga tredje man en skada, som, om den tillfogats af enskild person, skulle medföra ersättningsplikt. Man borde gifva fackföreningarna rättspersonlighet, men icke en på tredje mans bekostnad privilegierad rättsställning, och om man af dem förväntade, att de skulle hålla sig inom de lagliga skrankor, som vore uppdragna för en hvar, låge häri icke någon obillig inskränkning i deras rörelsefrihet. — Samma allmänna billighetssynpunkter ledde emellertid äfven till den slutsatsen, att man ej kunde gifva efter för det från andra sidan framställda anspråket, att fackföreningarna skulle få sig ålagd en utvidgad skadeståndsplikt med hänsyn till ett möjligt missbruk af deras ekonomiska maktställning, En fackförening med rättspersonlighet borde ej hafva mindre men ej heller större ansvar än hvarje annan juridisk eller fysisk person.

¹⁰⁾ § 11. ¹⁾ § 17. ²⁾ s. 14.

En registrerad fackförening kan³⁾, utom i de fall som gälla för andra föreningar eller följa af förutsättningarna för registreringen, förklaras förlustig sin rättspersonlighet, om föreningen föranleder eller befrämjar en lockout eller strejk, som med hänsyn till yrkets natur och ändamål är ägnad att sätta rikets eller en förbundsstats säkerhet i fara, inverka störande på befolkningens förseende med vatten eller belysning eller förorsaka allmän fara för människolif.

Förestående bestämmelser äro afsedda för de fackföreningar, som äro af ideell natur, d. v. s. icke bereda sina medlemmar rättsanspråk på understöd eller eljest hafva ekonomisk verksamhet till sin uppgift. Andra fackföreningar skola, liksom de ekonomiska föreningarna enligt civillagen, kunna förvärfva rättspersonlighet endast genom koncession⁴⁾. I öfrigt föreslås för dem ungefär motsvarande bestämmelser.

I förslagets motivering⁵⁾ upptages till behandling frågan, huruvida det vore lämpligt att åvägabringa en genomgripande och enhetlig reglering af alla dylika föreningar utan undantag, alltså föreskrifva registreringstvång. Häremot gjorde sig dock, enligt hvad i motiveringen anföres, tungt vägande betänkligheter gällande. Dels skulle detta innebära en fullständig förskjutning af utgångspunkten för hela lagstiftningen; i stället för att skapa en lättnad i förhållande till en undantagsbestämmelse i civillagen skulle man i denna införa en ny och för dess system främmande undantagsföreskrift genom att ålägga en enskild grupp af de s. k. ideella föreningarna registreringstvång. Dels skulle nödvändigheten af vissa inskränkningar i de registrerade föreningarnas person- och verksamhetskrets medföra djupa ingrepp i många fackföreningars nuvarande lagligen bestående förhållanden, ingrepp, till hvilkas genomförande medelst tvång tillräcklig anledning hittills saknades.

Förslaget, som den 27 november 1906 hänvisades till ett särskildt utskott, har i riksdagen fått ett mycket ogynnsamt mottagande och blifvit föremål för skarpt klander från nästan alla partier utom den yttersta högern. I den socialdemokratiska partipressen behandlas det med ytterlig

³⁾ § 15. ⁴⁾ § 19. ⁵⁾ s. 24.

skärpa och betecknas såsom en skyddslag för arbetsgifvarna. Genom den sedermera inträffade upplösningen af riksdagen har förslaget behandlings undanskjutits.

Den franska lagstiftningen stod länge på den ståndpunkten, att fackföreningar vore förbjudna, ett förbud, som grundades på samma uppfattning, som intill 1871 var utmärkande för den engelska lagstiftningen i samma ämne, nämligen att dylika förenings syften stode i strid mot näringsfrihetens grundsatser. Sedan berörda förbud under några årtionden faktiskt varit satt ur tillämpning, genomfördes en *lag om fackföreningar (syndicats professionnels) af den 21 mars 1884*, hvilken lag gaf uttryck åt ett principiellt omslag i uppfattningen. Fackföreningarna betraktas nu såsom allmännyttiga inrättningar och kunna genom iakttagande af en del enkla formella föreskrifter vinna en efter fransk måttstock ganska vidsträckt rättspersonlighet.

Med fackföreningar förstås föreningar af personer, som utöfva samma yrke eller liknande yrken eller förbundna yrken, som samverka med hvarandra till åstadkommande af gemensamma produkter. Sådana föreningar få fritt bildas utan tillstånd af regeringen, äfven om de bestå af mer än 20 personer⁶⁾. De få dock icke hafva annat ändamål än undersökning (étude) och skydd af ekonomiska, industriella, handels- och jordbruksintressen⁷⁾.

Stiftarna af fackförening skola till mären i den ort, där föreningen bildas, och i Paris till prefekten i Seinedistriktet ingifva föreningens stadgar och anmäla styrelseledamöternas namn⁸⁾. Styrelseledamöterna skola vara fransmän och åtnjuta medborgerliga rättigheter⁹⁾.

Fackföreningar kunna sammansluta sig till ett förbund (union) för samma ändamål som föreningarnas. Förbundet skall anmäla, af hvilka föreningar det består¹⁰⁾.

Fackföreningarna kunna föra talan inför rätta (ester

⁶⁾ art 2. ⁷⁾ art 3. Något direkt förbud mot sysselsättning med offentliga angelägenheter anses icke ligga häri. *Rosenberg s 49.*

⁸⁾ Ingifvande af stadgar m. m. är obligatoriskt. Deputeradekamraren vidhöll i det längsta den ståndpunkt, att det borde bero af föreningarna själfva, om de ville genom iakttagande af dylika formaliteter vinna juridisk personlighet eller ock äga bestånd därfrutan, men den nuvarande bestämmelsen genomdrefs af senaten (*Les associations professionnelles ouvrières s. 60—61*). ⁹⁾ art. 4 ¹⁰⁾ art 5.

en justice), och förfoga öfver de medel, som de erhålla genom afgifter af medlemmarna. De få dock icke förvärfa annan fastighet än sådan, som är behöflig för deras sammankomster, bibliotek och fackliga undervisningskurser ¹⁾).

Förbunden kunna icke äga fastighet eller föra talan inför rätta ²⁾).

Vid öfverträdelse af föreskrifterna i förevarande lag kan domstol på talan af republikens prokurator förklara föreningen upplöst ³⁾).

De i code pénal meddelade förbuden mot bojkott m. m. upphäfdes. Härmed anses äfven fackföreningarnas civilrättsliga skadeståndsskyldighet i dylika fall i allmänhet vara utesluten ⁴⁾).

Ett förslag till delvis omarbetning af lagen har varit förelagdt parlamentet men synes hittills icke hafva blifvit antaget (åtminstone icke till utgången af 1906). Enligt detta förslag skall begreppet fackförening utvidgas, bl. a. så att förutvarande yrkeskamrater få vara medlemmar af fackföreningar, fackföreningarnas verksamhet skall få utsträckas något utöfver hvad förut föreskrifvits, fackföreningarna skola få fullständig juridisk personlighet (personnalité civile) och fackförbunden skola erhålla en rättskapacitet ungefär motsvarande den, som nu tillkommer fackföreningarna.

Ett lagförslag om tjänstemäns fackföreningar lär i mars 1907 vara förelagdt deputeradekammaren.

Belgien.

Under *lagen om fackföreningar af den 31 mars 1898* lyda föreningar, som med uteslutande syfte att undersöka, skydda och befrämja medlemmarnas yrkesintressen bildats af personer, hvilka inom industri, handel, landthushållning eller s. k. fria yrken med förvärfssändamål (t. ex. skriftställare, uppfinnare) utöfva samma yrke eller liknande yrken eller yrken, som afse frambringandet af samma produkter ⁵⁾).

All verksamhet på det politiska området är föreningarna förbjuden, och ej heller få de verka såsom ömsesidiga understödsföreningar. Enligt förhandlingarna vid lagens tillkomst anses en förening drifva aktiv politik och

¹⁾ art. 16. ²⁾ art. 5. ³⁾ art. 9. ⁴⁾ *Les associations professionnelles ouvrières.* s. 60. ⁵⁾ art 2.

upphöra att vara uteslutande fackförening, så snart någon del af föreningens medel användes för ett politiskt parti eller föreningen understöder kandidater till ett kommunal-, provinsial- eller kammarval.⁷⁾

För att vinna erkännande såsom fackförening med däraf följande förmåner måste en förening af bergverksrådet (Conseil des mines, en ursprungligen för andra ärenden afsedd afdelning af arbetsministeriet) utverka en förklaring, att föreningen är bildad i enlighet med lagens bestämmelser.⁸⁾ Härför erfordras att ingifva stadgarna, en förteckning öfver styrelseledamöterna samt en förklaring af styrelsen, att hos alla föreningens ledamöter förutsättningarna för medlemskap äro för handen.⁹⁾ Stadgarna skola innehålla bl. a. en förpliktelse att vid tvister, som angå föreningen och arbetsvillkoren, samverka med motståndaren för att genom förlikning eller skiljedom bilägga sådana stridigheter.¹⁰⁾

Lagen går så till vida längre än 1884 års franska lag, som de föreskrifna handlingarna icke blott skola ingifvas till bergverksrådet, utan denna myndighet pröfvar deras öfverensstämmelse med lagen och därefter slutgiltigt afgör, om rättspersonlighet skall förlänas föreningen eller icke.

Fackförening skall årligen till bergverksrådet ingifva bl. a. en förteckning öfver styrelseledamöterna samt en öfversikt öfver föreningens inkomster och utgifter.¹⁾ Denna öfversikt offentliggöres emellertid endast med föreningens medgifvande.

En erkänd fackförening är rättssubjekt, men får ej äga och besitta annan fast egendom än den, som erfordras till lokal för föreningens sammanträden, fackskolor och bibliotek o. d. Föreningen får ej heller mottaga gåfvor eller testamenten utan särskildt tillstånd af konungen för hvarje fall.²⁾

Fackförening kan upplösas af domstol på yrkande af allmän åklagare eller någon intressent, om föreningen icke ställer sig till efterrättelse lagens föreskrifter eller använder sina tillgångar till annat ändamål än det i stadgarna angifna.³⁾

⁷⁾ Jfr motiven till det tyska förslaget, s. 47. ⁸⁾ art. 6. ⁹⁾ art. 5. ¹⁰⁾ art. 4: 10. ¹⁾ art. 8. ²⁾ art. 10, 11. ³⁾ art. 14.

Äfven förbund af fackföreningar hafva, om de utslutande bestå af föreningar tillhörande samma eller liknande yrken, på samma sätt rättspersonlighet.⁴⁾

England.

Gällande lagstiftning om fackföreningar har hittills hufvudsakligen innehållits i *fackföreningslagarna (Trade Union Acts) af 1871 och 1876*. Nyligen hafva vissa ändringar tillägg gjorts genom en i december 1906 antagen lag om yrkestvister.

Före 1871 voro fackföreningarna rättslösa.⁵⁾ Enligt engelsk common law voro alla föreningar och alla aftal, som stredo mot näringsfriheten (in restraint of trade), olagliga d. v. s. utan lagligt skydd, och som fackföreningarnas syften ansågos med nödvändighet vara af denna beskaffenhet, voro dessa föreningar själfva i saknad af erkänd rättsställning och alla af dem ingångna aftal utan giltighet, äfven om det särskilda aftalet i och för sig icke stred mot näringsfriheten. Domstolarna togo icke någon som helst befattning med dem. Bl. a. voro därför också fackföreningarnas kassor utan skydd mot oredliga tjänstemän.

Att afhjälpa sistnämnda missförhållande var hufvudsyftet med 1871 års lag, som genom 1876 års lag i vissa afseenden fullständigats.

Med fackförening förstås enligt dessa lagar hvarje öfvergående eller varaktig sammanslutning i syfte att ordna förhållandena mellan arbetare och arbetsgivare eller mellan arbetare och arbetare eller mellan arbetsgivare och arbetsgivare eller att uppställa bindande regler för drifvandet af något yrke eller någon affärsrörelse.⁶⁾

Dylika föreningars syften skola ej längre anses olagliga på den grund att de strida mot näringsfriheten, och föreningarnas aftal eller af dem meddelade uppdrag skola ej af sådan anledning vara eller kunna förklaras ogiltiga.⁷⁾ Denna legalisering afser emellertid icke vissa särskildt uppräknade aftal, beträffande hvilka stadgas, att de genom ifrågavarande lagstiftning visserligen icke förklaras olagliga men ej heller göras exigibla.⁸⁾ Sådana aftal äro bl. a. fackföreningsmedlemmarnas åtaganden att erlagga afgifter

⁴⁾ art. 18. ⁵⁾ *Report of the royal commission on trade disputes*, s. 4, 72. *Ruegg and Cohen*: The present and future of trade unions, s. 4. ⁶⁾ 1876: section 16. ⁷⁾ 1871: sect. 2, 3. ⁸⁾ 1871: sect. 4.

till föreningarna samt öfverenskommelser mellan en fackförening och en annan, t. ex. mellan en arbetsgifvarförening och en arbetarförening.

Ofvannämnda bestämmelser gälla alla fackföreningar.

Genom registrering⁹⁾ kunna sådana föreningar vinna en ytterligare betryggad rättsställning, hvilken visserligen icke innebär juridisk personlighet men medför en del där-
emot svarande förmåner. Registrerade föreningar kunna förvärfva såväl fast egendom intill en viss areal som lös egendom och andra förmögenhetsrättigheter.¹⁰⁾ Sådant förvärf sker emellertid icke i föreningens eget namn utan genom en eller flera förtroendemän, trustees,¹⁾ i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de regler, som gälla om friendly societies. Genom förtroendemannen eller annan i stadgarna angifven tjänsteman kan föreningen jämväl kära och svara i alla frågor, som angå dess egendom eller förmögenhetsrättigheter.²⁾ Föreningen kan vidare utkräfva redovisning af tjänstemän och andra, som i någon egen-
skap omhänderhafva föreningens medel, samt anställa ansvarstalan för förskingring af dylika medel.³⁾

En registrerad fackförening är skyldig att för hvarje år till registreringsmyndigheten ingifva bl. a. en redogörelse för föreningens inkomster, utgifter, tillgångar och skulder.⁴⁾

För återkallande af registreringen gälla i hufvudsak samma regler som enligt Friendly Societies Act.⁵⁾

Hvad den rättsställning, som tillerkänts registrerade fackföreningar, i själfva verket innebär, är i vissa afseenden oklart.⁶⁾ Ostridigt är, att fackföreningarna icke äro juridiska personer i vanlig mening och icke hafva obegränsad rätt att tala och svara. Under de förhandlingar, som föregingo 1871 års lag, var det ifrågasatt att bereda dem en i full omfattning legaliserad ställning, men denna tanke vann icke bifall hvarken hos deras egna representanter eller hos de lagstiftande myndigheterna. Anledningen härtill var särskildt den, att i sådant fall fackföreningarna å ena sidan blifvit berättigade att af sina medlemmar utkräfva uppfyllandet af deras åtaganden mot

⁹⁾ 1871: sect. 6. ¹⁰⁾ 1871: sect. 7. ¹⁾ 1871: sect. 8; jfr 1876: sect. 4. ²⁾ 1871: sect. 9. ³⁾ 1871: sect. 11, 12. ⁴⁾ 1871: sect. 16. ⁵⁾ 1876: sect. 8. ⁶⁾ *Report* s. 4, 5, 72-74; *Ruegg and Cohen* s. 4-9.

föreningarna samt å andra sidan blifvit utsatta för en motsvarande talan från föreningsmedlemmarna. Det förra voro de lagstiftande myndigheterna icke benägna att medgifva, och det senare ansågo fackföreningarna ofördelaktigt såsom lätt utsättande dem för rättegångar. De förklarade sig hellre vilja, att förhållandet mellan dem och föreningsmedlemmarna skulle såsom dittills helt och hållet byggas på förtroende och godvillig öfverenskommelse. Det var alltså med full afsikt man valde en medelväg, enligt hvilken fackföreningarnaingo möjlighet att skydda sina fonder och i öfrigt föra talan angående sin egendom men icke erhöilo någon allmän rättskapacitet.

Frågan, huruvida registrerade fackföreningar skulle kunna göras till föremål för *skadeståndstalan*, omnämndes icke under förhandlingarna beträffande 1871 års lag, och under många år därefter var det faktiskt aldrig ifrågasatt, att sådan talan skulle kunna anställas. Huruvida detta berott därpå, att den icke var lagligen medgifven, eller därpå, att den enligt då gällande processuella regler var förenad med nästan oöfvervinneliga tekniska svårigheter, är omtvistadt.⁷⁾ Det förra torde vara den allmänna uppfattningen.

Ett begrepp, som är af stor betydelse för bedömandet af de engelska fackföreningarnas rättsställning, är »sammansvärjning i syfte att skada (conspiracy to injure)». Efter att ursprungligen hafva afsett vissa särskilda slag af kriminella handlingar har det engelska begreppet »conspiracy» utvecklats till att omfatta såväl kriminell orätt i allmänhet som äfven civil orätt.⁸⁾

Det utmärkande för kriminell sammansvärjning var enligt common law en öfverenskommelse att begå en olaglig handling eller att företaga en laglig handling med olagliga medel. Förseelsen var fullbordad med öfverenskommelsen, oafsedt om handlingen kom till stånd och oafsedt om den i så fall förorsakade skada.⁹⁾ På grund af dessa regler hade domstolarna före 1871 i en del fall såsom kriminell sammansvärjning bedömt vanliga strejkhandlingar, hvilka icke inneburit något, som utfördt af en ensam person skulle hafva varit förbjudet enligt vare sig kriminell eller civil lag.¹⁰⁾ Till före-

⁷⁾ *Report* s. 3; *Ruegg and Cohen* s. 9—11, 14—17. ⁸⁾ *Report* s. 77—78. ⁹⁾ *Report* s. 12, 78. ¹⁰⁾ *Report* s. 13.

byggande af en sådan tillämpning genomfördes 1871 vissa ändringar i strafflagen och antogs därefter 1875 *lagen om sammansvärjning och skydd för egendom (Conspiracy and Protection of Property Act)*. Enligt denna ¹⁾ kan en öfverenskommelse att företaga eller förmå någon annan att företaga något för åstadkommande eller understödjande af en yrkestvist mellan arbetsgifvare och arbetare icke blifva föremål för talan såsom sammansvärjning, om en dylik handling, företagen af en ensam person, icke skulle vara straffbar såsom en förseelse.

Civil sammansvärjning skiljer sig såtillvida från kriminell sammansvärjning, som den förra icke är fullbordad med själfva öfverenskommelsen utan måste taga sig uttryck i någon handling, af hvilken skada uppstår.²⁾ Enligt den tolkning, som gjort sig gällande i Englands högsta domstol, öfverhuset, berördes icke den civila sammansvärjningen af 1875 års lagstiftning. Dess begrepp saknade fortfarande begränsning i lag. Af domstolarna hade stundom gifvits en mycket vidsträckt omfattning åt det samma, i det att därunder innefattats hvarje sammanslutning af två eller flera personer för att utan laga skäl och ursäkt³⁾ afsiktligt förorsaka skada, under förutsättning att de med sammanslutningen afsedda handlingarna icke voro lagstridiga för en enskild, i hvilket fall en kriminell sammansvärjning förelåg.⁴⁾ Med en sådan tolkning af lagen befinna sig arbetare, som invecklats i en arbetstvist, i en mycket ogynnsam ställning.⁵⁾ Då strejken är ett industriellt krigstillstånd förefinnas med nödvändighet alla betingelserna för en civil sammansvärjning: skada, afsikt att skada, sammanslutning i syfte att skada. Såsom laga skäl och ursäkt kan i regel icke åberopas annat än det egna intresse, som förmått arbetarna till strejken, och äfven om det icke skulle finnas något hinder att godkänna denna ursäkt, är en jury sällan benägen därtill.

Den skadeståndsskyldighet, som ålades på grund af civil sammansvärjning, var emellertid icke af någon allvarlig betydelse för fackföreningsväsendet, så länge anspråken riktades mot de strejkande föreningsledamöterna

¹⁾ sect. 3. ²⁾ *Report* s. 13, 81. ³⁾ Frånvaron häraf behöfver ej styrkas af kändanden, utan är det svaranden, som har att styrka dylik ursäkt, om han åberopar densamma. *Report* s. 86. ⁴⁾ *Report* s. 85—86. ⁵⁾ *Report* s. 88.

eller deras ledare personligen. Annat blef förhållandet, då fackföreningarna själfva med sina fonder gjordes ansvariga. I detta afseende beteckna de domar, som 1901 meddelades i den bekanta Taff-Vale-saken⁵⁾, ett omslag.

Järnvägsbolaget Taff-Vale Railway Company anhängigjorde rättegång mot järnvägsmännens fackförening, en enligt 1871 års lag registrerad förening, med yrkande om ersättning för den skada, som förorsakats genom en sammansvärjning i syfte att förmå järnvägspersonalen att bryta sina kontrakt samt att genom strejkpostering och på annat sätt olagligt inverka på järnvägstrafiken. Då vederbörande underdomstol upptog målet och meddelade ett preliminärt föreläggande däri, besvärade sig fackföreningen häröfver på den grund, att en registrerad fackförening icke vore skyldig att ingå i svaromål på en skadeståndstalan. Öfverrätten (the Court of Appeal) upphäfde föreläggandet, men öfverhuset fastställde detsamma under förklaring, att skadeståndstalan kunde väckas mot en registrerad fackförening under dess registrerade benämning. Målet återkom därefter till underrätten, och svarandena dömdes att i skadestånd utgifva 23,000 £, hvilken summa sedermera utbetalats af fackföreningens fonder. Motiverna⁶⁾ till dessa domar innehöllo bl. a., att då lagstiftningen gäfve en sammanslutning af individer förmåga att äga egendom och handla genom ombud, häraf med nödvändighet följde ett ansvar intill egendomens värde för dylika ombuds handlingar. Vid erkännande af särskildt bildade rättssubjekt vore det, i brist på uttryckligt stadgande i motsatt riktning, lagstiftningens mening, att ett sådant rättssubjekt skulle hafva samma skyldigheter och dess fonder vara underkastade samma ansvar, som allmän lag för motsvarande handlingar ålade en enskild person. De handlingar, öfver hvilka klagan förts, vore föreningens handlingar; de hade begåtts af dess agenter under anordnandet och ledningen af en strejk. Att anordna och leda strejker vore ett af föreningens hufvudändamål och fullkomligt lagligt; men då föreningen inläte sig på ett sådant företag, åtog den sig också ansvaret för det sätt, hvarpå strejken utfördes.

⁵⁾ *Report* s 3. ⁶⁾ *Ruegg and Cohen* s. 12-14.

Taff-Valedomen väckte ett utomordentligt uppseende. Fackföreningarna sågo sin ställning i hög grad hotad, då handlingar, som ingingo i deras regelbundna verksamhet, kunde föranleda skyldighet att gilda skadestånd, som fick uttagas ur deras fonder. För att undersöka frågan till-sattes en kungl. kommitté af fem personer, som den 15 januari 1906 afgaf sitt utlåtande. I detta, om hvilket tre komittéledamöter förenat sig, föreslogos åtskilliga bestämmelser till tryggande af fackföreningarnas ställning ⁷⁾, bl. a., att inskränka tillämpningen af begreppet civil sam-mansvärjning, att skydda föreningarna mot ansvar för åtgärder, som icke företagits af deras centrala myndig-heter utan af representanter för underafdelningar, som därtill saknat bemyndigande, samt att uppdraga en gräns mellan fackföreningarnas understödsfonder och öfriga fon-der i syfte att de förra icke skulle få tillgripas för skade-stånd. Något allmänt fritagande af fackföreningar från skadeståndsskyldighet föreslog kommittén icke, utan skulle lagstiftningen i hufvudsak få kvarstå på den ståndpunkt, åt hvilken Taff-Valedomen gifvit uttryck. En bestäm-melse i motsatt riktning skulle, enligt hvad kommittén anförde ⁸⁾, strida mot själfva idén af lag, ordning och rättvisa. Fackföreningarna kunde icke gärna sträcka sina anspråk längre än till att betraktas såsom allmännyttiga inrättningar. Dylika funnes emellertid af många olika slag, och det vore ingen anledning, hvarför fackföre-ningarna mera än andra skulle stå utanför lagens rår-märken. Ett sådant anspråk hade verkligen i äldre tider den kyrkliga myndigheten framställt mot den världsliga, men det hade ständigt tillbakavisats. Hvad som förväg-rats religionen borde icke beviljas fackföreningsrörelsen.

Kommitténs framställningar upptogos delvis i ett lag-förslag, som den engelska regeringen förelade 1906 års parlament. Detta förslag tillfredsställde emellertid icke fackföreningarna eller deras representanter, utan dessa framlade ett eget lagförslag, hvilket gick ut på att helt och hållet omöjliggöra fackföreningars dömande till skade-stånd. Då den allmänna uppfattningen syntes vara till förmån för det senare förslaget, öfvergick äfven regeringen till detsamma, och på grundvalen däraf antogs — sedan

⁷⁾ Report s. 16 — 17. ⁸⁾ Report s. 8.

öfverhuset gjort några oväsentliga ändringsförslag, från hvilka det i allmänhet fick afstå — *lagen om yrkestvister (Trade Disputes Act) af den 21 december 1906.*

De viktigaste bestämmelserna i denna lag äro följande.

En åtgärd, som två eller flera personer enligt öfverenskommelse företagit till åstadkommande eller understödjande af en yrkestvist, kan icke blifva föremål för skadeståndstalan, om den, företagen utan öfverenskommelse, icke kan göras till föremål för en dylik talan.⁹⁾

En åtgärd, som en person företagit till åstadkommande eller understödjande af en yrkestvist, skall icke kunna blifva föremål för skadeståndstalan endast på den grund att därigenom någon annan person förmåtts att bryta ett arbetsaftal.

Bestämmelsen om fackföreningarnas fritagande från skadeståndsskyldighet innehåller, att talan mot en fackförening, vare sig af arbetare eller af arbetsgifvare, eller mot medlemmar eller tjänstemän (officials) i en sådan förening å deras egna och öfriga medlemmars vägnar, på grund däraf att någon åtgärd af beskaffenhet att kunna medföra skadeståndsskyldighet påstås vara företagen af fackföreningen eller för dess räkning, icke skall upptagas till handläggning af någon domstol. Härigenom skall dock ej göras ändring i förtroendemännens skyldighet att ingå i svaromål enligt section 9 i 1871 års lag, så snart det icke är fråga om skadeståndsskyldighet på grund af en åtgärd till åstadkommande eller understödjande af en yrkestvist.

Om man vill försöka att för sig klargöra de grunder, på hvilka sistnämnda lag är byggd, synes man hafva att söka dem på det politiska och det sociala området men icke på det juridiska. Att lagen är en undantagslag, som från rent juridisk synpunkt icke är hållbar, torde i allmänhet erkännas äfven af dess anhängare. I parlamentsdebatterna lära nästan uteslutande sociala hänsyn hafva framhållits, och de juridiska skäl, som i litteraturen stundom anförts till försvar för en dylik lagstiftning, äro icke mycket vägande.¹⁰⁾ Ett sådant skäl har man velat finna

⁹⁾ Härigenom undanröjes för arbetstvister begreppet civil sammansvärning såsom själfständig grund för skadeståndstalan. ¹⁰⁾ Se bl. a. The Report of the Royal Commission on Trade Disputes af W. M. Geldart i The Economic Journal, London juni 1906.

däri, att fackföreningarna lätt gjordes ansvariga för handlingar af underordnade personer, som i själfva verket icke erhållit bemyndigande till desamma af föreningarnas ledare. Häremot har emellertid invändts, att en sådan obillighet kan förekomma mot arbetsgifvare och hufvudmän äfven under många andra förhållanden, och att botemedlet där-
emot ligger i förbättrade bestämmelser om ansvarigheten för ombuds handlingar men icke i en exceptionell behandling af fackföreningarna. — Såsom ett annat skäl har an-
förts, att arbetares fackföreningar vore i en ofördelaktig ställning såtillvida, som de för sina ändamål måste hafva stora fonder samlade, under det att arbetsgifvarnas före-
ningar kunde snabbt uppbringa medel vid förekommande behof och därför icke behöfde hafva några fonder, som vore utsatta för att tillgripas för skadestånd. Härtill
har genmälts, att arbetsgifvarnas egendom ansvarar för deras gemensamma handlingar lika väl, om den är i hvars och ens enskilda besittning, hvaremot det vore fruktlöst
att rikta skadeståndstalan mot arbetarnas enskilda egen-
dom. — Vidare har framhållits,¹⁾ att den föreslagna an-
svarsfriheten skulle vara en af billigheten påfordrad mot-
svarighet till fackföreningarnas oförmåga att göra vissa
slags aftal rättsligt gällande mot föreningsmedlemmarna.
Men från andra sidan har påståtts, att dessa två saker
icke hafva något med hvarandra att skaffa.

De verkliga skälen — till den del man icke vill finna
dem i beroendet af arbetarpartiets växande politiska
makt — ligga väl i erkännandet af fackföreningarnas
sociala betydelse och en i samband härmed stående upp-
fattning, att arbetarnas ställning i lönestriden är i och
för sig så ofördelaktig, att det för skapandet af likstäl-
lighet mellan dem och arbetsgifvarna är nödvändigt, att
fackföreningarnas fonder bevaras, äfven om sådant icke
kan ske utan uppoffrande af juridiska principer. Några
större vådor synes man icke se häri. Fackföreningarnas
arbete för den sociala freden och än mer deras verksam-
het såsom understödsföreningar erhålla mycket beröm.

En medelväg mellan fackföreningarnas likställande
med juridiska personer och deras fullständiga undantagande
från skadeståndsskyldighet skulle det hafva varit, om man

¹⁾ Jfr. *Report* s 75.

föreskrifvit, att de till understödsändamål afsatta fonderna icke finge tillgripas för skadestånd. För en sådan anordning kunde billighetsskäl anföras, så mycket mer som andel i dessa fonder kan tillkomma äfven personer, hvilka ej längre äro fackföreningsmedlemmar. En förutsättning vore emellertid, *dels* att en bestämd gräns uppdroges och fastsloges mellan fonder för olika ändamål, hvilket knappast låte sig göra utan att fackföreningarnas räkenskaper blifve föremål för offentlig kontroll, *dels* att fackföreningarna afstode från rätten att vid behof använda äfven understödsfonderna för stridsändamål, hvartill de säkerligen ej vore villiga. Det har äfven ansetts, att en dylik bestämmelse, om den skulle meddelas, borde afse endast fonder för understöd vid sjukdom och ålderdom men ej fonder för understöd vid arbetslöshet. Gränsen mellan understöd vid oförvållad arbetslöshet och understöd vid strejker vore nämligen alltför sväfvande. På andra håll åter — bl. a. af minoriteten i den kungl. kommittén²⁾ — bestri- des helt och hållet, att det vore rättvist, om understödsfonderna fritoges från ansvar. Skyldigheten att fullgöra förpliktelser till tredje man och ersätta den skada man vållat borde nämligen gå före tillgodoseendet af det egna intresset att erhålla understöd.

Amerikas för-
enta stater.

Den amerikanska rättsåskådningen i förevarande ämne har varit och är delvis ännu byggd på engelsk common law. T. ex. begreppet »conspiracy» har äfven i Amerika haft stor betydelse.

Förbundsregeringen och nio stater hafva meddelat föreskrifter om fackföreningars och andra arbetarföreningars rättspersonlighet. I vissa fall äro särskilda lagar utfärdade uteslutande för arbetarföreningarna, i andra fall upptagas dessa föreningar bland vetenskapliga, religiösa m. fl. ideella föreningar. Arbetarföreningarna föredraga emellertid i regel att icke förvärfva rättspersonlighet.

Den viktigaste speciallagen om fackföreningars rättspersonlighet är *förbundslagen om nationella fackföreningar af den 29 juni 1886*. Enligt densamma förstås med en »national trade union» hvarje arbetarförening med två eller flera underföreningar i förenta staternas stater eller territorier, som har till syfte att förskaffa sina medlemmar

²⁾ Report s. 71.

ökad utbildning och duglighet, höja deras allmänna intelligens och förbättra deras karaktär, reglera deras löner, arbetstider och öfriga arbetsvillkor, skydda deras enskilda rätt i yrkesutöfningen samt samla fonder till understöd åt sjuka, invalider och arbetslösa eller aflidna föreningsmedlemmars familjer så ock för andra ändamål, för hvilka arbetare lagligen kunna sammansluta sig till ömsesidigt skydd och gagn. Dylika föreningar kunna erhålla juridisk personlighet genom att ingifva sina stadgar till registratorn i Columbiadistriktet. De hafva därefter rätt att kära och svara samt att förvärfva såväl fast som lös egendom, dock att föreningen må innehafva endast så mycken fastighet, som är behöflig för dess omedelbara ändamål.

En senare kongressakt af den 1 juni 1898 föreskrifver, att vid hvarje förläning af rättspersonlighet på grund af ofvannämnda lag stadgarna skola innehålla föreskrift om, att medlemskapet upphör för den föreningsmedlem, som under strejk, lockout eller bojkott begår våld å person eller egendom eller föranleder därtill eller genom våld eller hot söker afhålla andra från arbete. Vidare förutsättes, att medlemmarna i en förening icke personligen svara för dennas handlingar, skulder eller andra förpliktelser, liksom föreningen icke svarar för sina medlemmars eller andras olagliga handlingar.

Mot olagliga åtgärder anlitas skadeståndstalan, straff och förbud. Enligt hvad det framhålles, förekommer ofta, att, då anklagade fackföreningsmedlemmar icke äro i besittning af någon utmättningsbar egendom, en dom mot dem icke blir till något gagn för kåranden; och äfven om skadeståndet kan indrivas, står detsamma i nästan alla fall icke i något förhållande till den lidna skadan, som ofta knappt kan godtgöras. Att föreningarnas fonder skulle kunna tillgripas, synes icke vara ifrågasatt.

Den amerikanska fackföreningsrörelsen intager en särskild ställning i det afseendet att de socialistiska iderna haft svårt att vinna insteg ³⁾.

I Nya Syd-Wales finnes en lag af den 10 december 1901 angående yrkesföreningars inregistrering och erkännande såsom juridiska personer m. m.

Austr. alien.

³⁾ Se *Ralston*: Fackföreningarnas rättsställning i förenta staterna, i Archiv für Socialwissenschaft und Socialpolitik, 1905.

Norge.

Det lagförslag om fackföreningar, som förelades 1902 — 1903 års storting, afsåg icke att ordna dylika föreningsprivaträttsliga ställning utan att skydda föreningsrätten och i samband därmed åvägabringa bestämmelser om medling och skiljedom i arbetstvister. Sålunda stadgades i förslaget straff för den, som på otillbörligt sätt eller vid arbetsaftal eller genom bestämmelse i arbetskontrakt eller reglemente sökte hindra någon att bilda eller deltaga i bildandet af en fackförening eller att utöfva inflytande på någons inträdande eller kvarstående såsom medlem i en registrerad fackförening eller på hans deltagande i en sådan förening. Registrering skulle ske hos vederbörande regeringsdepartement och icke kunna vägras, med mindre föreningen tidigare varit registrerad men utesluts ur registret. Till gengäld för det skydd en registrerad fackförening åtnjöte skulle den hafva vissa skyldigheter att medverka till arbetstvisters lösning genom medling och skiljedom. — Vid förslagets behandling i odelstinget gjordes (på yrkande af professor Hagerup) i detsamma vissa ändringar gående ut på att stadga straff äfven för den, som på otillbörligt sätt sökte hindra en arbetsgifvare att antaga eller behålla arbetare eller tvinga någon att lämna sitt arbete eller afhålla någon från att söka arbete. Syftet med dessa förändringar var, att förslaget skulle komma att innebära skydd icke blott *för* fackföreningarna eller de arbetare, som ville ingå i sådana, utan äfven *mot* fackföreningarna för arbetsgifvare och arbetare, som icke tillhörde dylika föreningar. Efter dessa förändringar förlorade förslaget allt intresse för dem, från hvilka det utgått. Det lades till handlingarna och har därefter icke återkommit. — Fackföreningarnas ställning i privaträttsligt hänseende vidrördes icke under förhandlingarna. Förmodligen har något behof af lagstiftning härom icke framträtt.

Prejudikat.

Till sist torde det vara lämpligt att undersöka, i hvad mån det, såsom ofta uppgifves, verkligen förhåller sig så, att gällande svensk praxis vägrar att erkänna ideella föreningar såsom rättssubjekt. I detta afseende finnas några prejudikat. Frågan har gällt, antingen huruvida dylika föreningar kunde erhålla lagfart å fastighet, eller också

huruvida de kunde föra talan inför rätta. Man synes emellertid kunna förutsätta, att de beslut, som meddelats i ettdera af dessa ämnen, äga giltighet äfven för det andra liksom för tillerkännande eller fränkännande af rättspersonlighet öfver hufvud taget. Att, såsom i Tyskland föreslagits, godkänna alla föreningar med en viss stadga i organisationen såsom parter inför rätta, men fordra offentligt erkännande för förmågan att förvärfva rättigheter, som skola inskrifvas i fastighetsbok, torde här icke hafva varit ifrågasatt.

1) *Västerhanninge missionsförening* sökte lagfart å en af föreningen inköpt fastighet.

Häradsr:n yttrade, att som icke visadt blifvit, att ifrågavarande missionsförening kunde förvärfva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter,

funne häradsr:n ansökningen icke kunna bifallas.

Häröfver anfördes besvär i en af sex personer under-tecknad skrift, och styrktes medelst protokollsutdrag, att föreningen valt dessa personer till styrelse. Vidare upplystes bl. a., att föreningen saknade stadgar.

Svea hofrätt yttrade, att som föreningen, enligt hvad handlingarna utmärkte, icke vore ett sådant ordnadt samfund, att densamma lagligen kunde förvärfva fast egendom, blefve det slut, hvartill häradsr:n i målet kommit, af hofr:n fastställdt.

Målet föredrogs den 12 maj 1898 i *HD* (justitieråden *Lilienberg, Huss, Carlson, Petersson* och *Ramstedt*), hvarvid *HD* ej fann skäl att i hofr:ns utslag göra ändring. (N. J. A. 1898 s. 196 ⁴).

2) *Blåbandsföreningen »Strid och Seger»* anhängiggjorde rättegång mot S. Bergman på grund af ett utaf henne med föreningen ingånget aftal.

Vid häradsr:n företeddes föreningens stadgar, som angåfvo dess ändamål, villkoren för inträde i föreningen, huru styrelsen skulle sammansättas samt grunderna för rösträtt, röstberäkning och fattande af beslut å förenings-sammanträden.

Bergman förklarade sig icke vilja ingå i svaromål,

⁴) Af detta prejudikat torde man vara berättigad att draga den — för öfrigt själfklara — slutsats, att en förening utan stadgar icke kan godkännas såsom rättssubjekt.

enär föreningen icke vore behörig att vid domstol kära och svara. Föreningens stadgar vore nämligen icke godkända af vederbörande myndighet och följaktligen icke bindande i förhållande till tredje man. Därest en sådan förening ville uppträda såsom kärande, finge föreningens samtliga ledamöter därom förena sig.

Denna invändning bestreds af föreningen.

Häradsr:n yttrade, att enär ifrågavarande förening icke vore någon förening för ekonomisk verksamhet eller eljest af sådan beskaffenhet, att registrering af föreningen eller fastställelse af dess stadgar vore i lag föreskrifven,

men föreningen genom antagande af stadgar dock borde anses såsom en så ordnad förening, att den såsom sådan kunde ingå aftal,

funne *häradsr:n* med ogillande af Bergmans invändning skäligt förklara föreningen berättigad att mot Bergman påyrka fullgörandet af den genom det företedda kontraktet af henne gjorda utfästelsen och således behörig att i saken föra kärandetalan.

Häradsr:n meddelade tillika beslut i själfva saken.

Svea hofrätt gjorde ej ändring häri.

N. revisionen däremot hemställde, att som på grund af hvad i saken blifvit upplyst rörande föreningen, densamma icke torde kunna anses vara en sådan förening, som ägde vid domstol föra talan,

Kungl. Maj:t måtte pröfva rättvist, med ändring af domstolarnas beslut i fråga om Bergmans skyldighet att ingå i svaromål samt med undanröjande af domstolarnas beslut i öfrigt, förklara föreningens i saken förda talan ej kunna komma under pröfning.

En revisionssekreterare hemställde om fastställande af hofrättens dom.

Då saken föredrogs i *HD.*, yttrade en ledamot (justitierådet *Petersson*), med hvilken två andra ledamöter (justitieråden *Skarin* och *Wijkander*) instämde:

Enär mot Bergmans bestridande icke i saken kan anses vara ådagalagdt, att föreningen Strid och Seger är ett samfund, som kan förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter eller inför domstol kära och svara,

pröfvar jag lagligt att, med upphäfvande af domstolarnas beslut, lämna den för föreningen i saken förda talan utan afseende.

Tre justitieråd (*Afzelius, Lindbäck och Ramstedt*) fastställde hofr:ns dom.

Ett justitieråd (*Thollander*) fann ej skäl göra ändring i domstolarnas beslut, såvidt föreningen förklarats behörig att i saken föra talan, men ogillade käromålet på sakliga skäl.

Kungl. Maj:ts dom, som afgafs den 13 mars 1900, affattades enligt den förstnämnda meningen (N. J. A. 1900 s. 98)⁵⁾.

3) *Ornsköldsviks brödraförsamling* sökte lagfart å en inköpt tomtplats och företedde härvid stadgar innehållande bestämmelser om församlingens ändamål, villkoren för inträde i församlingen, val af föreståndare, kretsföreståndare, styrelse och revisorer, års- och revisionsberättelser, årsmöte och reglerna för stadgeändringar. 9 § var af följande lydelse:

»Församlingens ekonomiska angelägenheter ombesörjas af fem årligen tillsatta diakoner, hvilka inom sig själfva välja ordförande, vice ordförande, sekreterare och kassaförvaltare. För besluts fattande måste minst tre diakoner vara närvarande. Diakonerna, som ansvara för församlingens medel och verkställa dess beslut, sammanträda, då behöfvet kräver. Diakonval verkställles med slutna sedlar men kan äfven ske öppet, om alla de närvarande därom enas.»

Rådstufvur:n yttrade, att som församlingen icke kunde anses vara ett sådant ordnadtt samfund, att detsamma lagligen kunde förvärfva fast egendom,

funne rådstufvur:n förevarande ansökning icke kunna bifallas.

Häröfver anfördes å församlingens vägnar besvär. Då församlingen icke vore en sådan förening, som omförmdes i 1 § af lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet, kunde registrering af församlingen ej erhållas. Denna omständighet borde dock icke utgöra hinder för lagfart å fånget till ifrågavarande fastighet.

Rådstufvur:n i infordradt utlåtande erinrade, att, därest för främjande af abstrakta ändamål af ett eller annat

⁵⁾ Såvidt af redogörelsen framgår, synes denna förening hafva haft stadgar, som icke gäfvö särskild anledning till anmärkning. Den godkändes också såsom part af häradsrt och hofrt, och äfven i HD. var pluraliteten i detta afseende till föreningens förmån.

slag så lösligt hopkomna sällskap som det ifrågavarande skulle tillåtas att vinna lagfart å egendom, uppkomme oreda och svårigheter, hvilka icke vore förenliga med ett ordnad samhällsskick, och att ingen funnes, som i förevarande fall kunde anses vara såsom ägare ansvarig för egendomen.

Svea hofr:t fann ej skäl att göra ändring i rådstufvur:ns utslag.

På uppdrag af församlingen anförde P. P. Waldenström besvär. Han erinrade, att församlingens stadgar angåfve hennes ändamål och organisation samt bestämde handhafvandet af hennes ekonomi äfvensom sättet för eventuell ändring af stadgarna, samt uppgaf, att församlingen förut haft lagfart å fastighet.

Utlåtande infordrades från rådstufvur:n, som åberopade hvad den i hofr:n anført med tillägg, att bestämmelserna i stadgarna angående församlingens ekonomiska förhållanden vore af så obestämd art, att fullt fog måste anses hafva förelegat för underdomstolarna att icke bifalla ansökningen.

Målet föredrogs den 21 april 1902 i HD; och som genom hvad i målet förekommit finge anses ådagalagdt, att brödräförsamlingen vore ett sådant samfund, som lagligen kunde förvärfva fast egendom,

funno HD:s flesta ledamöter (just.-råden *Lilienberg, Huss, Afzelius, Wijkander, Bohman* och *Cassel*) hinder i det af rådstufvur:n angifna afseende ej möta för lagfarts beviljande å ifrågavarande fastighet;

till följd hvaraf, med undanröjande af domstolarnas beslut, ärendet visades åter till rådstufvur:n, som hade att detsamma på anmälan åter företaga och därmed vidare lagligen förfara.

En ledamot (just.-rådet *Petersson*) fann ej skäl att i hofr:ns utslag göra ändring. (N. J. A. 1902 s. 160).

4) *Öfre Nättra luterska missionsförening* sökte lagfart å en till föreningen skänkt tomtplats.

Häradsr:n yttrade, att enär rätt till jordförvärf icke kunde anses tillkomma sökande till sin beskaffenhet så obestämd som missionsföreningen.

funne häradsr:n förevarande ansökning om lagfart icke kunna bifallas.

Föreningen anförde besvär med företeende af stadgar,

som bland annat innehöllo bestämmelser om föreningens ändamål, villkoren för inträde i och uteslutning ur densamma, förande af medlemsförteckning, huru styrelsen skulle sammansättas samt reglerna för besluts fattande och för beslutförhet, om årsmöte, revisorsval, stadgeändringar och föreningens upplösning. Beträffande föreningens egendom var stadgadt, att föreningens missionshus tillhörde uteslutande föreningen och ingen enskild medlem hade rätt att göra anspråk på andel däri, samt att om upplösning skedde eller föreningens verksamhet bedrefves i uppenbar strid mot de i stadgarna angifna grunder, all föreningens egendom med full äganderätt öfverginge till evangeliska fosterlandsstiftelsen.

Spea hofr:t yttrade (ex inc.), att som föreningen, enligt hvad handlingarna utmärkte, icke vore ett sådant ordnadt samfund, att densamma lagligen kunde förvärfva fast egendom,

blefve det slut, hvartill häradsr:n i ärendet kommit, af hofr:n fastställt.

Föreningen fullföljde sina besvär. Domhafvanden i infordradt utlåtande fann fortfarande ansökningen icke böra bifallas.

Målet föredrogs den 9 juni 1902 i *HD*; och som genom hvad i målet förekommit finge anses ådagalagdt, att föreningen vore ett sådant samfund, som lagligen kunde förvärfva fast egendom,

funno *HD:s* flesta ledamöter (just.-råden *Afzelius*, *Wijkander*, *Thollander*, *Cassel* och *Grefberg*) hinder i det af domstolarna angifna afseende ej möta för lagfarts beviljande å ifrågavarande fastighet;

till följd hvaraf, med undanröjande af domstolarnas beslut, ärendet visades åter till häradsr:n, som hade att detsamma på anmälan företaga och därmed vidare lagligen förfara.

Två ledamöter (just.-råden *Norberg* och *Hellström*) funno ej skäl att göra ändring i hofr:ns utslag. (N. J. A. 1902, s. 221).

5) Ett ytterligare rättsfall, som afser förenings godkännande såsom part inför domstol, skiljer sig från det under 2) omnämnda däri, att någon invändning beträffande föreningens egenskap af rättspersonlighet icke framställdes.

Målet gällde skyldighet för *Sköfde köpmannaförening* att fullgöra en af föreningen ingången borgensförbindelse.

Rådstufvur:n och hof:r:n ogillade käromålet.

Fråga om föreningens rättspersonlighet väcktes först i HD, där en ledamot (just.-rådet *Herslow*) yttrade:

»Enligt de för *Sköfde köpmannaförening* gällande af kbfhde i Skaraborgs län den 21 mars 1895 fastställda stadgar har denna förening till ändamål att, såsom orden lyda, besörja de angelägenheter, som på föreningens handläggning kunna ankomma för befrämjandet af handelns förkofran där på platsen, lämna ledamöterna tillfälle att vid sammanträde utbyta åsikter i allmänna frågor och ämnen samt understödja behöfvande af handelskåren. Föreningen har icke blifvit i den i lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 föreskrifna ordning registrerad, och följaktligen må, jämlikt 2 § i sagda förordning, föreningen, såvida den är att hänföra till sådan association, hvarom nämnda lag handlar, icke betraktas såsom en från delägarnas personer skild själfständig rättspersonlighet eller inför domstol uppträda såsom part, vare sig kärande eller svarande. Skulle däremot denna förening vara att anse såsom en association af annan art än den i berörda lag åsyftade, så är att märka, att åtagandet af den borgensförbindelse, som blifvit i föreningens namn ingången, icke är förenligt med föreningens i stadgarna för densamma bestämda ändamål; och vid sådant förhållande kunna, äfven om föreningen lagligen må betraktas såsom själfständig bärare af rättigheter och skyldigheter, medlemmar af föreningen icke anses hafva ägt behörighet att i ifrågavarande afseende förplikta föreningen. Talan på grund af denna borgen må därför enligt min mening icke riktas mot föreningen men väl mot de enskilda personer, hvilka i egenskap af medlemmar i föreningen deltagit i beslutet om ingående af förbindelsen. Någon talan mot dem personligen är emellertid icke i saken förd. På dessa grunder finner jag firmans hos K. M:t fullföljda talan icke föranleda ändring i det slut, hvartill domstolarna i saken kommit.»

Öfriga ledamöter funno skäligt med upphäfvande af domstolarnas beslut bifalla käromålet. K. M:ts dom utgafs den 11 oktober 1900. (N. J. A. 1900 s. 385.)

6) M. P. L. Norén hade förskingrat medel, som han haft

om händer dels såsom platsexpeditör hos *Svenska järn- och metallarbetärförbundets underafdelning i Malmö*, dels i egenskap af kassör hos styrelsen för en af afdelningen bildad *valmansförening*.

Efter angivelse af ledamöter i afdelningens styrelse ställde stadsfiskalen i Malmö Norén under åtal vid rådstufvur:n därstädes.

Norén invände följande. De, som uppträdtt såsom målsägande i målet, vore ej därtill behöriga. Förbundet vore ej någon juridisk person, som kunde kära och svara inför domstol; än mindre vore förbundets organisation med afdelningar, styrelser o. s. v. genom lag reglerad. De uppgifna målsägandena vore därför behöriga parter endast såvidt målet rörde deras egna personer, och det ålåg dem att visa, i hvad mån Norén ej redovisat medel, som de anförtrott honom.

Åklagaren anmärkte, att de, hvilka uppträdtt såsom målsägande, vore ansvariga för de kassor, i hvilka brist funnes.

Rådstufvur:n fann det vara styrkt, att målsägandena häftade i ansvar för de förskingrade medlen och alltså vore behöriga att föra talan, samt fällde Norén till ansvar.

Norén anförde besvär under vidhållande bl. a., att som hvarken afdelningen eller valmansföreningen varit juridisk person, målsägandena icke kunnat mot Norén föra ansvarstalan vare sig såsom medlemmar eller som styrelseledamöter i nämnda korporationer.

Hofr:n fann ej skäl att i rådstufvur:ns utslag göra ändring.

Norén fullföljde sina besvär, hvilka å motsidan bestredos.

Vid sakens afgörande i *HD* den 7 februari 1905 funno samtliga ledamöter (just.-råden *Huss*, *Lindbäck*, *Cassel*, *Grefberg* och friherre *Marks von Würtemberg*) ej skäl till ändring i domstolarnas beslut i fråga om Noréns invändningar angående målsägandenas behörighet. (N. J. A 1905 s. 70.) ⁶⁾

⁶⁾ Frågan om berörda föreningars befogenhet att föra talan synes här icke hafva kommit under pröfning, enär de såsom målsägande uppträdande personerna ansågos för egen del vara behöriga i sådant afseende.

7) Ett ytterligare prejudikat afser föreningen *G. T. B.* i Göteborg med ändamål, enligt stadgarna, att befrämja svagdrickstillverkningen samt motverka en osund och skadlig konkurrens inom yrket. I ett af föreningen anhängiggjort mål uppstod fråga, huruvida föreningen vore en förening för ekonomisk verksamhet enligt 1895 års lag eller icke, samt huruvida föreningen, som icke var registrerad, ägde befogenhet att föra talan inför rätta.

HD (just.-råden *Herslow, Norberg, Lindbäck, Hellström, Billing, Bohman* och *Grefberg*) yttrade i sådant hänseende i dom den 20 februari 1899, att enär ifrågasvarande förening, med hänsyn till hvad angående dess ändamål blifvit upplyst, icke kunde anses vara af beskaffenhet att äga inför domstol eller annan myndighet föra talan,

lämnades hvad som å föreningens vägnar anförts utan afseende. (N. J. A. 1899 s. 76.)⁷⁾

Af dessa prejudikat synes framgå, att det icke mött hinder för föreningar, hvilka haft en tämligen stadgad organisation, att af *HD* vinna erkännande såsom rättssubjekt. De lägre instanserna hafva däremot i allmänhet förhållit sig mera afvisande, i fråga om behörigheten att uppträda såsom part inför domstol dock under förutsättning att invändning i sådant afseende blifvit gjord. Sannolikt hafva emellertid olägenheter för föreningarna förekommit i väsentligt större omfattning, än dessa prejudikat angifva, då många dylika frågor säkerligen icke fullföljts till *HD*.

⁷⁾ Då rättskapacitet fränkandes föreningen på grund af upplysningar, som erhållits angående dess *ändamål*, torde häri ligga, att den ansågs såsom en förening för ekonomisk verksamhet, under hvilken förutsättning den, såsom oregistrerad, icke kunde äga rättspersonlighet, hurudan än dess organisation var.

INNEHÅLL.

	SID.
Skillnaden mellan föreningar och närslående rättsbild- ningar	3—19
Föreningslagstiftningens hufvudprinciper	20—24
Svensk rättsutveckling	24—38
(Prejudikat, äldre	29—35)
Gällande svensk rätt	38—53
Den utländska föreningslagstiftningen:	
Föreningar i allmänhet	53—70
Fackföreningar	70—92
Prejudikat, nyare	92—100
